

A
MAGYAR KIRÁLYI
SÓJÖVEDÉK

a következő sónemeket
árúsítja felosztószervei útján:

1. őröltő és darabos só
métermázsánként 33.60 P
2. lábsó „ 8.— P
3. csomagolt finom asz-
talító díjmentes eso-
magolással és díjmen-
tes ládákbán
métermázsánként 45.60 P
4. poralakú denaturált
marhasó
métermázsánként 18.40 P
5. sajtolt marhasó (bri-
kett)
métermázsánként 24.— P
6. tiszta iparsó (denatu-
ráltási kötelezettség
mellett)
métermázsánként 18.40 P
7. tisztátalan iparsó
métermázsánként 10.40 P

A Magyar Királyi Sójövedék
Vezérügynökségének címe:

Budapest, V
Vilmos császár út 32.

PÜSPÖKI
URADALMI BÉR-
PINCE RT.
VÁCZ

Központi iroda:
BUDAPEST, V
ZRINYI UCCA 7. SZÁM

Pincegazdaságok:
BUDAFOK, VÁCZ

Magyar
palackos borkülönlegességek.
Hordós borok.

ELADÓ

Egy- és kétéves
gyökeres szőlő-
oltványok,
sima és gyöke-
res amerikai
vadvesszők,
Aramon,
Berlandieri,
Monticola és
Portális fajban
gyümölcsfák,
akác- és
gledichia-
csemeték.

*
Építéshez való
falazó kő.
*

*
Árjegyzéket
küld:
Molnár Mihály
Abaujszántó

Nyomatott Biró Miklós nyomdájában, Budapest VII, Rózsa ucca 25

303173

pandora

SZERKESZTI SZABÓ LŐRINC

TARTALOM

SZABÓ LŐRINC: Magyar sors
és Fehér szarvas
LONDESZ ELEK: Vajda János
agyveleje (Vers)
GELLÉRI ANDOR ENDRE: Sza-
badulás (Novella)
FENYŐ LÁSZLÓ: Két vers
ILLÉS ENDRE: Kopogtatnak
(Novella)

ARTHUR RIMBAUD: Ami Ninát
visszatartja — A zöld ivóban —
Szegények a templomban (Ver-
sek) Fordította: Kardos László
G. SZABÓ KÁLMÁN: Fametszet
KODOLÁNYI JÁNOS: Kékhegy
(Kis regény, II.)
MÁRAI SÁNDOR: Csillag (Vers)

SZEMLE

VÁRKONYI NÁNDOR: Verlaine és Verlaine
magyarul

KODOLÁNYI JÁNOS: Megjegyzések
Földi Mihályról

KRITIKA

SZABÓ LŐRINC: Karinthy, a kritika és az
alapszabályszerző modernség — JUHÁSZ
GÉZA: Makksai püspök Ady-könyve — KAR-
DOS LÁSZLÓ: Pákozdy Ferenc versei —
KARDOS PÁL: Lakatos László: Az ember,
az asszony és a tolvaj. — KOMOR ANDRÁS

A KUT kiállítása — SÁRKÖZI GYÖRGY:
Fiatal magyar zeneszerzők — ILLÉS ENDRE:
Négy színházi bemutató — MAJOROS IST-
VÁN: Jazz-band, Dagfin, A Visztula hajósa,
Citroën-expedíció — KUBÁNYI GYULA:
Berlín-telvel — UJSÁGHIR: Vajda János
agyveleje 1500 gram

1927. IV. 31.
3-IK SZÁM

ÁRA 2
PENGŐ

P

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓ HIVATAL
BUDAPEST VII, RÓZSA UCCA 25. SZ.

TELEFÓN 443-27

LE BON:
**ÚJ IDŐK
 PSZIHOLÓGIÁJA**

Fordította és bevezette:
DR. STRÉM GÉZA

Ára fűzve
 5 pengő 90f.

RÉVAI KIADÁS

A husvétii könyvpiac két szenzációja:

**BABITS
 HALÁL FIAI** **PAPINI
 ÉLŐHALOTT**

A magyar élet válságának regénye
 696 oldal

Ára fűzve 15 pengő
 Egész vászonkötésben 18 pengő 60 f.

Az emberi lélek válságának regénye
 280 oldal

Ára fűzve 5-20 P.
 Egész vászonkötésben 7 pengő 60 fill.

Az Athenaeum kiadása. Kapható minden könyvkereskedésben

MAGYAR SORS ÉS FEHÉR SZARVAS

ÍRTA: SZABÓ LŐRINC

Voltak s lehetnek korok, amikor az írók a multba néznek, hogy a megtépett és megalázott jelen vígaszталanságában telemelő analógiákat keressenek. A mai korszak, színházi szempontból, nem ilyen. Ma elsősorban a közönség fordul vissza, de nem a történelmi mult érdeklí, inkább csak a saját gyermekévei. Nem analógiát, nem biztatást keres — még a regényben sem nagyon, hát még a szórakozás-kényelmesítő színházban! — hanem csak az emlékeit s olyannak akarja még egyszer látni az életet, amilyenek akkor látta: az erőszakos megfiatalodás vágya ez. S a színház alkalmazkodik. Színpadjainkon évek óta ragyog a békevilág többnyire *át-dolgozott* napfénye, a tunya álmodozásba ringató közelmult kellemes szellemidézgetései mellett azonban ritka s többnyire hatástalan a távoli mult. A jelen, legalább mint egyetemesség, nem szerepelt színpadjainkon; részletábrázolásai pedig a lelkiség kortalan területén mozogtak vagy egy-egy divatötlet mesterséges problémáságába és a jelentéktelenség egyetemességébe siklotak át.

Amikor *Zilahy* Lajos szembefordul ezzel a veszedelmes és mind mélyebbre gyökerező közizléssel, amikor a ma frissen vérző sebeihez nyúl: darabja, a *Fehér szarvas*, több, mint néhány embernek négy felvonásra tagolt története, bár önmagában véve alatta marad némely jelentéktelen, problémátlan, de formakész színpadi történetnek.

Mert Európában, s Magyarországon különösen jogos hangsúllyal, számtalanszor hangzott el az az állítás, hogy a dráma meghalt, és az a sokféle vajudás, ami külföldön van, az már csak a színpadművészetnek, a rendező-akaratnak újkereső erőfeszítése. Nincs dráma, s nem is lehet, mondották sokszor, amíg a kor élete, fintortalanul és kozmetika nélkül, színpadra nem léphet. A fintort az expresszionisták állandósították kétségbeesett és szuggesztív torzóikkal, a hangulat-kozmetikai szerekben gazdag szórakoztató-színműirodalom pedig nálunk különös előszeretettel fiatalította vissza az időt tizenöt-húsz évvel ezelőtti békevilággá. *Zilahy* darabjában kor és egyetemesség van: az egyéni lélekrajz kivétel a jelenre s tömegeket akar mozgatni: tehát tett, irodalmi és társadalmi értelemben, s jó alkalom elmondani egyetmást, ami hozzátartozik e darab gondolatköréhez.

Mindenekelőtt: ez volna kívánatos, a nyílt színvallás, leszámolás és megismerő-megismertető vita, az akár eredménytelen megtárgyalás, jobb- és baloldal és középút felé egyaránt. Nem is fontos egyelőre, hogy a világnézet jobb-, vagy baloldali legyen: csak legyen. Állítsa azután az író — az az író, aki ma hallgatni kényszerül — csatasorba a tehetségét, tollát, munkáit, azokért a célokért, amelyeket magáénak vall. Akármilyen célok legyenek is

azok, egyelőre mindegy, egyelőre minden megnyilatkozást tapssal fogadhat az ujjászületésre váró, halott dráma.

Zilahy Lajos nyilatkozott és a politikai szélsőségek helyett a munka melletti hitvallást ismételte meg. A visszhang meglehetősen éles és hosszantartó volt s még tovább tartott volna, ha a létező gondolatoknak és akaratoknak nemcsak az egyik fele élvezhetné a szabad mozgás feszélytelenségét. Az elvi hatás aktuálisan így is széleskörű volt, s nagyobb, mint a darab sikere vagy sikerelensége; de, sajnos, nem elég őszinte, vagy csak az őszinteségtől való irtózásban őszinte. Mert ma Magyarországon szinte diktatórikus a vágy a közönségben is: elfojtani és megtiltani minden végiggondolást, problémakörüljárást, sebfölfedést. Hallgatni, elhallgatni, le hazudni! A jobboldali közönség és a jobboldali fórumok, a kimondott és jelszavas-romantikus fajvédelem fájó bukása után, kissé vezeklésszerűen és félhivatalosan pártolják az összebékülés gondolatát, holott összebékülésről szó sem lehet társadalmunkban, csak tisztázásról, közös érdekről, praktikus alapú megértésről, praktikussági okokból kierőszakolt együttműködésről és türelemről. Ami kell, vagy kellene, az rokon az összebéküléssel, de ellensége a hallgatásnak és le hazudozásnak: a tisztázáshoz őszinteség kell, hogy zsidó és keresztény, kapitalista és proletár mind szabadon elmondhassa a maga baját, s a másik őszinte megértés-vágygal hallgassa meg s szövetkezzen, amennyire érdekei, lelkiessége és a kényszer szövetkezni hajtják és engedik. De jobboldalról hazafias kötelességnek (a zsidóügyet illetőleg pedig feledtetésre-appelláló udvariassági parancsnak) tekintik a ma sok lefogott problémájának érintetlenülhagyását, mialatt baloldaltól...

... De melyik a baloldal?! Hol a baloldal? Hol van az emberi gondolatok feléne mozgási szabadsága? A zsidók volnának a magyar baloldal? Hiszen a zsidó a megértésre jelentős határig hajlamosabb, mint a konzervatív-keresztény szellemiség, de ezen a határon túl túlnyomó többségben ösztönösebb ellensége a szocialista gondolatnak, mint a jobboldal. Érdek-ellensége a szociáldemokráciának, amelyhez rokonszenve csak a demokráciának öt egyéni-anyagi fejlődésében még jobban fölszabadító határvonaláig kapcsolja, s érzelmi ellenlábas a keresztény nagykapitalizmusnak, amelynek államrendjéhez viszont elszakíthatatlanul hozzáfűzik életérdekei.

A gazdasági helyzet kuszaságának megfelelően rendetlen és kusza az elvi harc. Őszintétlenség és leplezés folyik itt az egész vonalon, a leglármásabb parlamenti és hírlapi összetűzések is csak részleteiről beszélnek az érzelmi és érdek-problémáknak s a minden irányban legcélszerűbb reálpolitika legfeljebb kibontakozni kezd szellemiségünkben. Hogy kezd, mutatja egyrészt a *Fehér szarvas*, másrészt az a tény, hogy az utóbbi években mily sok zsidó író foglalkozik a zsidóság-magyarság problémájával, többé-kevésbé művészi és objektíven, de általában a tisztázni-akarás tiszteletreméltó vágyával. S hogy ez a szellemi reálpolitika mennyire csak

alakulófélben van még, mennyire gyenge és mennyire visszavisszaesik a türelmetlenségbe, azt — hogy megmaradjunk a színház terén — kiválóan bizonyítja (az *Uriemberek* viharos és emlékezetes tapsain kívül) Zilahy esete is: az intranzigens-konzervatív magyarság csaknem árulást kiabál s nem akarja a darabban elfogadni mindazt, amiből *Bethlen* nagyjában úgyis valóságot teremtett már, viszont a zsidók a maguk királyi érzékenységgel megint csaknem terrorizáló püsszegésbe kezdtek... Miért? Azért, mert ebben az ébredés-elhárító darabban az író, precíz és finom naturalizmussal, néhány csöndes és nem is új, antiszemitaizáló vicces kiszólással is jellemzi egyes, egyébként elbukó, csöndesen antiszemita alakjait! Hol itt a szabad érintkezés és megvitatás lehetősége? Hol itt a kiválóság: jogosan hivatkozni elnyomásra, terrorra, akármire? Hol marad a művészi impassibilité tisztelete? Vagy csak addig megértő és európai ez a királyi érzékenység, amíg, mondjuk, Flaubert-ről van szó, külföldi író külföldiekre vonatkozó megjegyzéseiről, vagy multról, csak a jelenről és valóságról nem?

Nagyon helytelen volna, ha darabja ilyen természetű lepisszegése miatt Zilahy legközelebb — esetleges hasonló témában — akár jobb-, akár bal felé tenne valami engedményt. Ellenben nagyon elmélyülhetne, ha több figyelemmel fordulna a baloldal, nem a zsidók, hanem a nemlévő, de igazi baloldal: Magyarország hét-nyolc millió szegény embere felé, amely túlnyomó többségében úgyis keresztényekből áll, tehát nem eshet kívül az író eredendő szimpátiáján. Erről a baloldaltól azt mondtam, hogy nincs meg, legalább is politikai értelemben aktuálisan nem baloldalon áll (ami különben is csak címke s eltolható), hanem nevelése, neveltelensége, képzelődései, vágyai, elnyomottsága, kényszerűségei, hiúsága s bizonyára még nagyon sok, valóságban is megfogalmazható ok miatt, érdeke ellenére s öntudatlanul (hirdesse bár mellverő büszkeséggel ellenkező tudatosságát), olyan politikai-társadalmi síkokba rétegződött föl, amelyek magasabbak és jobboldalibbak, mintsemhogy számára igazság és valóság lehessenek. Zilahy ebben a világban otthon van, de nem mint ember az emberek között, hanem mint úr az urak vagy úr a parasztok közt: a magyarság problémáit azonosítja a dzsentri problémáival s nemzetisége nem az egész magyarságé, nem nemzeté hasonló nemzetek között. A *Fehér szarvas* problémáinak van közük a magyar jelenhez, de csak annyira, mint például egy nemzeti szellemű hírlapnak, amely nyolc emberhez szeretne szólítani, néhány tízezernek beszél is, de tulajdonképpen csak pár száz ember érdekét szolgálja igazán közvetlenül, s a többieket érzelmeiken keresztül megfogva, hozzáhangolja e pár százak érdekéhez.

Nem mondanám mindezt, ha Zilahy l'art pour l'art írta, — ha ugyan lehetséges a tiszta l'art pour l'art —: tökéletesen megbecsülöm és élvezem a politikamentesnek látszó irodalmat, hiszen hazugság volna be nem vallani, hogy a politikus ember sem politi-

kus élete minden pillanatában, még a fizetett agitátor sem az, annál kevésbé az író, aki sok életet él egyszerre és egymás mellett, nem pedig egy elvet, s aki lelke politikai vegetációját is csak úgy termeli és viszi napfényre, mint egyéb érzelmeit; nem mondanám akkor sem, ha *Zilahy* a szórakoztató-pénzkereső drámairodalmat kultiválná: szavaim tökéletesen idegen talajba hullanának; de mondom most, azért, mert *Zilahy*, — ha magától nem hinné, hát elhihetné, gondolom, környezetének szuggesztíójára, — valószínűleg a magyarság harcosának érzi magát irodalmában, pedig szerintem csak társadalmi osztályt képvisel, egyetlen, meglehetősen zárt és zárkozó osztályban érzi magát otthon a szive és lelke, s mint ez az egész osztály, úgy ő is az egyetemes magyarság reprezentálásának illuziójában él. S hozzáteszem: érzésem szerint *Zilahy* emberileg is eléggé ambicionálja maga ügyének az egész magyar ügyet ahhoz, hogy becsületesen kiszélesítse témavilágát az érdekképviselési kereteken túlra, a politikailag ma még nem létező, nyolcmillió magyar baloldal és szövetségesei irányában, ha egyszer megérzi, hogy mennyi gondolkozásában az osztály-specialitás. Lehet és kell irányítani ezt az uralkodó keresztény-magyar-konzervatív gondolkozást, de *Zilahy* eltorzítja az arányokat, egyes kifogásolásaiban is tömjénezi ennek az osztálynak képzelten-egyetemes magyar jelentőségét s a gazdasági kérdésekkel, — melyeket állandóan érint, — csak úgy foglalkozik, ahogy szabad, ahogy illik, ahogy a szükségképpen-kapitalista napilapokban is lehetséges. Pedig itt is ugyanolyan őszinteségre van szükség (s *Zilahy* hajlamos rá), amilyennek ki kellene alakulnia szellemi életünkben zsidóság és kereszténység között: őszinteségre a szövetségesen-ellentétes zsidó és keresztény nagytőke és a nyolcmillió „proletáriátus” felé egyformán.

A *Fehér szarvas*-ban van őszinte föltárás-vágy a zártabb magyar körön belül is, hiszen az építómunkát dicsőíti, ami a keresztény-konzervatív ideológiában talán még mindig kevésbé átértzett jelszó, mint a darutollas antiszemita romantika, de alapjában véve milyen veszélytelen és mennyire ujságíró ez az őszinteség! A szocialista irodalomnak is megvannak a maga ujságírói, elfogultabbak is, mint amennyire korlátozott *Zilahy* a másik irányban, azonban az a dogma legalább nagyobb kapacitású, s az a tévedés, ha tévedés, nem a hatalom kegyében áll. Nem mondom, mert nem érzem, hogy *Zilahy* behódolt: tudom, hogy vére köti ahhoz, amit hirdet, bár úgy látom, hogy vére nagyobb magyar igazsághoz is kötné, csak nem látta meg ezt a nagyobbat úgy, mint *Ady* vagy *Móricz* vagy akár *Szabó Dezső* az idősebbek és *Kodolányi* a fiatalabbak közül; de, ha behódolásra nem beszélhetünk s azonkívül valljuk is, hogy behódolás is lehet feltétlenül őszinte, becsületes fejlődés következménye: kétségtelen, hogy *Zilahy* Lajos, mint tehetsége összetételéből következik, ebben a darabban saját maga akadályozta meg a témája igazi elmélyülését azzal, hogy túlságosan szimpatizál három hatalommal. Először: mint majdnem min-

den színpadi művében, itt is túlságosan sok érzelmős édességet, kabaré-részletet (ami önmagában nagyon jó lehet) alkalmaz, s behódol ezzel a közönségsiker-hatalomnak; bókol a keresztény-konzervatív úriosztálynak, amikor azt tünteti fel (eszközeiben tévedő, de egyetemes) magyarságnak; és harmadszor: hódol a politikai jelennek, amelynek nyolc évvel ezelőtt nem tartozott programjába, de már évek óta s nagyon hangosan hirdetett jelszava a munka. *Zilahy* a *Süt a nap*-ban is olyan aktuális eszméket vitt színpadra, hogy cselekedete — kevésbé ugyan, mint a *Fehér szarvas* esetében — lépés volt az új, életteljes magyar dráma felé, de tartalomban akkor is hatalmasan megnyitott sineken futott, ami lehet, hogy őszinteség, de — nem a kormánypárti hagulat szankciója miatt — semmiesetre sem elmélyülés; most pedig olyan gondolatokat tömörít, amelyeket évek óta propagálnak ujságjaink: a tett őszinte, értékes, de ismét lemond úgy az újszerű, egyéni megmintázásról, mint az ujságcikkek vagy pártasztalok vitáin túllátó megtárgyalásról. *Zilahy* túlon túl lépést tart a hivatalos magyar politika aktuális jellemfejlődésével, s magyar szemlélete tekintetében vagy eredendően korlátozott, vagy korlátozza magát.

Nagy fölszabadulásnak kellene még következnie *Zilahy* Lajos tehetségében ahhoz, hogy igazán jelentős és igazán nemzeti író lehessen, persze akkor sem annyira és főleg nem oly módon jelentős, mint azt a minap rádióban hallottuk. Irodalmi és politikai fölszabadultságoknak egyszerre kellene jelentkezniük benne. Elsősorban nagy hasznára válnék, ha fékezne zsurnaliszta hajlamát, azt az érzéket, amely csak mostohatestvére a fogékonyságnak és a gyors meglátásnak, s mindent azonnal beolvaszt, fölhasznál, alkalmaz, meglepetésekre, meghatásra és nem megdöbbenésre dolgozik: *Zilahy* ennek köszönheti kitünő emberalakító képességét, de az ujságíróérzékből elég maga a fogékonyság, a kidolgozás legyen tiszta művészet. Kikapcsolnia vagy — ha lehet — érlelnie kellene drámáiban költőiességét, amelyet mai állapotában okosan csak stílusfinomításra használhatna, de szentimentalizmus-terjesztésre használ föl; fokozott gonddal kellene vigyáznia komponálási módjára, amely kis részleteket bravurosan szerkeszt, három és négy felvonást azonban már nem tud egybefogni; nyiltabb és nyersebb összhatás kedvéért le kellene mondania bizonyos túlzott diplomatikusságról; és végül: amiről kezdetben beszéltem: el kellene mélyítenie nemzeti érzését, multban, jelenben, messze jövőben és reális eszközkeresésben, annyira, hogy találkozzék azokkal a magyar milliókkal, akik ma még talán inkább ő mellette állanak, de nagyon messze vannak maguktól, s akiknek aktuális-érzelmes és hivatalosan-bátor helyzetkép helyett egy-egy marandó, vezérlő és egyetemes gondolatot adni, azt hiszem, *Zilahy*-nak is magas ambíciója.

VAJDA JÁNOS AGYVELEJE

ÍRTA: LONDESZ ELEK

Mikes Lajosnak

Ifjú koromban történt ez velem
És elrepültek bár a hosszú évek
S már integet hópelyhező telem:
Ifjan maradt ez meg lelkem szemének,
És ebből kellett most megértenem
A jóslatát egy átélt, bús regének,
Mert megropogtat sorsom durva karja
És markának nyomát lelkembe marja.

Magasba nyult egy zordon sziklaszál —
Magányosan bámul a láthatárra,
Feléje még vándormadár se száll,
Borzadva nézel rá, mint régi várra,
Melyben rabot rothaszt el a halál —
Ez volt a zord fenségű és magányos
Vívódások költője: Vajda János.

Élet, halál titkait döngető
Félbemaradt vers volt holtteste mellett:
Zord épület, amelyen nincs tető,
Szörnyű köveitől irtózni kellett.
Halottszagú és mégis éltető
Ritmusa meglíhegtetné a mellet:
Tompán kopog, mint lópatán a vas,
Ha nyargal éjszakában a lovas.

Rideg cellájához méltó a hely,
Ahova elvitték: a boncterembe.
A csonka verstől elszakadt a fej,
Melyben meg volt a vége is teremtvé,
De ezt csak a halál olvasta el
Meg én — s a vér beléfagyott erembe:
Meglátva azt, ami nem látható,
Olvasva, ami nem olvasható.

Hogy is volt ez...? Fehérbe öltözött
A délután — a hó még csendesen száll —
A Múzeum ifjú házak között
Mint régi, fehérparókás tudós áll —
Idő, ha jött a négy órád, az öt,
Láttam: a Költő mindig erre kószál;
Emlékemben most is itt hánytörög:
Szikár alak, parapli, sárga rokk.

Most elmaradt, már négyre jár pedig —
A szekesztőség ablakában állva
Itt várhatnék rá itéletnapig,
Hiszen tegnap parentáltam halálba!
Nézem az út havát most: óh, alig
Nyomódik abba élők fürge lába
S alig hogy egy percet átálmodok,
Friss hó alá tűnnek a lábnyomok.

Bent a szobában sűrű már a füst
És benne szárnyas tervek kergetőznek,
Mert igazában most forr ám az üst,
Melyben az ujsághírek zúgva főnek.
Most, most, lapzártakor, sietve üsd
Forró vasad! Fogd el szálló időnek,
Minden híret ma, völgyön és hegyen!
S az estlappban minden ott legyen!

Négy óra. Mondom: — Megyek, várjatok,
A Rókusban most boncolják a Költőt.
Félőtig még lapot ne zárjatok!
(Magamra rántok egy kockás felöltőt,
Melyben kellőleg imponálhatok)
— Hírt, ha csak öt-hat sornyt is betöltöt,
Adunk: hogy a bonckés mit tárt elő?
Milyen súlyos a lángzó agyvelő?

Húsznál alig több éveim hevét
Felszítva, ott vagyok már lesre készen.
Érzem a boncterem fojtó legét,
De állom azt, borzongva bár, merészen
S bár hűti már szándékom melegét
S nem telt egy perc belé, átjárt egészen —
Itt az ilyesmit szívre nem veszik!
Ni, ott a szolgál szalonját eszik!

— Megvolt a boncolás? — kérdem hamar.
— Még nem, mert még nem jött meg a tanár úr.
— Hol lesz? — Hát itt! — s holttestet kitakar
S valami furcsaságot ott alágyúr.
— Az úr itt — kérdi tőlem — mit akar?
Mondom. Néz. Ujjával orrába váj, túr —
Óh, hogy akkor meg nem mozdult a holt!
Ez az ember nem tudta: ő ki volt?

Költő híre tehát csak ennyit ér?
Sóhajtok keserűen. Néz a szolgál,
De a felelgetés elől kitér —
Órára pillant. Sietős a dolga.
Elmegy azután vödörrel vizér',
Egy szivacsot gondosan megszagolva.
Körülnézek — borzalmas e terem!
És az öreg Költőt megismerem.

Ott fekszik egy márványlapon, szegény,
Most már elérte vágyát, a nyugalmat.
Most már nincsen lidércfény a szemén
S panaszkodó ajka békélve hallgat.
Ott jár a lelke már a fény egén,
Társtalan üstökös hátára kaphat,
Hogy vele átbolyongja az eget
S kutassa: milyen titkot rejteget.

Költő, nyugodj meg! Fetrengés helyett
Repülhettél az ihlet égi szárnyán.
Kő és hideg bizony fekvőhelyed,
De égbenyúló hegyről jött e márvány!
S mint tört habok porzásán part felett
Magasba ível a színes szivárvány:
Megtört hatalmad itt, silány halál,
Mert halhatatlansága rája száll!

A szolgál visszatérte megzavart.
Elfordulok, hogy könnyemet ne lássa.
A szivacson jó nagyokat csavart
S pereg vize, mint könnynek indulása,
Melyet erős szív vissza-visszatart.
Megélnékit megint ajtó nyílása:
A szolgál haptákat csinál elébb —
Kilincs zörög — Pertik tanár belép.

Vegye elő a bonckését hamar:
Könyörögtem neki a könnyezésig.
Nem lehet semmi most késleltető:
Sürgős az ü g y, mert az ujság lekésik!
Milyen súlyos e lángzó agyvelő?
A jó tudós — nevét szívembe vésik
Szemei — bensőmben meglátogat
És lát lobogni bennem lángokat.

Mosolyg szelíden. Nem zord már e hely!
Átmelegül derűs tudással, ésszel.
Int a tudós, csak ennyit mond: — A f e j!
S a szolgál másik percben már fűrészsel,
Olyan szelíd kedéllyel, mint a tej.
Az agyvelőt kivette puszta kézzel
És üresen marad a koponya:
Nincs benne észnek már többé nyoma.

Mint az üresen felfordult fazék,
Melyet eldobtak, mert nincs benne étel:
Úgy tátong e fej roncsából a Vég,
Mely életünkre vár, szörnyű setéttel.
De nem! Mert még reményt adott az ég:
A földön még nem végeztél a léttel —
De jaj, olyan nehéz elhinni ezt,
Mikor kételkedés kísértetni kezd!

Hitt a tudós. Mérleget vett elő.
Mér — grammot ezret — még ötszáz! — jegyeztem.
Elöttem a hatalmas agyvelő;
Nézem, időmet ezzel bárha veszttem:
Ebből pattant a sok szép vers elő?
E nyálkás zsírcsomót utálni kezdtem.
Rohantam vissza és a hirt — alig
Láhegve — megírtam lapzártáig.

Merész ifjúság! Vágyak tábora!
Bár harci kedvem nem volt benne lármás,
Csalfasága ha mégsem akkora
S küzdelme nem lett volna alvajárás:
E zord kalandomban árnyak sora
Rémít meg akkor, hogy rám is mi vár más?
Hihettem volna: én fekszem talán
Az elhagyottak márványasztalán.

Harminc év múltán kell megértenem
Vak véged jóslatát, te csonka-ének!
Holt agyvelő, volt benned értelem!
Kitártad a jövőt l e l k e m s z e m é -nek:
Hogy majd rideg magány marad velem,
S emléke boldogságnak és reménynek
Záporeső szárnyán ha visszaszáll,
Úgy állok itt, mint kopár sziklaszál.

SZABADULÁS

IRTA: GELLÉRI ANDOR ENDRE

Álmodat akarom elmondani: egyszerű volt és gyönyörű. 13 éves voltam és kék, alkonyodó ég alól szaladtam hazafelé aznap az ágyba; amint ajtónkból visszaneéztem, láttam, hogy a hegy öszszegubbaszkodva, makacsul küzd a sötétséggel, mert néhány fa lombja még villog rajta.

— Úgyis legyőzik a hegyet — gondoltam ajkbiggyesztve. S aztán a vacsorát kaptam be; szüleim közben sokat ittak; szerintük a bor táncolni is tudott, féllábon, helyettük ugrált és bokázott, majd dülöngött előre és hátra s végül utolsónak olyat rugott a koponyájukba, hogy kábultan hortyogni kezdtek; fejük a mellükre esett s vele éber értelmük az életből az álomba. Tőlük örököltem az álom szenvedélyes szeretetét, de a bort sosem szerettem; csak a szőlő kellett a tőkéről, a telt szemek, testükön a levegő lehelle-tével s a napfénnel; a bor dohos pincékben álldogált, patkányok visítottak a hordók körül, vizet kevert beléjük a zsidó... fuj! nékem csak a friss szőlő kellett, meg a vad és durva álom. S abban úgy megkergettem egy tündérlánykát, baltával, hogy sírt. Le akartam vágni a fejét. Ám ez csak ravaszság volt, tulajdonképpen arra akartam kényszeríteni, hogy kis kezével fát hasogasson; belekez-dett jajongva, és vér folyt az ujjaiából; könnyörögve nézett rám (gyönyörű kék szeme volt) s mindent megtett volna (bontotta a ruháját lefelé), csak fát ne kelljen hasítania.

— Azt nem! — ordítottam rá, — majd ha hasogattál annyit helyettem, hogy egész télen tüzelhessünk vele! Akkor úgy elfá-radsz, hogy azt teszek veled, amit akarok.

Az erdőből nagy szél jött elő és ő hirtelen sűgött valamit neki, mire a szél odanyujtotta a kezét, a szél haját meg a felhők fogták meg; de alighogy elhagyta a földet, vettem a baltát és a hátába vágtam. Kettéhasadt a tündér és rámszuhant; még élt és amint hő-rögve utolsókat lélegzett, az ég egyre közeledett a szájához (s mi-lyen kemény volt az égbolt burka!) s engem a föld alá akart szo-rítani. Éppen akkor ébredtem föl, mikor fogaimmal és öklömmel rést nyitottam az égbolton.

Két héttel előbb másik, igen fontos álmodom volt. Említettem már, hogy 13 éves voltam, erős és paripákhoz hasonlatos. Ha előre futottam szilajon: mintha az egész levegő utánam gurult volna kerekeken s én húztam, húztam és nevettem! Sokszor alaposan be-vertem a társaim fejét (ezért elmaradtak mellőlem); mindig sok ellenséggel akartam megküzdeni (de sosem támadtam hátulról).

Aznap az ágy puhábbnak tűnt föl. — Jól is van ez! — gondol-tam, — mert fáradt vagyok.

— Hanem a szüleim alhatnának már, — motyogtam s kezemet a fejem alá vettem, míg másik kezem szokás szerint ökölbe szorult.

Az ablakon át, ha besütött a holdfény, rendszerint a hátam köze-pét érte s ezen (a legédesebb alvásom idején) tréfálózni kezdett az apám.

— Viszkedhet a gyerek háta a holdtól — (így mesélte el az anyám) s alighogy kimondja, részegen nekiáll a hátamnak és tíz körömmel kaparja, kaparja: mert hátha visket a holdtól! Én nya-fogva fölébredtem s mert nem káromkodtam, az arcomba csapott tele tenyérrel: — Káromkodj, ha valaki bánt! — kiabálta az apám, — mert megraklak! — Erre én ijedten káromkodni kezdtem: — Hüj, hüj, az anyád mindenit, kitekerem a nyakadat!

Kacagott és csillogtak a szemei és rátapasztotta a kezét a számra: — Aludj, ne szidd az apádat, mert megraklak!

Azon az éjjelen volt a legkülönösebb álmodom. S persze a sötét-séggel küszködő hegyről... a küszködő hegyet láttam éjszaka, amint fekete legyek lepik be, elszállva egy hulláról. A hegy undo-rodva csapkodott rájuk a fák lombjaival, de a legyek lebujtak a fűszálak tövéhez, úgy hogy csak a füveket verték agyon a fák. Aztán mikor kifulladás megállt a sok fa, hirtelen felhőként föl-szálltak és kacagtak: ha-ha-ha! s belepték a fákat is. Én kószálni indultam álom közben, kicsi lámpás világított a kezemben s éppen a hegyre jutottam. Amint megyek, még egész lent, hát tíz lábujj mered elém a hegy lábánál: — Talán járni fog a hegy, hogy ujjai vannak?

— Bolondság lenne, — gondolom s haladok följebb, hát láb-szárakon mászkálok; ott állok már a térdkalácson s elfordulok, mert még sosem láttam meztelenül nőt és annak is az ágyékát. Ha mégis tovább indulok, igyekszem másfelé nézni. — Ej, hiszen a hegyre mentél s most nőn mászkálsz! — s akárhogy is van, mégis csak egy hatalmas nőn lépegetek végig, de elkanyarodok az ágyékától s ott pihenek meg a mellén... Mire odajutottam, folyt rólam a verejték; szemem majd kiszült a melegtől s lábaim resz-kettek már. Kerek és szép volt a melle (amint megnéztem, hát éppen olyan, mint a domb, ahol a multkor lesben voltam a kőcsa-tánál). Lehajtom rá a fejem fáradtan, aludni szeretnék (s mérge-lődök azon, hogy még álom közben is elfáradok)... hanem, ime, valami erővel ragadni kezd magával. A nő lélegzik, lihegve és szája felé vonz a lehellete. Háttal ülök neki, de gyorsan megtor-du-lok és szinte röpülve a szájára tapadok; megcsókolom, elnyúlok, olyan hosszúra, mint ő s a kicsiny, sárga lámpás az, ami oldalról a szemembe tüzel és fölriaszt hajnalban. Midőn fölébredek, látom, hogy megfordultam alvás közben és a sarki csillag nézett a sze-membe. Aludni szeretnék tovább, de izgek-mozgok; a gyomrom is kavarog: rátehettem az öklöm alvás közben, igen, igen... elalszom újra, mélyen és kábultan ébredek és mikor reggel találkozom Má-riával, nem vágom oldalba, ahogy szoktam (nő ő is, vagy legalább is lány), hanem csak ráijesztek:

— Megcsaplak!

S a halvány Mária nem fordul el, ahogy idáig szokta, hanem rámnéz szelíden (szép kék szeme van) és így szól békésen:

— Miért tennéd, hiszen annyiszor tetted már ...

Furcsán hangzik; nem tudok rá okosat válaszolni; mégis csak oldalba ütöm, hogy sírni kezd. Hanem a másik fiú, János, az szinte meghajolva köszönti, csöndesen szól hozzá, udvarolgat ... ej, én vad vagyok, üsse őket a menykő: mit Mária, hiszen ő csak csöpp kis kavics az én nagy hegyemhez képest, aki nővé vált éjjel és szeretett. Hiszen ott kél föl a nap és onnan ragyog az északi csillag! S minden más lány vézna, semmi a hegyhez képest, aki a szájához vonzott, csókolt és én is csókoltam és megmutatta mindenét. S most már tudom, hogy a „kis” lámpás a kezemben (amivel álom közben világitottam) az északi csillag volt.

S annál inkább bujok az emberek elől az erdőbe: naphosszat bámulom, amint nesztelenül fényes pörölyök zuhannak az ormokra. Millió szikra repül szét villogva s ahol lehull, ég a fű és ég tőlük az arcom. A sziklák, ha piros az alkonyat, szebbek a rubintnál. Éjszakáról-éjszakára a természetéről álmodok; érzem, hogy férfi lettem és lassan szeretőm lesz minden fa az erdőből, a hegy kemény szikláit, s megtörténik, hogy míg a fenyőfával ölelkezem halálosan, fölkel a nap (kitágul rá a szemem a vágytól) s néki is látszik a tíz lábujja (utána a vakító fényes comb s a bűvös ágyék, a ragyogó mellék s a tüzes száj; a szemébe nem lehet belenézni). — No — gondolom — a nap lesz a szeretőd mingyárt! — Hanem ez a jelenés mindig becsap, ha elérem álom közben a fényes lábujjakat, visszazuhanok róluk a fenyőfára ölelkezni ...

S lassan igen vad leszek az emberekkel szemben. Elfelejttem szinte a beszédet s mindennek női nevet adok a természetben. A legmagasabb nyírfa az én „angol hölgyem”, a fenyőfát „Annának” hívom s maga a hegy az én „kedves angyalom”. A sok éjszakai álmotól már nappal is káprázik a szemem; úgy szeretem az alvást s a velejáró tüneményeket, hogy: a multkor a kovácsmester beszélget velem s tanácsokat ad, én meg hirtelen megkívánom az alvást, lehúnyom a szemem, végig szeretnék dűlni valamin s majd leesek a földre; a kovács ijedten elkapja a karom és megrángat: — Héj, héj, öcsém!

Akkor kinyitom riadtan a szemem: — Huj — káromkodok — a térdkalácsát — és elsietek, szó nélkül, s érzem, hogy a kovácsmester tünődik:

— Hát ez a vad legény holdkóros lett vagy szuszék?

S bizony ez a sok álmodozás és szeretkezés a természettel egészen megvakít. Titokban a minap már bort kóstoltam s azóta egyre iszom. „Lezüllöttem”, noha csakugyan nincs szőlő a hegyekben, mert tavaszi vér kering a földben, az erek nagyok és vastagok és lüktetnek. A vizek mindenfelé megnőnek és hömpölyögnek. A fák virágosan rázzák a fejüket. És misére mennek a városkánk embe-

rei. A templomig látom őket haladni s ott eltűnnek. Őket nézem, eleinte messziről, aztán közelebb húzódok, mert valami igen csodálatos napom van ma. Az elmúlt éjszakán nem álmodtam és nem szeretkeztem. Nyögtem, kínlódtam érte, de mégsem jött az álom. Végül alvás közben ordítózni kezdtem: ürességbe hangzott az ordításom és épp ezért hamar elakadtam, hogy utána vég nélkül ordítsak egész reggelig. Akkor bort kerestem; nem volt, megitták a szüleim, mind. Lefeküdtem; két óra mulva ismét ébren voltam. Álom megint nem volt, sem szeretkezés. Miért? nem tudtam.

S most itt állok és nézem az embereket, amint lépkednek. Egészen idegenek már nekem (nini, templomba járnak) orruk van és pislog a szemük; leemelik a kalapjukat és nagyokat köszönnek; lépnek és a cipőjük kopog a kövezeten! Az én álmalakjaim egészen mások: teljesen nesztelenek; ha lépnek, ha köszönnek, bájosak (felhők lengenek bókolva a kalapjuk helyett), ha villám száll alá, vagy ha a halmok beszélnek: mozgásuk és beszédük zaját külön kell hozzáképzelnem.

A Nap egészen följön az égre a templom fölött; pont szembe-csillog velem s a toronnyal; mereven bámulom: — Ezt még sosem csókoltam meg — gyötrődöm — és hiába is nézem, úgylátszik ... — Noha verejték gyöngyözik a homlokomon alá a tüzetől (újabbban mindentől izzadok s kimerülök), szinte megfedkezem arról, hogy ébren vagyok. S nekidülök a paplak falának; érzem, most mingyárt aludni fogok; hanem a napfény úgy kápráztatja a szememet, hogy le kell hűnyni.

— Ej, azt hiszem, — motyogom — megint csak a nap lábujjáig jutnál el! — És eszembe jutnak az én hűséges szeretőim, a fenyőfák; a kerek mellű halmok (szerettem csókolni őket), a derék és kövér tölgyek; nem is nézem többé a napot, hanem őket s engedelmes szeretőimet kívánom. S ime a templom felé (úgy látszik ma arról álmodok), a sötét ajtó felé mennek hű szeretőim. Ott lép ki mértelen az én „angol hölgyem”, a nyírfa, arrébb három fenyőfa egybefogódzva; ingerlőek és szépek s feléjük tartok; vadul fogom ölelni őket, hiszen éjjel úgysem álmodtam semmit; gyorsan, lihegve a három fenyőfa felé sietek s megkapom az egyiket a derekánál és szájon csókolom. Milyen furcsa az ajka! De a fenyőfa elugrik tőlem, hogy az arcomba csapjon (idáig még sosem bántottak) s a másik két társa észbontóan sikít: — Gyalázatos! Merénylet!

— Megőrültek a fenyőfák! — villan végig rajtam s kábultan a nyírfa után rohanok. A templomajtóban kapom el s vadul magamhoz szorítom:

— „Angol hölgy” — susogom a fülébe, — te, ugye, szeretni fogsz, nem mint a fenyők ...

S végigcikáz a sejtés: engedetlenkedni kezdenek az álmain! Csakugyan, a nyírfa undokul kiabálni kezd rám és megüt ő is és ellök magától: — Gazember! — Sosem sértett meg idáig, mi van itten, a templom megbabonázta őket? Hiszen a fenyők is, a nyírfa

is nővé vált, mihelyt hozzájuk értem; miért nem szeretnek, mint máskor? ez egészen megzavar. És iszonyú zaj és tolongás van körülöttem s egyre kiabálnak rám. Megtámadott az álom? vagy mi az? Mi lehet velem, hogy minden üldözni kezd? Ez nem álom, ahol azt teszek, amit akarok; ez az élet lenne? S amint erre ráeszmélek, megismerem a három fenyőt s nevén tudom hívni őket: Elza, Ágnes, Mici. S a magas nyírfa: Ilonka. De sem ők, sem az emberek nem tudnak a káprázatomról; ők sem tudják, hogy ilyesmi megeshet; ők most nem szánnak meg és bűnhődnöm kell s a leghatalmasabb mézszároslegény piros arccal törtet felém, mert ő az egyik fenyőfa vőlegénye, azé, akit megcsókoltam (Ilonkái), jön, hogy leüssön. S ha eleinte vissza is tartják, mindenki mérges rám s mégis felém engedik. Ám hirtelen a kékszemű Mária ugrik elé; rámmered tág és könnyes szemmel:

— Miért tetted?

— Mondd, Mária, — hebegem, — a fenyőfák nem fenyőfák?

A fenyegető gyűrű egyre szorosabb; itt agyonütnek a gyalázatért; átkok és szitkok hullanak; a mézszároslegény már rekedten üvölt:

— Agyonütöm! Meggyalázta a menyasszonyomat!

De Mária már emeli kezét, mielőtt a mézszároslegény üthetne. Csengő hangon megszólal s szétkiáltja:

— Ne bántsátok, hiszen örült!

S a mézszároslegénynek sírva kiáltja a fülébe:

— Örült, fának látja az embereket!

S közben kisiet a pap is; magasra emeli a keresztet, hogy megmentsen; hozzámér és én hagyom magam kábultan vezetni (az egyik kezemet Mária fogja állandóan és simogatja: — Ne félj, ne félj!). Bemegyünk a paplakba; mindenki utálkozva néz rám, amikor visszafordulok s a szobában töviről-hegyire kikérdez a pap.

Elmondok neki mindent; szégyenlem, hogy Mária is hallja. Szép szőke haja aláhull a vállain: aranyból van s amint lopva kilesek az ablakon, látom a napot: annak is aranyból van fonva... S amint nézem a szemét: sugarokat ereszt el, mint a kék égbolt; a mellét: mint a hegy dombjai; a száját: csupa piros lángból. S megremegek: mint a nap, olyan s annak csak a lábahegyét láttam. S ő meg itt van egészen!

S már este van, de a pap folyton beszél és Mária sem ment el mellőlem (olyan jó néznom, olyan szép)... s a pap beszél a tisztaságról, de (főlemeli az ujját) van boldogság a földön s annak a szentháromsága az apa, az anya és a gyermek. Mondom: este van már; szépen beszél, a szívemhez szól s végre mi ketten, Mária meg én, elindulhatunk.

— Majd hazavezetlek — mondja kedvesen — lefekszel szépen és kialszod magad.

— Nem, nem — rémülök meg és ránézek — én nem akarok többet aludni. És ne is vezess a hegy felé.

— Hát merre?

Zavartan nézem: azt én nem tudom most tisztán megmondani, de valamiből ki, el a félelemből, ami úgy fojt itt (s a homlokom verem).

— Ne verd a homlokod, — kérlel, — ne légy olyan indulatos, mert félek tőled és itthagylak.

— Ne hagyj itt, — kiáltom ijedten, — itt ne hagyj, mert akkor megint álmodni fogok a hegyről, a fenyőkről, a szeretőimről.

— Jó, veled maradok inkább, de ne légy vad.

— Nem leszek — integetem s megyek mellette szótlánul (milyen szép a nyaka s gömbölyű a melle: mint a hegynek... még talán szebb is volna?... Ha megérinthetném? De megharagudna). — Mária! — tör ki belőlem.

Megriad: — Mi az, mit akarsz tőlem?

Megint zavarba hoz: azt kérdi: Mit akarsz tőlem?

— Te, én nem megyek többet soha haza, — mondom gyorsan.

Biccant. Jó. Valahol azonban aludnod kell.

— Ma éjjel még nem merek elaludni; majd holnap.

Elérjük Máriáék házikóját. — Nem lesz baj, ha elmaradtál mostanáig velem? — Megrántja a vállát: — Mindegy az nekem, amit a világ mond. — Igazán? Persze, hiszen velem maradsz majd mindig s akkor mindegy, hogy mit mondanak.

Int, hogy igen, nem baj, ha beszélnek majd erről az estéről.

— Akkor szájoncsókolhatlak — és megcsókolom remegve. Óh, milyen ajka van, hogy áttüzesíti a vér, bársonyos karja van, amit úgy a nyakam köré fon és adja vissza a csókjaimat; kemény a melle s a mellemen fekszik és meleg árad belőle. S mint a rémek, holtan támolyognak ki a fenyőfák, a nyírfa, a dombok és a hegy a lelkemből.

— Semmi se vagytok hozzá képest! Máriám! — kiáltom, — kedves Máriám, csókolj, még, ölelj, jobban...

S mikor beoson, utánanyulok, de rögtön visszahúzó a kezem: — Én többet nem ölelem a levegőt! Az nem Mária, nem! Mária azt ígérte, hogy hajnalban csókot kapok tőle, ha nem álmodtam semmit, „mert már mindent odaadtam, amit nem adhattak soha néked a hegy és a fák”.

Mégis félek elaludni; hátha baj lesz; inkább a folyó felé megyek, mint a hegynek; leheveredek a parton a bárkák körül s Mária akkor is ad csókot, ha nem is aludtam el. Mindig ad, ha kérek. Az álmotól nem kell több csók. S a folyópartra megyek; a halak fölvetődnek a víz színe fölé és a hullámok táncolni kezdenek a húsészaki széltől...

KALAND

ÍRTA: FENYŐ LÁSZLÓ

*Megérintett a világ lehellete:
nyugtalan vagyok, mint a vetés, ha esőszagot érez.*

*Mi lenne, ha mi mind, nevelt leanderek,
melegházunkból elszöknénk csavarogni?*

*Terméketlen kavics, perzselt fű ütközik utamon,
óh, barátaim, merre szól az az énekes ösvény?*

*Arcomon pincegöz, állott tájak penésze —
epedő húsom hűsítse könnyű zúgásod, kaland.*

*Vérizű melegét sugdossa felém az ismeretlen,
világos könny: az eső csókját homlokom leejti.*

*Megyek! S vagy összemossa fenyítő zápor testem az őszi
[röggel,
vagy a csend megalvadt sebe felszakad bennem csengő
[torokkal:*

*szép vagy, Isteni Bérc, a nyersen zuhanó tajték-
alkonyodásban, — nézz rám: v a l a k i lettem én is!*

BETEG KEDVESEMNEK

ÍRTA: FENYŐ LÁSZLÓ

*Melledben megfulladt galambok,
hangod szívárog gyöngé cseppel:
fényes ömlése tócsákra törött szét,
csupa fojtást kapott üveghang;
szépsége-hullt arcod mint a szedett
tőke, melyen az arraportyázó szegénynek
otthagyták két szőlőbogyó-szemed.
Már rég nem járok ünnepelni hozzád,
életed sápadtabb lett egy veréb lehelleténél
s rólam is elmúlt a kedv, mely veled összejátzott —
kezem lassan elfelejti hajad ...*

KOPOGTATNAK

ÍRTA: ILLÉS ENDRE

1.

A városvégi, földszintes házak ázottan bujtak egymás mellé. Kicsiny kertjeikben az éjszakai esőtől még nedvesen álltak a fák, de a magasban már hasadozni kezdett a szürke függöny, amely eltakarta a tegnapi ég kékségét. A foszló felhőkön áttört a ragyogó, nyári nap. Ezer mozdulatlan vízcsepp csillogott a haragos-zöldre frissült leveleken.

A szürkehajú, fáradt, öreg madarász kinyitotta a kertre nyíló ajtót. A falról leakasztotta a legközelebb eső kalitkát. Kiállt az alacsony kőlépcsőkre. Körülnézett.

Köszvényesedő térdein mintha átrohant volna valami remegés. Szürke szemeire a távolba sodródott dolgok szelíd kéksége borult.

Állt, tétovázott, küszködött.
És megszédült egy pillanatra.

Kívül a kertben, mint egy ritka, bársonyos, ezerszínű virág, bomlott ki a nyári reggel. Szirmait a meleg ragyogás szötte egyre aranyosabbra. Illatát az esőtől nedves föld páráztatta a magasba. Szára a nyílegyenes napsugár volt.

Tündöklött, szikrázott, élt-élt minden.
Az öreg madarász állt a küszöbön.

Szemét telizáporozta aranyaival a nyár. Keserű gondolatai valami önkéntelen, lassú révedezésbe oldódtak.

Kezében meglendült a kalitka: ijedt szemeivel vadgalamb topogott a lécek mögött. Felbúgott, mint egy emlékezésre hívó kürt.

Az öreg felijedt.

Háta mögött, a tágas szobában, a helyén függött még minden. A sok kalitka, a kalitkában a sok madár. Az asztalon, a polcokon a sok hurok. A lépesvesszők, a fészkek, a téli etetők.

Csiripelt, köszöntgetett, szemeztetett, csapkodott, nyugtalanodott, harsogott és hallgatott: külön-külön a sok élő és halott holmi.

És együtt, még együtt volt minden.

A küszöbről még vissza lehetett volna lépni, az ajtót behúzni, a levett kalitkát visszaakasztani.

Még lehetett volna élni ...

De csak egy pillanatig tartott a nyári reggelnek ez a megejtő szédülete.

A napsugárban azután feltűnt az árnyék, a harsogó életben a keserű elhatározás.

S az öreg madarász előrelépett: kinyitotta a kalitka ajtaját.

A galamb ijedten bujt a legtávolabbi sarokba. Nem értette, hogy szabad. Nem újjongott fel. Szinte ki kellett rázni. De még ekkor is: bizonytalanul, félve repült fel a legközelebbi fára. A levelek közül hitetlenkedve fordította vissza a fejét.

De a madarász nem nézett rá. Visszament a szobába, kihozta a második kalitkát is. Egy csattanás: s a foglya szabad lett.

S már sorra került a harmadik is. A harmadik után a negyedik. Az ötödik, a hatodik. A többi.

A sárgapelyhű kanárik, a feketetollú rigók, a harsány csízek. És minden-minden társuk.

Éneklők, hangtalanok, szürkék, díszestollúak, öregek, fiatalok. Hímje, nősténye.

Valamennyien.

Az öreg madarász csak nyitogatta a felcsapható, kis ajtókat. A fájdalomtól és szűkségtől érzéktelenül csak akasztgatta le a falról az újabb kalitkákat. S amint kiürültek: rakta őket, mint kis koporsókat, a padlóra, rendetlen halomba, egymás mellé.

Röpültek-röpültek a madarak.

S egy ijedt, kis sármányt, az utolsót: hosszan még a kezén melengette. Megsimította. Azután nehezen, lassan, fájón engedte el. Ezzel a simítással és fájdalommal búcsúzott valamennyitől.

A kis sármány ijedt csattanással rebhent fel.

Még ott keringtek, csodálkoztak, fütyülgettek a közeli ágakon egyideig. A sok szabad madár.

Azután lassan széledni kezdtek s tünedeztek.

S egyszerre észrevette: egyedül van.

2.

Megtámaszkodott az ajtóban.

Néhány perce... még itt voltak mind!

Nem, igazán nem hitte, hogy ilyen gyorsan szélnek lehet ereszteni egy egész életet. Minden tartalmát, célját, eredményét.

Eredményét?

Keserűen elmosolyodott.

A kis kerti utat egészen benötte a fű, a festetlen léckapun rozsdásan hallgatott a zár, a sarokvasak nehezen engedtek: ide ugyan nem igen tolokodtak az emberek.

Hat hónapja is talán, hogy az utolsó vevő erre járt. Egy kanárit vitt el, azt is a legolcsóbbak közül valót.

S azóta senki... Senki nem jelentkezett.

S minden elfogyott e hat hónap alatt. Pénz, élelem, hit, kedv. Minden. Még a remény is.

A hurkok megereszkedtek, a lép beszáradt, a dúcok szétestek. Igaz is... Ki vesz ma madarat!

Minden elvándorolt, ami csak idegenbe vándorolhatott. Ruha, bútor, ezüstóra. Minden, amiért csak adtak pénzt. Elment. Zálogba, olcsó kótya-vetyén, kéz alatt. S csak a keserű eredménytelenség maradt.

Már napok óta gondolkozott.

A kendermag lassan elfogy... a zsákocskák alján nem marad semmi... Újra már nincs pénz... Nincsen hitel, nincsen remény. Nincsen-nincsen semmi. Harmincnégy kis gyomor egyszerre kordul majd... Eleinte csak a szemek tágulnak meg... azután a sok kis torok szorul össze... És csipogni, kérni, sürgetni kezdenek... Majd könyörögnek, sírnak, követelöznek. Már hangosabban, már kétségbeesettebben. És kiáltani és harsogni is fognak. Szárnyukkal verdesik a kalitka oldalát. Azután egyetlen, összeolvadó, hosszú-hosszú *ja*-ba rohan, a sok kis kiáltás. A sok kis madár, a sok kis gyomor, a sok kis éhség. Egyetlen, örökkéharsogó, hatalmas átokba. Örökké a fülében fog zúgni.

Vasmarokkal már napok óta szorította a szivét ez a tehetetlen, iszonyú kín. Nem lehetett elmenekülni előle: mind közelebb ért, mind erősebb lett.

S ma reggel végre határozott: nem... nem várja meg ezt a szörnyű órát. S lekasztotta az első kalitkát.

Most állt... állt a küszöbön...

Már napok óta gondolkozott fölötte s mégsem hitte volna: így, ilyen könnyen szélnek eresztheti az ember az életét.

Minden kínját, szomorúságát. Minden örömét.

Mélyen sóhajtott: a nagy barackfáról ebben a pillanatban tűnt el az utolsó, ismerős, kis madár.

Az ő madara.

Átrepült a kerítésen és a diófa mögött eltűnt.

Egyedül maradt.

Megfordult s behúzta maga után az ajtót.

És csak most: a csendben, az üres szobában, az elárvult kalitkák között, az iszonyú, a halálos, az elviselhetetlen magányban, csak most, most tört rá igazán a fájdalom.

Ruhástól vetette le magát az ágyra, fejét befúrta a gyűrött, foszló párnába, cipős lábát felrakta a takaróra. Ősz fürtjei befolyták a szemét s homlokát.

Nem akart hallani semmit és mégis mindent hallott.

A csendet.

Harmincnégy sípja volt ennek a szobának. Harmincnégy sípja: mint a leghatalmasabb orgonáknak. S ő mind a harminc-nyet kitördelte.

S most megfullad ebben a csendben.

Rettenetes!

Feküdt az ágyon. Szívét a fülében érezte dobogni, gondolatai az agyát hasogatták, minden tagja iszonyúan fájt.

Feküdt, feküdt.

És multak az órák, mult a délelőtt, mult a nyár.

— Talán az élet is elmúlik.

3.

A parazsas délre fülledt délután következett.

Már erősen lefelé hajlott a nap. Erősen ferdültek a sugarak. Alkonyodni kezdett.

A szobára tikkadt csönd nehezedett.

S a csöndben, odakívül, valaki váratlanul, halkan megkopogtatta az ajtót.

Az öreg madarász nem is mozdult.

Az arca barázdásan fáradt volt. De tiszta és becsületes. A haja már őszbevegyülő, a homloka magas. Szeme körül finom hálót szőtt az évek láthatatlan pókja. S az orrtól a szájjáig „S” alakú ránc kanyargott.

Elmult néhány perc.

Most az ablaküveg koccant.

De erre sem nézett fel. Valami tompa zsibbadás kötözte sajnó gúzsba az akaratát.

Nem gondolkozott. Már úgyis egyremegy. Élet és halál. Minden, minden.

S maradt az ágyon.

Kívül a kopogás megismétlődött. Fáradhatatlanul valaki egyre járt a ház körül. Kopogott itt is, kopogott ott is. Tapogatózva, mind sűrűbben egyre kopogott.

A madarászt kissé mégis fölrazta ez a zaj.

— Hátha vevő?

Mosolygott.

De korbácsütés nem éghet néha úgy, mint a mosoly.

— Vevő... éppen ma... vevő...!

Hideg szívvel fordult a fal felé:

— Vevő!

És ekkor egyszerre két kopogtatás is hallatszott. Három, négy, tíz, húsz, száz finom, kis ujj kopogtatott. Az ablakon, az ajtón, a falakon, az eresz alatt, a tetőn. Meg-megújulva, egyre hangosabban, mindenfelől.

Már nem is a szobába kértek bebocsátást: a szívét kopogtatták az ismeretlen ujjak.

Furcsa, titokzatos, ismerős kopogással.

S zengett ez a kopogtatás, mint valami meleg muzsika. Ereje volt ennek a kopogtatásnak, mint a csírázó magnak. Életet hozott a sok apró kis ujj, mint a tavaszi nap.

A madarász felkelt.

Odavánszorgott az ajtóhoz, fáradtan, ügyel-bajjal kitárta.

Kinézett az estbe:

— Ki az?

Egyetlen hatalmas suhogás volt a válasz.

Egyetlen szárnycsapással szálltak le a fákról, az ablakokról, az eresz alól, a háztetőkről a madarak. A csízek, a rigók, a kanárik, a sármányok, a cinkék.

Mind, mind.

Az ő madarai.

Egyetlen suhogással szállt a nyári estében az öreg szobába, egy öreg emberbe, egy elárvult szívbe az élet.

A madarász felnézett a csillagokra:

— Isten...

A csillagokra nézett: amelyek éltek és világítottak. Nem hidegen és nem melegen. Mindenkinek egyformán. Ma éppen úgy, mint tegnapi és holnap.

De a madarász csak a fényt látta: a sugaras ragyogást, a messzi üzenetet.

S kitárta az ajtót, kitárta az ablakot, kitárta a karjait.

Ott csipogtak körülötte a madarak. Ugráltak, szöktek, hízelegtek, röpdöstek. Mind a harmincnégyen.

Enni, enni! Enni jöttek vissza!

S a madarász lehajolt: vergődött, dobogott a szive. Hatalmas halomba kaparta maga elé a kiürült kendermagos zsákocskákat. Mindegyiknek az alján volt még valami.

Összeöntötte a maradék magvat, a maradék élelmet. Felkutatott, összehalmozott mindent.

S mikor már előtte volt az egybegyűjtött maradék, és a szobában, a zúgokban, a polcokon, a zsákokban semmi több, semmi más nem akadt, sem mag, sem pénz, sem remény: felosztotta az összekapart, utolsó halmocskát.

Felosztotta hét részre, hét egyenlő részre:

— Még hét nap!

Még lehet, még érdemes, még kell élni.

Hét napig: a legeslegutolsó pillanatig.

AMI NINÁT VISSZATARTJA

ÍRTA: ARTHUR RIMBAUD

A FIÚ:

Szived szivemre! összeforrunk
s meggyünk! tavasz
szele csiklandja majd az orrunk
kék-sugaras

reggelen, mely fürdetve ontja
reád borát...
A vérző erdőt átborongja
a néma vágó,

zöld csöppek mindenütt az ágon
a tiszta, dús
rügyek, a megtárult világon
remeg a hús.

A lucernás közé süllyed be
a pongyolád,
nagy éjszemed kék ég keretje
öleli át,

rajongva fűért és göröngyért
szórsz szerte majd,
akár a pezsgő könnyű gyöngyét,
bolond kacajt,

kacagva rám, kit durva vágy hajt,
s ki megragad
téged, mint ezt, ni (buja, lágy haj!)
szürcsölve vad

eper- és málnatzed, angyal,
s virághusod!
Kacagsz, ha csókol a kalandor
szél s elsuhog,

a bokrot is, ha játszva tépdés,
csak neveted,
de legkivált, én buksim, édes,
a kedvesed!...

Tizenhét év! Boldog leszel, te!
Óh, messzi lomb!
Óh, tág mezők napos szerelme!
— Jössz, jössz-e, mondd...

Mell mellen, hangunk reszketeg les:
s tüzzel telik,
így érünk majd a rengeteghez
s a csermelyig;

s szived (piciny holt) béna-lomha
álomba vész,
megkérsz, hogy vegyelek karomra,
pillád nehéz.

Igy vinnélek, szép pihegő lány,
a bokron át,
ahol madárka bújja mélán
szelid jaját.

Minden szavam a szádba olvad;
és ölelem
tested, mint ki babát csucsujgat,
már részegen

véredtől, mely hó bőr alatt jár
s rózsállva nyit,
s meztelen szólnak a szavak már —
tudod te, mit!

Lázban lobog majd minden erdő
s a tiszta nap
szítál rőt s bus álmukra pergő
szürt aranyat.

Este?... Az országútra vágunk,
szinte fehér;
mint legelő nyáj úgy kóválygunk
mindenfelé.

Jó kék gyümölcsösök! S a görbe
nagy almafák!
Hogy érezni mérföldnyi körbe
dús illatát!

Föltűnik majd a falu alja,
ha jön az éj,
túró s tej ízét hordja arra
az esti szél;

érezzük a trágyás melegben
az ól szagát:
lassu ütemü pára lebben
s nagy síma hát

ragyog, a lámpa odasütvén,
kissé odább
egy tehén potyogtatja büszkén
sűrű nyomát.

Nagymama ókulával olvas
s a hosszú orr
a misekönyvből szúr, az ólmos
sűrös csupor

öblös pipák közt habzik egyre,
miken vadúl
pöfékel néhány csúnya-ferde
száj s füstbe fül

a villáról sonkát zabálva,
s a sárga tűz
világa odasüt az ágyra,
ládákra tűz

s egy csöpp pufóknak csillan újra
háj-popsiján,
ki fitosát findzsába furja
s térdein áll,

kutyus buj hozzá s mig hamiskán
marakodik,
az édes, gömbölyű poficskán
nyalalokodik,

szék-szélén göggel s feketében
— szörnyű profil —
ott fonogat egy ócska némbér
a tűz körül:

mi mindent látunk arra, kedves,
a falvakon,
mikor a láng világa repdes
az ablakon!

S végre a friss és orgonával
elrejtezett
vityilló, megbujt ablakával
felénk nevet...

Be szép lesz! Jössz? Hisz úgy szeretlek,
óh, jer oda!
Jössz, ugye jössz, no, ugye? tedd meg...
A LÁNY: — S az iroda?

Fordította: KARDOS LÁSZLÓ

A ZÖLD IVÓBAN

(Este, 5 óra)

ÍRTA: ARTHUR RIMBAUD

Elnyűve félcipőm egy hete bandukoltam
Charleroi felé az uti köveken,
ott vajaskenyeret kértem a Zöld Ivóban
és hozzá egy adag sonkát félhidegen.

Kinyujtottam vigan lábam a zöldre-mázolt
asztal alatt; naiv tapéta-figurán
szórakozott szemem. És tisztára csudás volt,
mikor a tűz-szemű, roppantsecsű leány

— no, az sincs, az a csók, mitől ez megriadna! —
a vajaskenyeret hozta elém kacagva
és tarka tálon a hült sonka habfehér

és rózsálló husát a fokhagyma-gerezdek
szagában s rengeteg korsómba sört eresztett,
mit megaranyozott az alkonyati fény.

Fordította: KARDOS LÁSZLÓ

SZEGÉNYEK A TEMPLOMBAN

ÍRTA: ARTHUR RIMBAUD

A tölgypadok között, a templomi zúgokban
szorongnak, hol lehük langy büze fül, setét
szemük a dús-arany Karon csügg, mely zubogva
húsz torkon dörgeti malasztos énekét.

Szívják viasz szagát, mint illatát kenyérnek,
boldogok és sunyik, akár a vert ebek;
istenhez, szenthez és királyhoz a szegények
komikus és konok imája így lebeg.

Az asszonyok... padot koptatni nékik oly jó
hat setét napok után, mit rájuk sujt az Úr!
Itt ring porontyuk is: a furcsa és gomolygó
bőrrongyokban zokog szakadtig és vadul.

Úgy élnek, levesen... mellük kilóg aszottan,
s bár imát egy se mond, szemükben áhitat,
szúrósan nézik: a szétzúllott kalapokban
hogy paradéz ki-be a nyegle csitrihad.

Kinn egy boros bitang, az éhség és a fagy vár,
itt jó! Sok néma kín után! Egy óra még!
Körültük egy csapat pumogva, nyögve zagyvál:
a leffegő-tokás, szipogó nénikék.

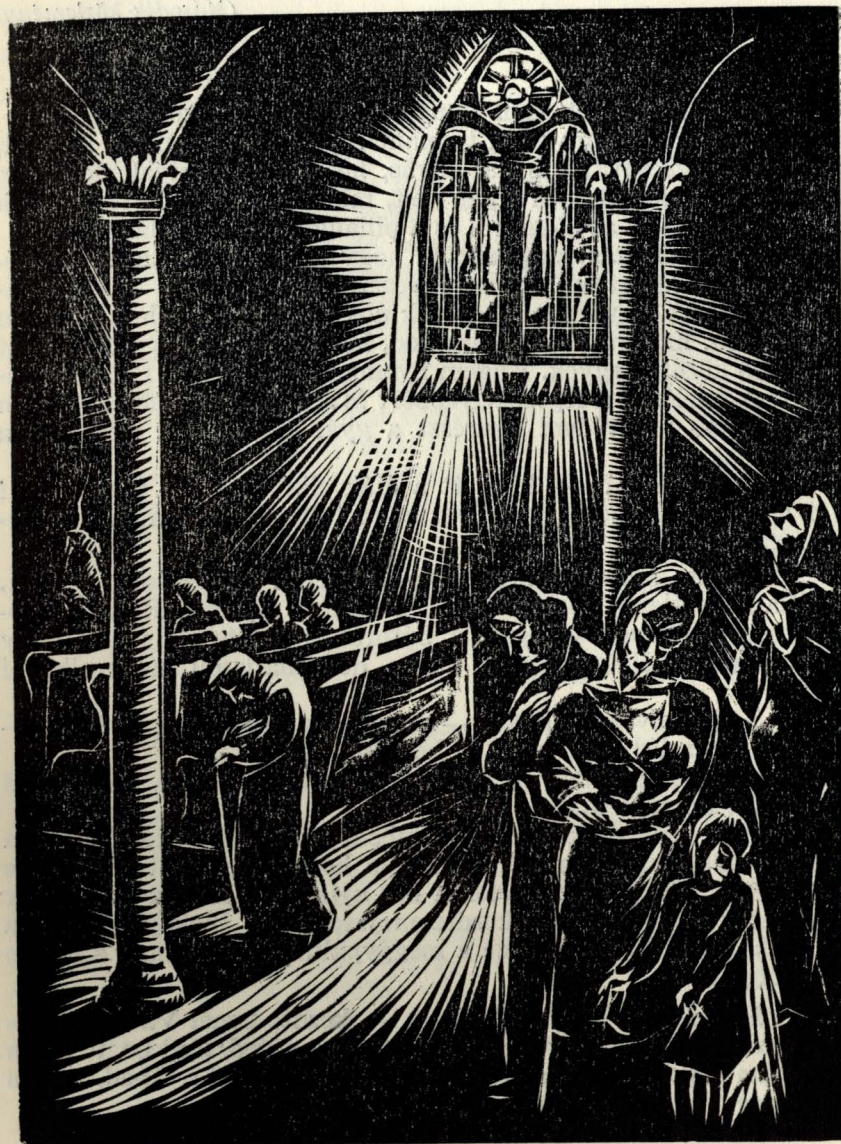
S a rémült bamba itt az epilepsziással, —
elfordultunk minap, mikor a sarkon állt,
és, orrukat a vén misekönyvekbe ásva,
vakok, kiket ebük visz udvarokon át.

S hitét köpködve mind, a koldusát, a bárgyút,
Jézusnak végtelen keserveket darál,
ki sáppadt ablakok tüzén — merengve — sárgul
távol sovány s kövér gonosztól egyaránt,

távol-távol a hús- s a reves ruha-szagtól:
bús, tört komédia, riasztó gesztusok;
s a szentbeszéd virul az elegáns szavaktól
s a misztikus ige lüktetve felbuzog,

míg a hajók zugán, hol tüze vész a napnak,
zöldmosolyú, selyemköpenyű, májbeteg
dámák libegnek és csókra nyujtják a papnak
— Óh, Jézus! — hosszú és sárgálló kezüket.

Fordította: KARDOS LASZLÓ

G. Szabó Kálmán: Szegények a templomban

KÉKHEGY

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

(Második közlemény)

6.

Azonban át kellett esni Vanyerka kimagyarázkodásain is.

Vanyerka vacsora után toppant be, igen izgatottnak látszott, sapkáját összecsavarta s harisnyás, hosszú lábikráival, derékban szűkreszabott kabátjával olyan volt, mint egy lézengő ritter. Csak a spádé hiányzott az oldaláról és a pillangós félcipő a lábáról.

— Meg akarom magyarázni, hogy mi volt az oka... az izének... hogy kénytelen voltam kivezetni Zsámbokyt. — Leült, nagyot sóhajtott s gyorsan, hogy a kínos várakozás ne legyen olyan kellemetlen, hadarta: — Beláthatod, kérlekszépen, hogy én itt két malomkő között vagyok. Engem nyomnak felülről, az igazgató engem tesz felelőssé a legcsekélyebbért is... mert nekem... nekem kötelességem megvédeni egyrészt a gyár jóhírnevét, másrészt a barátaimat...

— Jóhírnevét?! — kiáltott a diák elképedve. — Nagyszerű! Hát a gyár jóhírnevét veszélyeztetem talán, a pusztá megjelenésemmel?

Vanyerka szavakat keresett. Mindenki hallgatott ezalatt, mintha kegyetlenül növelni akarták volna a zavarát. El is vörösödött, szeme ide-oda villogott a bútorokon s látszott rajta, hogy belül, a lelke mélyén, nagyon dühös, de hallatlanul tud uralkodni magán.

— Légy szíves, Kálmán, — mondta az asszony az urának, — gyere ki, a cseléd nem tudja felbontani a bort...

— Megbocsássanak az urak, — mentegetőzött a mérnök. S kisietett a felesége után.

Négyen maradtak tehát. Zsámboky élesen figyelte Vanyerka arcát, a váltakozó színeket, a vibráló homlokráncokat s a szeme villódzásait. Varjas szerényen, a két ujja közé csípve, kivett egy pogácsát s nagy gonddal kezdte majszolgatni. Inokay ezúttal a vizespoharában keverte össze a meggypálinkát a rummal s lassan szürcsölgette.

— Elismerem, hogy neheztelsz, — kezdte ismét Vanyerka, — de ha tudnád az okokat, amelyek engem... Nézd, lásd be, te az én vendégem vagy s mikor az én területemre beteszed a lábad, nekem kötelességem gondoskodni a nyugalmodról...

— De hát ki akarta zavarni az én nyugalmodomat? Ki?

— Kérlekszépen, akarták! Akarták! Elégedj meg ennyivel. Az igazgató nem szimpatizál veled, na.

— Miért nem? Honnét tudja az igazgató, hogy én szimpatikus vagy antipatikus vagyok? Hogy merészelsz az igazgató, vagy bárki!...

— Jó, jó, kérlekszépen, ez igaz, de ki tehet róla? Nekem kötelességem...

— Mi a kötelességed? Gyámság alá helyeztek engem? Ha valakinek nem tetszem: mi közöd hozzá? Ki bízott meg a gyámkodással? Hol van az árvaszék végzése, hol van a meghatalmazásod?

Vanyerka erőltetetten nevetett.

— És én mégis! Mégis! Mert azt nem engedhetem, hogy a barátaimnak kellemetlenségük legyen!

— Miért lenne kellemetlensége egy tisztességes, független úriembernek, aki semmi rosszat nem cselekedett?

— Hát azért, mert... mert... mert! Nem mondhatok többet: mert! Vagy megbízol az én tapintatomban, vagy nem. Egyebet nem mondhatok. S ha megbántottalak, fogadd elégtételt a bocsánatkérésemet. Vagy olyan elégtételt adok, amelyet kívánsz.

Azzal elhallgatott. Lehorgasztotta a fejét s látszott rajta, hogy nagyon kellemetlenül érzi magát. Kínosan forgatta, gyúrta a sapkáját és sűrűn pislogott. Várta, hogy Zsámboky majd elneveti magát, kezet nyujt. De ez nem történt meg. A diák felállt, elkezdett keringeni a szobában és a haját túrta.

Vanyerka is felállt, összeütötte a sarkait és egyetlen szó nélkül, teljesen lesujtva, kiballagott a szobából.

Alig ment ki, már szaladt be az asszony s utána a mérnök, egy palack frissen bontott borral.

— Na, kimagyarázták magukat? Mi történt, drága Zsámboky?

— Mi az, összevesztetek?

— Semmi, nagyságos asszonyom, — nevetett a diák kissé idegesen. — Sajnálom, hogy az önök lakásában történt ez a csekélység.

— El kellett fogadnod a bocsánatkérést.

— Szent Isten, hogy várták magát s alig tette be a lábát Kékhegyre, máris összevesztetek! S kiért? Azért a csirkéért! Nem is értem! Mondja, drága Zsámboky, párbaj lesz? Mikor fog értem is párbajozni?

— Mi, mi, hogyan? Kiért? Nem értem... — ámuldozott a diák.

— Majd mi elsimítjuk az egész ügyet, ne aggódjék, nagyságos asszony, — nyugtatta meg Varjas. — Szegény Géza úgy jutott ebbe, mint Pilátus a krédóba.

Zsámbokyt percről-percre jobban elfogta a szédület. Kétségbe ejtőn butának érezte magát, butának az egész históriát.

7.

Két óra elmúlt, mire feküdni tértek.

Inokay és Varjas egy kis hónapos szobában lakott. Mikor Zsámboky belépett a hideg szobába, egyszerre megelevenedtek diákkori emlékei. A kis szoba csakugyan diáktanyának látszott. Egy ágy és egy dívány volt benne, asztal, egy-két szék, mosdó és

a sarokban kissé rozsdás, feketén ásitó vaskályha. Zsámboky egyszerre érezte a régi esztendőik minden ízét. Torkát meghatottság fojtogatta a kis kályha láttára. Régi szép napok... Amikor éjjel felkeltek és kiszöktek a kamrába fáért, mert a háziasszony minden napra csak egy kosár fát és egy kanna szenet engedélyezett. Ahogy egy szál alsóruhában hozzáfogtak a tüzrakáshoz s dörömbölő lángokat élesztettek, hogy csakúgy piroslott a kályha. Ahogy kitették a kis gimnazistát az ablakon, hogy menjen át a kocsnába borért s ittak aztán hajnalig, sötétben, csak a tűz vörös fénye világított a szobában. Eszébe jutottak az éjjelizenék, melyeket ilyenkor magas kedvükben egy cipésmester lányának adtak. A lány akkorka volt, mint egy karácsonyfadísz, formás gömbölyű lábcskái és kerek csípői voltak, a mellei izgatón kemények és kerekdedek, haja a vállára omlott gazdag gesztenyebarna csigákban. Cukorbabának nevezték el a lánykát s ha ittak egynéhány pohárral, sohasem mulasztották el a macskazenét. Egymásután másztak ki az ablakon, csak a kis diákot hagyták otthon háztűzörzőnek. Zsámboky szinte orrában érezte a régi telek illatát, ahogy mentek a kisváros havas uccáján, a fehérbóbitás házak között s megálltak aztán a Cukorbaba ablaka alatt. Szép vonító hangon kezdték el a nótát, zavarosan tercelve s brummogva, palackokon csilingelve hozzá. Még a régi társak hangja is a fülében volt, az egyiknek, akit Sanyinak csúfoltak, noha László volt, olyan volt a szava, mintha állandóan nadrággombokat tartogatna a szájában.

— Fajó kutyám, jaj de mélyen alufol, — zengte ez a Sanyi érzelmesen.

S most Varjas és Inokay szobájában megint diáknak, bohémnek, egyszerű gyerekeknek érezte magát. A bortól, pálinkától-e, vagy a puszta emlékezéstől, kibuggyant a könnye, odaállt a kis hideg kályha elé, mintha emlékeivel akarná felgyújtani benne a kihalt tüzet s csak bámulta, bámulta, mint egy sírhantot. A régi szép napok elmúltak örökre. Íme a férfikorban van már, nyakán kötelességek, kenyérgondok s majd a házasság járma is.

— Ne búsulj, Géza, — kiáltott a háta mögött Inokay; kabátja zsebéből kihúzott egy üveg meggy-pálinkát s odaállította az asztalra gallérok, nyakkendők, borotváló pamacsok, könyvek és vázlatfüzetek közé.

Varjas ezalatt kisuhant a szobából és nagy halom fával tért vissza. Mind a hárman hozzáfogtak a tüzrakáshoz. Szoborvázlatokkal tömték meg a kályhát, vázlatokkal, amelyek pakkolópapírra voltak felmázolva. A tűz dörömbölt s belekapott a fába is. Kellems tűzszag és simogató meleg áramlott a kis kályhából.

— Tudod, hogy te itt valósággal a Hódító Vilmos szerepét játszod? — mondta Varjas.

— Ne tréfálj, Kányafi. Igaz, hogy szép is vagyok, jó is vagyok...

— Ez a baja Vanyerkának! No, de ne törődjünk vele. Itt a szobor. Jó?

Inokay az asztalra tette a szobrot. Megforgatta a lámpafényben.

Az akt ülőhelyzetben, összeszorított combokkal volt megmintázva, karjaival elfedte az arcát s így a mellei kissé fölemelkedtek. Nagyon rendes, becsületes, naturalista akt volt, jól megkomponálva és elbájoló fiatalságot, üdeséget, ártatlan s öntudatlan erotikát lehelt. Zsámboky jól megnézte, megforgatta s inkább csak az érdekelte, hogy jól megkomponálták-e minden oldalról. Varjas és Inokay azonban csiklandós megjegyzéseket tettek. S a jókedv egyre jobban ágaskodott bennük, sűrűn hajtogatták a palackot, szavaik már kizárólag a nők körül forogtak.

Ez az állapot az, amikor a férfiak eldicsekesznek a hódítasaikkal. Most is felmerült a multból minden nő, akihez a szerelem valaha kötötte őket. Egymást túllícitálták a kalandok pompázatosságával. S közben lekerültek a falról azok az aktok is, amelyeket Inokay Idusról készített, tanulmányképpen egy nagyobb síremlék aktsoportozatához. A rajzok arányos, karcsú, üde lánytestet ábrázoltak, de azt is számításba kellett venni, hogy a művész valószínűleg kikorrigálta a modell formáit.

— Na és Idus? Vele még nem volt kalandotok?

— Képzeld, talán el se hinnéd, ha nem én mondom, hanem Inokay, — mondta Varjas sajtáságos keserű mosolyával, — hogy ez az egyetlen lány, akit láttam ruha nélkül, de egy ujjal se nyúlhattam hozzá.

— Noha nem rajtad múlt, — tódította Inokay.

— De rajtad sem, bevallhatod. Mert te is eleget forogtál körülötte.

— Mind a ketten nagyon tapintatosan udvaroltunk Idusnak, de eredmény nélkül. Csodálatos volt az a lány, ahogy viselkedett. Elképzelhetetlenül diszkrét volt...

— Diszkrétén.

— Marha! Hagyd a vicceidet. Mindent elkövettem, már csak a hiúságomért is. Itt ül óraszám, itt vetkőzik, öltözik s én hozzá sem nyúlhatok! Elképzelhetetlen.

— S én úgyszólván a kezemmel tapintom végig minden izmát, minden formáját. Nézem és mintázom. Minden ízét-porcikáját az ujjaimban érzem. S nem nyúlhatok hozzá.

Zsámbokyt egyre jobban izgatta a dolog. Sűrűn iszogatta az alkoholt, fantáziája kigyúlt, legszívesebben táncolt volna, de nem akarta zavarni a házígazdáit.

— Nekem kéne látnom azt a lányt! Esküszöm, hogy lekapom a lábáról!

— Ajjaj! Lódító Vilmos!

— Próbáld meg. Majd összeeresztünk benneteket. De...

— Miért nem adtatok neki inni?

— Inni? Barátom, az valamennyiünkkel pertut ivott. Az igazgatóval is, aki virágokat hozott neki a névnapjára, meg nagy doboz csokoládékat. Úgy főzte, majd a szemese esett ki érte. S hozzá alkal-

mazottja. Hisz láttad: maszatos kis munkáslány, félretaposott cipő, szakadt kötény... Igért neki az igazgató fűt, fát. Selyemharisnyákat, selyeminget, pénzt, úgy meg volt keveredve. Kiadta a parancsot, hogy Idust a gyárban nem szabad agyondolgoztatni, mert gyenge. Ha-ha-ha-ha! Idust agyondolgoztatni. Még azt sem merik megmondani neki, hogy egy vázát ide vagy oda tegyen. A mérnök mellett mindig úgy megy el, hogy a mellével súrolja a ruháját. S a mérnök? Ha figyelmeztetni kellene, inkább hallgat. Nem tudja, miért. Meg nem csalná a felségét, talán ideje, meg energiája sincs hozzá. De... hallgat. S ha megszólítja, akkor is: Iduskám így, Iduskám úgy... Abszurdum, ahogy ez a kis bestia az ujja körül csavargat mindenkit.

— Te Kányafi, valld meg, talán az összeveszés Vanyerkával, ami majdnem párbajjal végződött...

— Igen, az valósággal pár-baj. Vanyerka és Idus, mint pár, szerepel ebben a bajban.

— De hát magyarázzátok meg már, a szentségit!

Leültek az asztal körül, ittak, odakint suhogott az eső és a kályhában dorombolt a tűz. Inokay a rajzokat bámulta. Nagy orra cimpái kitágultak.

— Ebben a fészekben, Kékhegyen, nagy szeme van a pesti vendégnek. Majd meglátod holnap, milyen traktát csapnak a mérnökék! Felfordul az egész falu, ha jóra való vendég akad. Hát amikor te megérkeztél, Vanyerka élt a gyanúpörrel, hogy mi már beharangoztuk neked az Idust. Aztán, tudja fene, talán észrevett valamit a díszítőben... Mondd, nem neveltél te rá arra a lányra? Nem koketáltál vele? Nem láttad?

— Láttam, láttam, de eszemben sem volt koketálni vele!

— Ez hihetetlen, ha rólad van szó, de mindegy. Vanyerkának elég volt, hogy rosszat sejtessen rólad s ezért vezetett ki a gyárból.

Itt volt tehát a kutya elásva.

— De még mindig nem értem egészen. Csak nem szerelmes Vanyerka Idusba?

— Na, azt nem lehet mondani, hogy nem. Nagyon szívesen venné... Ha tudná. De az előbb beszéltünk az igazgatóról. Hát az igazgató már dühöngő örült, mert minden kapálódzása kárba vész a lánynál. Megpróbálta erőszakkal, felrendelte a lakására takarítani, ráparancsolt, fenyegette, felmondott neki, pénzt adott, virágot, harisnyát... hasztalanul. Hiába. Már meg van alázva, le van téve a sárga földig. A lány...

— Goromba? Szentelen? Erkölcösködik?

— Nem goromba az. Nem is szemtelen. Nem prüd... ha-ha, hát lehet prüd valaki, aki meztelenül modellt áll egy szobrásznak két másik úr jelenlétében?! Olyan szerény és szelíd az, mint egy angyal. Nem utasít vissza. Csak éppen hogy lepereg róla minden csábítás. Nem fog rajta az ígéret. Nem érdekli a pénz. Ha mozik, ígérnek neki, előáll azzal, hogy ő már volt az operában. Ha ruhákat emlegetnek, azt mondja, hogy neki az nem való.

— Egyszer tudtam elérni nála annyit, hogy jól összecsókolhattam, — nevetett fanyarul Varjas.

— Akkor már nem is lehattél messze! Bizonyosan elügyetlenkedted!

— Marha vagy. Nem ismered Idust. Egyszer egy kötet Adyt talált itt az asztalon, ezt ni, — s Varjas megemelte a *Vér és Arany* kötetet, míg Inokay búsan húzott egyet az üvegből, aztán oda kínálta a diáknak is. — Ezt megtalálta és elkezdte olvasni. Hát csak belemerült ám. Nem akartam hinni a szemeimnek. Odamegyek a háta mögé s megsimogatom a fejét. Rámnézett és a szeme könnyben úszott. Ráhajoltam és a szájára tapadtam... olyan istenigazában, nem valami szelíden és erkölcsösen, hanem harapva. Hát barátom, akkor azt hittem, most az enyém lesz. Magamban már örültem a diadalomnak. De...

Legyintett.

— Nem hiszem én, hogy valami bestia legyen az a lány, — mondta megfontolt fejbologatással a diák s a szeme égett, a torka száraz volt az izgalomtól. Most maga előtt látta a libegőjárású lányt, ahogy a kezeit kissé felemeli és kecsesen szétnyitja az ujjait, melyek oly finomak, mint a selyemtekerics... Világosan rajzolódott elé a barnahajú fej is, a nagy és ártatlanul lesütött szempár és a finom száj rajzát oly izgalmasan érezte, mintha tapintaná.

— Szeretném én azt a lányt látni!

— Ettől tartott Vanyerka. Bocsásd meg neki, hogy érdemeket akart szerezni a direktor előtt. Jól tudja ökelme, hogy Hódító Vilmosnak kevés megerőltetésébe kerül a kékhegyi győzelem. S te... Fiatal ember... Csinos. Ne beszélj, a szemedben csakugyan van valami, amiért döglének a nők. Meg az a gyalázatos, gögös mosoly az ajkad körül. De ha Idust le tudott venni a lábáról...

Zsámboky tehát világosan látta az egész helyzetet. Most már, miután három óra is elmúlt, legszívesebben földig leitta volna magát. S belekeveredvén ebbe a kalandba, amely egészen váratlanul szakadt rá, nem bánta volna, ha valami ellenszolgáltatásban részesül a sorstól. A szíve üres volt, nem kötötte semmihez és senkihez semmi. S a lány már nem is mint a kaland lehetősége, hanem mint ember izgatta. Egyre tisztábban és világosabban jelent meg előtte a képe, noha csak futólag látta. Úgy látszik azonban, valami titokzatos oknál fogva az agya mégis a szokottnál jobban lefotografálta azt az igénytelen, semmi kis nőt, aki annyi más társával együtt elvegyült az üzem forgatagában. Különösen a szemére és a szájára, meg a kéztartására emlékezett élesen. Egész testén vibrált az izgalom.

Sokat is ittak már akkor. Inokay elkezdett lármázni, hogy ő nem engedi ellaposodni az ügyet, zsebkendővégről ereszti össze Gézát Vanyerkával, nem lehet a becsülettel cicázni, elvégre férfiakról van itt szó, vagy mi. Varjas ujjászületett a pálinkától, noha fanyar mosolya és komolysága pillanatra sem engedett.

A világ legvadabb szóvicceit facsargatta s még csak nem is nevetett rajtuk.

— Eresszetek, én most kimegyek az éjszakába! — ordította romantikusan Inokay és el akart rohanni.

— Megállj, marha! Ki ne menj, mert kompromittálsz engem! — állt elébe Varjas.

Zsámboky csöndesen énekelgetett az ágy szélén.

— Nem lehetne most rögtön meglátogatni a kicsikét? — kérdezte.

De ezt nem lehetett.

Az ágyat átadták Zsámbokynak, mint vendégnek, a két jóbarát pedig a dívánon akart aludni. Még utóljára ittak Idus egészségére, kézről-kézre adták a megürült palackot, aztán tettek a tűzre és nagy vihanolások közepette lefeküdtek. De a díván keskenynek bizonyult s a nadrágszíjhoz kellett folyamodni. Varjas és Inokay tehát összeszíjzatták magukat, hogy szét ne guruljanak s még azután is, mikor a lámpát eloltották, tréfáltak és rugdalták egymást.

Végre elcsendesült a szoba. Füst és pálinkaszag terjengett a levegőben s durúzsolt a tűz. Zsámboky boldogan fúrta fejét a vánkosokba. Még ilyen boldognak, nyugodtnak, megelégedettnek sohasem érezte magát. Lepergett előtte az utazás a döcögő vonaton, a séta az esőben s a gyárból való szégyenletes kitessékelés. De semmi haragot nem érzett. Bolondság az egész, — gondolta nevetve, — reggel kiderül, hogy a részegség álmodtatta velem a veszekedést, meg az egész sületlenséget...

— Csak azt a lányt találhatnám meg valahol! — sóhajtott hirtelen félig hangosan, azt sem tudva: miért. S ahogy bódult agya az alkohol gőzében kergette a zavaros képeket, világosan, tisztán látta megint, szinte meg tudta érinteni a kezével a lány alakját, az arcát, amint felé néz, barna s kissé kerek szemét, melyről csak most állapította meg, hogy kerekesebb, mint más szem, a száját, melynek kissé duzzadtak voltak a szélei; ezt a finom és érzéki duzzadtságot is csak most vette észre. A járása ott ringott előtte a tűz kavargó pirosságában a falon s most eszmélt rá arra is, a legcsodálatosabb módon, hogy a balkeze középső ujján egy kis gyűrűt hord. Honnét az ördögből tudom én mindezt? — kérdezte önmagától ámulva. — Hiszen akkor, amikor egy pillanattig ott álltam a küszöbön és észrevettem, semmi különöset nem láttam, olyan volt, mint a többi munkás. S később az irodában, amikor bejött, csak az alakját, a járását figyeltem meg s a haját, meg a sáros cipőjét... De a gyűrűjét?! Meg hogy a szeme kerekesebb, mint rendszeren szokott lenni a szem? Van ebben valami titokzatos. Vagy csak most jelent meg előttem olyan víziós élességgel, hogy még a gyűrűt is észrevehetem az ujján? Vajjon ott van-e az a gyűrű? Minden lány hord gyűrűt... Igen ám, de ha *csakugyan* a balkeze középső ujján van? Honnét tudom én azt ilyen biztosan?

Egyik kérdésből a másikba szédült. A dívánon már aludtak

a fiúk. S ő még mindig nem tudott elaludni. Egyre azon gondolkodott, hogy miért látja olyan világosan annak az embernek a képét maga előtt, akit csak futólag pillantott meg, életében először s miért tudja biztosan, hogy a balkeze középső ujján, tehát azon, amelyen gyűrűt nem szokás viselni, Idus egy kis vékony gyűrűcskét hord?!

— Fene ezt a Kékhegyet! Ilyen butaság még nem ért. Egy nő miatt, aki modellt áll és mégis érintetlen, soha nem láttam, azt sem tudtam, hogy a világon van. S nekem jól is esik ez a keveredés. Szép az élet, hurrá, szép az élet! A kis bestia! Természetfölötti ereje van, megfogja a férfiakat egy pillanat alatt s kilométerekre tőle!...

Hangosan belekacagott a vánkosába, hanyatt dobta magát az ágyon és a plafónra meredt és nevetett, szabadnak, erősnek érezte magát, nem volt álmos sem. S tudta, hogy honnét, nem lehet sejtteni sem, tudta: az a lány az övé lesz... és sokkal inkább az övé lesz, mint az összes eddigiek voltak.

Lassan álomba szédült, amely mintha felhőkön ringatta volna. S ez is olyan örömteljes dolog volt a számára, olyan új. Azt lehetne mondani, hogy álmában is öntudatánál volt és nevetett, mint a gyermek a réten.

8.

Az átmenet álomból ébredésbe, szinte észrevehetetlen volt.

Zsámboky felült ágyában és hangosan így szólt:

— Kezét csókolom!

Ugyanabban a pillanatban Idus lépett be a szobába, karján apróféval, pirosan a hidegtől. Nyakára fehér sált csavart. A lány éppen abban a pillanatban kívánt Zsámbokynak jóreggelt, halk, gyermekes hangon, amikor az is köszönt neki.

A diák elképpelve bámult maga elé. Miért köszönt ennek a lánynak úgy, hogy kezét csókolom?

Idus csöndes mozdulatokkal, mintha perzsaszőnyegen járna, kissé felemelt kezekkel és könnyedén kifordított ujjakkal sürgött-forgott a kályha körül s olykor hátradobta a sálját, mely lebomlott a nyakáról.

Zsámboky azon törte a fejét, hogy milyen formában kezdjen beszélgetést a lánnyal. Amikor Idus felállt s az asztalhoz ment gyufáért, összenéztek és a diák nagyon udvariasan, de kissé komikusan meghajolt az ágyban:

— Zsámboky Géza vagyok. Talán hallott már rólam.

— Zsámboky úr? A Varjas úr meg az Inokay úr barátja? Igen, mondták már. Ők küldtek a gyárból, hogy fűtsek be itt. Nem tetszett fázni?

A diák ajkára tűzte, mint valami diszkrét s kissé hetyke virágot, a fölényes mosolyt. Sokáig nézte Idust. Ugyanaz a barna ruha és pettyes kék kötény volt rajta, mint tegnap. A haja ugyanúgy

a fülére fésülve és hátul kontyba csavarva. Fejét kissé félrehajtott a szemét egyenesen, nyugodtan kerekre nyitva, nézett a diákra; ajka szép vonalú, dús és puha lányszáj, olyan, mintha semmi sem érintette volna még, étel sem. Egészen véve szabályos, hosszúkás, finom arc volt, végtelenül szelíd, jóindulatú, gyermekes.

Zsámbokynak ekkor eszébe jutott a gyűrű. Azért jutott eszébe, mert jól megnézve a lány szemét, megdöbbenve tapasztalta, hogy csakugyan kerekesebb, mint amilyenek a szemek szoktak lenni. Ha most a gyűrű is...

— Legyen szíves, Iduska, mutassa csak a balkezét!

Idus csodálkozva emelte fel a balkezét. A gyűrű ott csillogott a középső ujján. Vékony, szegényes ezüst, valami kék kövel.

Zsámboky visszadólt a vánkosra és a mennyezetre bámult.

— Abszurdum! Lehetetlen! Mondja, nem beszéltek magának a barátaim gyűrűről?

— Nem... — válaszolta a lány még tágabb szemekkel. — Miért?

— De hiszen nem is beszélhettek! Hiszen akkor jutott eszembe, amikor ők már aludtak!

S megint felült, szégyenlősen összehúzta magán a hálóinget, sokáig komolyan vizsgálta a lányt. Ez bestia? Hiszen gyermek. Kis buta, tapasztalatlan, érintetlen gyermek. De a gyűrű valóban kivetette az eszét a kerékvágásból...

— Nagyon hideg van kint, — mondta a lány szaporán, hogy megtörje a furcsa csendet. — Kezd kitisztulni, fúj a szél, az én arcomat is egészen kicsípte.

— Mondja, Iduska, arról sem beszéltek a barátaim, hogy ki vagyok én? — folytatta Zsámboky s egyszerre különös izgalom futkosott a gerincén. Olyan izgalom, ami szakadék szélén fogja el az embert: szeretne beleugrani, de nem is mer.

Idus meggyújtotta a tüzet s a piros fények még pirosabbra festették a hidegtől amúgy is piros arcát. Ha Zsámboky festő lett volna, ezt a puha piros színt, mely hasonlított az őszibarack piroságához, nem szalasztotta volna el. Aztán felállt a lány, az asztalra tette a gyufát s megint kíváncsian, kerek szemmel nézett a diákra.

— Nem. Talán festő? Vagy szobrász a Zsámboky úr?

— Nem, Iduska, én költő vagyok, — mondta halálos komolyan Zsámboky, azt sem tudva, honnét veszi ezt a hazugságot. — Nem hallott még rólam?

— Nem. Nem hallottam.

— Csodálom. Pedig külföldön is ismernek. Öt kötetem jelent meg, mind nagy feltűnést keltett. Egyiket, az *Eolhárfa* címűt, németre is lefordították.

A diák arca piros volt s ő bosszúsan érezte ezt. Szégyelte a hazugságot s nem is tudta, miért és honnét hazudja ezeket a zagyvaságokat. Eddigi sikereit éppen nyers fölényességével, csípősségével, igazmondásával érte el a nők körül. Nem volt hazug ember.

Szerette ugyan a szép és kerek hazugságokat, de csak írásban. S úgy, hogy igazság legyen a mélyükön. De ez a hazugság, amit most minden megfontolás nélkül, egészen ösztönösen koholt, noha nem az ő hazugsága, hanem egy rejtett lény sugdosása volt, szégyennel töltötte el.

Idus ezalatt az asztal mellett állt és egyenesen Zsámboky arcába nézett. Úgy látszott, mintha a nagy költő neve után kutatna emlékezetében, de aztán elmosolyodott és sajtósággal, gyermekes hangján azt mondta:

— A költők egészen mások, mint a festők és szobrászok. Például Ady. Ismerte Zsámboky úr Adyt?

— Adyt?! Hogy az ördögbe ne! Sokszor ültem vele kávéházban, sétáltam a Margitszigeten. Nagyon szerette a verseimet. Ady... — s a diák elmerengett, egyre mélyebben süllyedve s hazugságba, sőt most már fejjel vetve magát bele.

— Igazán?! S milyen ember volt?

A diák legyintett.

— Érdekes ember volt. Nagy fej és haja a homlokába lógott. Akkora szeméi voltak, mint egy táltosnak. S mindig borzasztó elegánsan öltözködött, a verseit vékony selyempapírra írta s meg szokta mutatni nekem. Az *Őskaján* című versét, amely úgy kezdődik...

— Igen, igen... Bíborpalástban jött Keletről a rímek ősi hajnalán... — mondta Idus gyorsan, s ebben a pillanatban arca csodálatosan átalakult. A lelkes büszkeség olyan ragyogóvá gyujtotta a szemét, mintha két barna villanyláng lobbant volna fel benne, síma, puha arca lángbaborult, derekát kiegyenesítette, szinte kifeszült a dereka, mint az íjj, ha magasra száll el róla a nyílvezző.

Zsámboky megállapíthatta, hogy ez a lány exaltált, talán hisztériás is, hogy az idegei nincsenek egészen rendben s a mindennapi élet alacsonyágában nem élheti ki az egyéniségét úgy, ahogy szeretné. De mit használt a rideg s kissé fiziológiai megállapítás az eleven, kigyúlt, átszellemült lényel szemben? Mit magyarázhatott meg a legbelső valójából? Ha azt mondta volna valaki, hogy a lány médium, aki könnyen transzba ejthető, akkor sem tudott volna meg róla többet. Pedig a diákot most már izgatta, érdekelte ez a lány, izgatta, mint ember, érdekelte, mint különös fényt kisugárzó lélek.

— Maga így ismeri Ady verseit? — csodálkozott és gyönyörködött egyszerre s nem tudta levenni a szemét Idus arcáról.

— Varjas úr adott nekem Ady-könyvet olvasni s azóta, hogy Adyt megismertem, egészen másképp látok mindent. Zsámboky úr is szereti Adyt?

— Hát tudja, nekem egyrészt jó barátom volt, közös emlékek fűztek bennünket össze s amikor meghalt, sokat vesztettem benne. Másrészt meg a zsenije...

— Zsámboky úr, nem lenne szíves megmutatni egy versét?

A diák, mintha fejbekólintották volna, meghökkenést hazugságai következményétől. De úgy tett, mintha a meghökkenés tulajdonképpen csak fejtörés volna, hogy melyik versét mondja el Idusnak. S a lány is úgy vette.

Végül Zsámbokynak pokoli ötlete támadt. Eszébe jutott egy Farkas Imre vers, melyet diákkorában, — tizenötéves lehetett akkor, — egy kis lány emlékkönyvébe írt. Akkor nagy sikere volt ennek a versnek, minden lány tudta és minden lány emlékkönyvében ott díszelgett.

Lassan recitálni kezdte a költeményt.

Közben istentelenül szégyelte magát. S látta a lány arcán, hogy elkedvetlenedik, különös fényben égő szemei elhomályosulnak s minden sornál egyre élettelenebbé válik egész lénye. Ez a változás nemhogy lesujtotta volna a diákot, hanem ellenkezőleg, nagy örömmel töltötte el.

Mikor elhallgatott, élesen figyelte a lányt. Idus nem szólt semmit, odament a tűzhöz és megigazgatta, fát tett rá, aztán szó nélkül vizet öntött a mosdótálba.

— Nem akarom sokáig zavarni Zsámboky urat, — mondta udvariasan. Az ajtóban tétovázva megállt, keze a kilincsen. — Majd később elhozom a reggelijét. Most tessék még aludni, későn feküdt le.

— Ne menjen, Iduska, én már úgysem alszom! — kiáltotta, — nem vagyok fáradt. Ne haragudjék rám. Várjon egy kicsit, majd elmondok egy másikat.

Idus arca megint kiragyogott. Eleresztette a kilincset, közelebb ment az ágyhoz és várakozón megállt. Nagy, kerek szeméit a diákra függesztette.

S a diák kétségbeesetten kutatott vers után, verset keresett, igazi, nagy verset, felkutatta iskolai multját, kapkodott Berzsenyi és Vörösmarty után, seregestől tódultak agyába Petőfi-költemények s mindegyiket félredobta. Végre, egészen önkénytelenül, Csokonaynak a *Tihanyi echóhoz* című költeménye ragadta meg. Lassan, mesterkéletlenül mondta a melankólikus sorokat s úgy érezte már, mintha nem is egy rég porladó szerencsétlen nagy poéta, hanem ő írta volna a remekművet.

S a szobában áhítatos csend volt. A lány szinte dermedten a gyönyörűségtől, megrendülve a lelke mélyéig, lobogva hallgatta a verset, Zsámboky pedig valósággal érzékenyült. Soha életében nem érezte a vers hatalmát, a ritmikus sorok elringató vagy felrázó erejét. Csokonayt régen elfelejtette már, tananyag volt a számára, amelyet sikerült megrágnia anélkül, hogy megemésztette volna. S most mégis a szive vérévé vált a régi vers.

Mikor befejezte, még percekig nem szólt egyikük sem. Nagy dolog történt, érezte Zsámboky, költő született a rendetlen szobában s noha nem a maga versét mondta el a költő, mégis az ő verse volt, az ő érzései és őszintesége.

— De most már elmegyek, — mondta aztán Idus, mintha álom-

ból révülne, megigazgatta nyakán a sált, az ajtó felé fordult, de tétovázva megállt és elmerengett. A diák tudta, hogy nem megy el s ezért nem is tartóztatta.

— Még valamit mondjon el, Zsámboky úr, — kérlelte aztán Idus, erőt véve a távozási szándékon.

— Jó, ha magának tetszik, szívesen, — mosolygott a diák. Most már nem bántotta a hazugság. Úgy érezte, hogy maga Csokonay támadt fel benne s az ő ajkán keresztül ismétli el azokat a fájdalmakat, bánatokat, szilaj kétségbeeséseket, amelyeket életében megírt.

— Jöjjön ide, az ágyam mellé, — mondta, s a lány engedelmeskedett. Olyan gyöngéden, mintha egy haldokló kívánságát teljesítené, haldoklót, aki neki testvére. Zsámboky érezte, hogy nyert ügye van.

Idus széket húzott az ágyhoz és leült. Olyan finoman, diszkréten ült ott, a helyzet fonákságán kissé mosolyogva s mégis áhítatos kíváncsisággal, mintha egy rokokószalónban tanulta volna a mozgás finomságait.

A diák pedig elszavalta a *Reményhez* írott Csokonay-verset is.

— Sima száddal mért kecsegtetsz, mért nevensz felém? — hangzott egyszerűen a verssor. S a lány elpirult és kigyúltak a szeméi.

— Iduska! — kiáltotta szinte extázisban a diák s nem győzte elnézni ezt a puhaszájú, szelíd és gyermekes lányt. — Maga . . . magáról fogom írni a legszebb versemet!

— Ó, Istenem, Zsámboky úr, ne mondjon nekem ilyeneket. Mivel tudnám én azt kiérdemelni? Maga a világhírű költő és én az egyszerű munkáslány . . . Ilyen csak a regényekben szokott előfordulni.

S lehajtotta a fejét.

Ez a lány regényeken keresztül gondolkodik, regényekben érez, — állapította meg a diák. — S hogyan mondta azt a szót, hogy *munkáslány* . . . Mintha valami Marlitt-regényből olvasná.

De azért nem tudott nevetni rajta.

— Most egy színdarabon dolgozom — mondta Idusnak. — Valami egészen finom, egyszerű és nagyon emberi dologon. Magáról szeretném megmintázni a főalakot. Beszéljen nekem valamit magáról. Csak úgy egyszerűen, ahogy eszébe jut. Arról, hogy mit szokott csinálni, hogyan él, mik a vágyai, tervei, álmai . . . Meséljen, Iduska, valamit.

Honnét az ördögből veszem én azt, hogy darabot akarok írni, — jutott aztán eszébe. — Úgy hazudok, mintha könyvből olvasnám. Ez a lány belevisz a hazugságok egész hinárjába. Ime, már világhírű költő lettem s darabot akarok írni, egészen emberi dolgot. Honnét? Miért? Eh, vigye az ördög! . . .

Visszatérni erről az útról nem lehetett. Olyan álarcosbál volt ez, ahol az álarcot szentségtörés lett volna leszakítani.

Idus egyszeriben modorossá, merevvé vált. Kiegyenesedett,

mintha vizsgálóbíró elé állították volna. Szavai keresettek voltak. Szeme elkalandozott az ablakon túlra, mint a vádlotté, aki nem akar a bíró szemébe nézni. S halk, fontoskodó, recitáló hangon elkezdte:

— Atyám egyszerű munkásember volt. Mint lakatos dolgozott egy gyárban. Anyám is egyszerű asszony, egyszerű szülők gyermeke vagyok. Mikor atyám meghalt . . .

— Atyám! Atyám! — mosolygott magában a diák.

— Akkor ideköltöztünk. Otthonom egy egészen egyszerű kis lak, két kis szoba, konyha és egy kis udvar. Ott nevelkedtem én és a kis hugom. Mikor nagyobbacska lettem s anyám nem győzte ránk a munkát, mert napszámba járt, beálltam a kerámiagyárba munkásnak. Reggel korán kelek és egész nap a gyárban dolgozom. Meg vagyok elégedve a sorsommal, igazán mindenki nagyon jó, a legfinomabb munkát bízzák rám és én iparkodok pontosan elvégezni mindent . . .

— Na és az igazgató? Milyen magához az igazgató? — firtatta a diák s élesen figyelte a lány arcát.

De azon egy vonás sem rezdült. Szeme elkalandozott s ajkán finom, gúnyos mosoly futott át, de csak mint a lehelet.

— Nagyon jó hozzám, nem dolgoztat túl és a többiek is mind. Pedig ők nekem parancsolóim és Inokay úr is, meg Varjas úr is nagyon jók . . . Nagyon szépen beszélnek velem . . .

— És nem kapott tőlük virágot, csokoládét?

Idus megérezhette a kérdés mögött rejlő féltékenységet. Vállat vont.

— Nem mondom, kaptam s még más mindent is akartak adni, Inokay úr le is mintázott, aktban, nagyon szép szobor . . . De ők művészek.

— S az igazgató? Az is művész?

— Nem, az igazgató úr egyáltalán nem az. Ő csak egy gazdag úr, aki nekem parancsol. Az ő társadalmi állása . . . Előkelősége . . . az egészen más. Nekem engedelmeskedni kell, mert én munkáslány vagyok.

Egy kis csend állott be. A lány nem tudta, mit mondjon most már.

— Elmehetek, Zsámboky úr? — kérdezte nagyon halkan.

— Nem, Iduska, még nem beszélt eleget magáról. Folytassa.

— Hát . . . az anyámmal nagyon sok összeütközésem van, mert ő maradi asszony, nagyon haragszik azért, hogy én minden este megfürdöm. De nyáron . . . Mikor a fák rügyeznek és a nap melegebben süt, akkor nekem nagyon jó, akkor boldog vagyok. Kimegyek a hegyek közé és lefekszem egy fa alá a fűbe és a fejem alá fektetem a karomat s bámulom az eget és a felhőket, ahogy vonulnak lassan és a fák köröskörül csupa virágban állanak, a hegyek olyan szépek, színesek, mintha festették volna őket s madarak csicseregnek, a fecskék röpdösnek mindenfelé. Sokszor a kezemre teszek egy kis katicabogarat és elnézem egész délután, mit csinál,

hogy szaladgál és az ujjam hegyéről elszáll kinyílt szárnyakkal. Akkor nagyon boldog vagyok.

— De hiszen hétköznap munkában van!

— Na, igen, de nem mindig. Néha szabadságot kapok, meg aztán vasárnap, ünnepen. Olyankor a regények sem érdekelnek. Legfeljebb Ady versei. De most már meg fogom venni a maga könyveit is és azokat is olvasgatni fogom, ha kitavasodik.

Míg ezeket elmondta, egyre lelkesebb arccal, Zsámboky le nem vette róla a szemét. Egyre közelebb érezte magához ezt a lányt, mintha már régen ismerte s egészen elfeledkezett volna róla. A festvéri együttérzésnek eddig nem tapasztalt melegsége áramlott fel benne. S noha jól tudta, hogy a lány nem mond feltétlenül igazat, ami a ténybeli igazságot illeti, hogy rajtakaphatatlanul más-képp színezi és érzi át mindazt, ami vele történik, de ez éppen úgy nem volt hazugságnak nevezhető, mint ahogy nem érezte hazugságnak Zsámboky a maga nyilvánvaló csalásait. Legalább akkor nem, amikor kimondta őket.

— Elmehetek, Zsámboky úr? — ismételte halkan a kérdést Idus. Olyan alázatosan, mint egy anya, aki nem akar szomorúságot okozni a beteg gyermeknek, ámbár a kötelessége így kívánná.

— Nem, nem, maradjon még!

— Mivel érdemeltem ki egy világhírű költő jóindulatát ennyire? Nagyon megtisztel, Zsámboky úr, de én csak egy egyszerű munkáslány vagyok, aki nem tudom érdekelni az olyan magasröptű lelkeket, mint amilyen egy világhírű költő, Ady Endre barátja. Félek, hogy terhére leszek.

— Dehogy lesz, drága Iduska! Maga a legérdekesebb lény, akivel valaha találkoztam. S meg fogja látni, milyen szép színdarabot írok magáról.

— Óh, Istenem . . . — s halkan, csiklandozva nevetett. — Egyszer voltam az Operában, Vida Mária, a nagy énekesnő felvitt a színpadra a Mályvácskában. Felöltöztettek magyarba, szép selyemruhám volt, a hajam leeresztve a vállamra . . . Nagyon érdekes volt. A darabra már nem emlékszem, csak arra a sok gyönyörű ruhára emlékszem, meg valami sárkányra, vagy az nem is abban volt . . . S a művésznő olyan kedves volt hozzám, bevitt az öltözőjébe s olyan csúnya volt az a sok festett vászon, meg lécz, meg mindenféle gépezet a színpadon . . .

Zsámboky látta, hogy a reflektorok fénye mintegy belülről világítja meg a lány arcát. Kis gömbölyű mellei a rossz barna ruha és pettyes kötény alatt megduzzadtak az izgalomtól.

— Mondja, Iduska, — kérdezte egy kis remegéssel a hangjában s egészen előrehajolt a vánkosról, — nem érzi maga, hogy nem ide való, ebbe a fészekbe? Hogy maga több, mint egyszerű gyárilány, a finomsága és a szépsége . . . A maga lábára selyemharisnya való, a maga testére selymek és prémek illenének, a fülebe gyémántfüggők, a nyakára gyöngysorok, csuklóira karperecek s a közönséges parasztház bútorai helyett perzsaszőnyegek,

képek, szobrok, pamlagok és intarziás asztalok kellene, hogy körülvegyék. Nem érzi, hogy maga többre hivatott, mint egy gyárban agyagot keverni és mázakba meríteni az edényeket? Hogy maga örömmre született, örömet kellene árasztania maga körül, a szépség és szerelem örömét?

— Sokan mondtak már nekem ilyesfélét, — mondta zavartan, szemlesütve Idus, aztán egyenesen a kipirult diák arcába nézett. — Még ilyen szépen nem mondták ugyan, ami olyan lett volna, mint egy költemény, de Inokay úr is beszélt effélét, meg Varjas úr is...

— Na és az igazgató?

— Az... az nem számít. Ő nem művész. Ő csak úgy mondja, neki nem is hiszem. De én olyan boldog vagyok ott, ahol vagyok... A munkámat szeretem... Nincsenek vágyaim, amik elérhetetlenek úgyis. Az én társadalmi állásom nem engedi meg, hogy higgyek az olyan előkelő szellemeknek, mint amilyen Zsámboky úr.

— De gyermek! — kiáltott fel a diák. — Mi az ördögnek emlegeti maga állandóan a társadalmi helyzetet? Nekem ez bliktri! Nem törődöm vele! Nekem az ember fontos, aki...

— Tudom, Zsámboky úr, a világhírű költő túlteheti magát a társadalmon, magának minden szabad... mert a maga élete más... szabadabb... nagyobb élet... Nem korlátozhatja senki, csak saját maga. De én... Nem vagyok senki és semmi. Ha a hegyek között a fűbe fekhettek és nézhetem a felhőket, amint úsznak az égen és annyiféle színben csillognak, mint... Szóval: nekem az is boldogság. Nekem nem szabad másra gondolnom, csak az anyámra és a hugomra, meg a munkámra s ha tizennyolcéves leszek...

— Még nincs tizennyolcéves?

— Nem, nem vagyok, februárban leszek csak. Akkor el fog jegyezni egy kovácsmester Szentendréről, aki nagyon szeret és az anyám neki is ígérte a kezemet... Én ugyan nem szeretem, de hűséges társa leszek...

Kínos csend zuhant rájuk. Zsámboky visszadőlt a vánkosra, behúnyta a szemét s megmagyarázhatatlan rossz érzés fojtogatta. Aztán a lányra nézett. Ott ült a széken, komoly mosollyal nézte a diákot, szemét nagyon kerekre nyitotta, ujjjaival játszott, forgatta a gyűrűjét.

Nagyon szép volt most. A haja finom bronzos fényben csillogott. Barna szeme szomorú volt, szája meg-megrezdült, mellei szelíden, de érzékeny duzzadtak voltak, így ültében a csipői is asszonyosabbnak s végtelen finom vonalúaknak látszottak. A diák úgy érezte, semmi sem tarthatja vissza attól, hogy magához ölelje és összecsókolja ezt a fiatal, különös lányt. De aztán mégis csak uralkodott magán. Nem akarta erőszakkal megröghanni, szépen akarta megadásra bírni, szeretettel és gyengésséggel. Azt akarta, hogy magától adjon neki mindent. Amit még soha sem álmodott: ezzel a nővel szemben nem csupán erotikus érzései voltak, hanem valami több ennél.

— Elmehettek, Zsámboky úr?

— Nem, ne még, — kapott a lány keze után. De Idus szelíden visszahúzta. El sem mosolyodott. Nagyon komoly volt, nyugodtságát nem vesztette el.

— Most elhozom a reggelijét. Aztán egy kis rendet csinállok itt, — mondta és felállt. A diák ekkor látta, hogy a dereka tökéletes vonalú, egész alakja arányosan karcsú, mint az a szobor, amelyet Inokay mintázott róla.

A lány kiment, Zsámboky sokáig hallgatta a süket csendet. Arcát belefúrta a vánkosába, mozdulatlanul feküdt s egyre Idus arcára gondolt. Erre a szabályos, puha, ártatlan arcra, amelyen annyi fölényes nyugodtság és finomság volt.

Most már kegyetlenül izgatta minden. A tegnapesti veszekedés, a muri, a lány... Csak azt nem tudta megérteni, hogy Varjas és Inokay miért küldték fel hozzá Idust. Annyira bizonyosak voltak a próbálkozás haszontalanságában?

— Ha az állásomat elvesztem is, ha tönkremegyek is, ha az egész faluval tengelyt akasztok is, a lány az enyém lesz!

De nem úgy gondolta ezt, mint valami heccet, amelybe szívesen beleugrik a kaland kedvéért, hanem úgy, ahogy a nőért verekedő férfi gondol arra, hogy egészen és mindenestül birtokába veszi azt, akit szeret.

A szobában csak a vekkeróra kattogott. Fél tizenegy volt már. S ő részegebb, felajzottabb, szakadékba-zuhantabb volt, mint valaha.

(Folytatása következik.)

CSILLAG

ÍRTA: MÁRAI SÁNDOR

Olyan messziről jött a szemed
Mint távoli csillagok fénye, amik
Talán le is hulltak már az égről, mire szemem
Sugarukat fölfogta
S mire a fényévek elhozták hozzám szemed sugarát
Már nem is én vagyok, akit látsz
S én úgy gondolok rád és nézlek életem peremén
Mint fénylő valóságra
Csillag
Millió élet lehet benned és gyantás erdők
Madár lehet benned és boldog, őszinte emberek
Fényed a szememet éri
De én tudom
Hogy rég lehulltál már a mocskos tejútak végtelenjén.

S Z E M L E

VERLAINE ÉS VERLAINE MAGYARUL

ÍRTA: VÁRKONYI NÁNDOR

Baudelaire-nek a közelmúlt évek során egész kis divatja támadt nálunk; szórványos fordítások után egyremásra jelentek meg verseinek gyűjteményei, elsőül György Oszkáré, majd kétnyelvű díszkiadások, füzetek s végül Babits Mihály, Tóth Árpád és Szabó Lőrinc teljes Baudelaire-je. E szép, de már landadó kultusz azt mutatja, hogy Baudelaire mindig inkább az irodalom raffinéinek élvezete fog maradni; műve az emberi mélységnek nem oly közvetlen megnyilatkozása, mely azonnal s bárkit megragadhatna s így fordítása is, a maga külön problémáival, elsősorban az íróembereket, az avatott műélvezőket izgatja. Verlaine-nel, a másik nagy dekadenssel már másképp áll a dolog. Primitív tisztaságú hangjai s csodálatosan mély naivsága, hűsége, romlottságában is őszinte érzelmessége, olykor mint egy korarérett gyermeké, első szavával el tud kapni akárkit, mint a lélekéből jövő mosoly vagy sírás, melyet azonnal átérezünk. Divatja nálunk mégsem volt, a dekadencia legnagyobb évadjában sem, pedig sokan ismerik, sokan fordítják s számtalan ifjú műkedvelő-ügyekvés első próbaköve szokott lenni. Azonban ha el is maradt a divat, nem szüntünk meg szükségét érezni. Kosztolányi, Tóth, Babits elszórt mutatványaiból s csekély Verlaine-irodalmunkból hiányzott a költő teljesebb arcképe. Tavaly jelent meg Baudelaire ismert fordítójának, György Oszkárnak Verlaine-gyűjteménye; ebben azonban az átültető írói egyénisége, az átültető-ihlet sűrű logikai döccenése s bizonyos technikai merevség elmosta az eredeti költészet lágy és hullámzó körvonalait. Most vesszük Szabó Lőrinc tíz éves antológiáját, — *Paul Verlaine Válogatott Versei* — mely minde kísérletek betetőzését jelenti s érzésem szerint jóidőre fölöslegessé teszi a hasonló arányú vállalkozásokat. A pillanat tehát igen alkalmas arra, hogy szemlét tartsunk a Verlaine-fordítás külön problémáin.

Egy Verlaine-verset az első pillantásra, az első akkordra könnyű felismerni, oly egyéni, oly pregnáns ez a költészet. Ars poeticájában maga nevezte meg legfőbb vonásait a tökéletes zeneiségben és a pátoztól való irtózásban. De egy ars poetica szabályai sohasem rajzolhatják le a művészi egyéniség életteljes, lüktető mozgását, már pedig elsősorban az egyéniség életfeszültsége az, amit a fordítónak fel kell szívnia magába. Verlaine költészetének is megvan a maga pszichéje; legmélyén valami igen

igen finom, folyton önmagát fékező érzelmesség rejlik. E primitív-hangú költő voltaképpen raffinált művész, kit önkéntelen, de szinte elképesztő önkritika vezet énekének minden modulálásában. Hiszen avval indult el, hogy a watteau-i rokokó azurkék és rózsaszínű, nevető selymek és csipkék mögé burkolt sorvasztó melankóliáját hangolta át fojtottsengésű versekké. Az ily másodlagos ihlet nem vall az élettől etelített, kényszerű mondanivalóval bírköző költőre. Csak később tör utat az érzés a maga nevében s egyedül önmagára figyelve, de ekkor is, mintegy szégyenkezve, gyöngéd melódiákba, virágszirmok s a párás ég színeibe öltözteti csupasz hevületét; majd pedig a szenvedés könnycseppjeiben gyűlik össze kristálytisztaságúvá s megtalálja az elragadtatás édesen szárnyaló hangjait is. A testi gyönyör énekeiben megőríz valamit a romlott gyermek elcsodálkozásából, erotikája, a maga öntudatlanságával, szinte bántó, több és kevesebb, mint a bűn, de sohasem brutális. A vénuszbarlangból a Madonnához visszatért, vagy kettejük közt tévelygő kifinomult s megtört Botticelli rokona Verlaine.

Akit stílusa, önkéntelen kifejezésmódja, érzéseinek feszültsége a nyílt formák, a teljesen kimondott igék, önálló dinamikájú szavak, jelzők, telt képek felé hajlít, aki szereti a szép szavak *solitaire*-szikrázását, a ritmikus kizengéseket, — ne igen közeledjék hozzá fordítói tollal. Verlaine pszichéje inkább az *énorme et délicat* középkoré, mint a szintén roppant, de pompázatos Renaissance-é, ám a „roppant-nagyot” is csak ily távolságból szerette. Irtózik a nagy hatástól, az ékesszólástól s nem fáradságból vagy a klasszikusok tudatos alakító ökonómiajából, hanem ösztönből, mely a filigrán, az elhaló, a túlvilági felé viszi. Dekadens, de nem ennek a szónak közhasználatú értelmében; sem nála, sem Baudelaire-nél nem lehet művészi hanyatlásról beszélni, e jelzővel csupán erkölcsi ingatagságuk illethető. Az, amit művészi szempontból szokás dekadenciának nevezni: a dekadens líra talán a modern lélek egyik állomása volt, a túlozott köldöknéző énkultusz, a világ közösségéből kiszakított én lírai elemzése. Innen ered támasztalan süllyedése, hanykolódása a jó és rossz, az erő és a gyengeség között, az énbe rejtett érzelmek ellentétes impulzusai szerint.

Verlaine pszichéje, a dekadencia, természetesen egyúttal stílus is, árnyalt és elemző; sohasem plasztikus, föloldja a nagy színfoltokat s a többi szimbolistától eltérően ritkán használ kidolgozott képet (mint pl. a páncélos Balsors lovag, vagy a sír mélyén ringatott bölcső), inkább csak egy-egy részletbe sűrített hasonlatot („amour de chèvre”: szeretet, mely nem tud repülni, csak kúszik, mint a kecske), vagy érzelmi átvitelt (a börtönablakból látott kék ég s faág, mint az elfecsérelt ifjúság ellenképe). A szimbolum inkább affektív szerepű, mint magyarázó s ezért oly kevésbé plasztikus (a tájon az ősz hegedűi sírnak). Tech-

nikája pedig a dekadens, a feloldódó természetek legrokonabb kifejezőmódja: a zene. Kedves módszere a következő: egy-egy fölvezetett kép után egy odavetett rím, sorban vagy végső strófában visszacsapódik az érzelem s megtelíti a képet. Tisztára zenei módszer: nem a ritmikus, lejtő és emelkedő elrendezés, az egyensúlyos tagolás dinamikája bontja ki az érzelem iramát, hanem a modulatív kizengés, mely fokozódik s elhal, nem ütemeket, hanem egész dallamokat ismételt és legkisebb egysége a strófa. A Verlaine-versnek tehát ritmusa nincs, illetve csak annyiban, amennyire a zene megtűri s amennyit a szavakkal írt zene anyaga: a szó kényszerűen magával hoz; a rím pedig, amely oly tökéletes tisztaságú Verlaine költészetében, szintén zenei elem.

Mindez a fordítóra nézve igen sok nehézséget jelent; nemcsak a tökéletes zenét kell visszaadnia, hanem egy bizonyos frazeológiát, sőt nyelvkészséget is ki kell fejlesztenie; tudnia kell, mily szavakat vagy milyen kapcsolatban nem használt volna Verlaine, ha magyarul ír, mit hallgat el, hol áll meg a kifejezés lendületében; ismernie kell szinonimáinak fokozat-sorát, technikájának egész kis belső világát. Szószzerű hűséget természetesen lehetlenség kívánni a fordítótól; neki az a feladata, hogy egy-egy vérbeli Verlaine-verset adjon magyarul, mint Kosztolányi mondja: festményt a valóság után. Verlaine-nek igen sok verse van, melynek adott szövegét szinte egyedül a szóformák véletlen találkozása teszi lehetővé; ilyen például az „Il pleure dans mon coeur” kezdetű, vagy a magyar irodalomban Petőfi verse: Mi kék | Az ég, | Mi zöld | A föld. Verlaine chansonjainak, hangulatverseinek legtöbbje e felé a briliáns egyszerűség felé közelít, s ezek fordítása határos a lehetlenséggel.

Tanulságos volna, akár ezeknél a lefordíthatatlan verseknél, akár — s még inkább — a fordításra aránylag legalkalmasabbaknál, összevetni egy-egy francia és több magyar Verlaine-szöveget; a kellő filológiai és lélektani analízisnek azonban túlságosan apró részletekig kellene mélyülnie-szélesednie, bár annyi gyakorlati haszna mindenesetre megvolna, hogy legalább megéreztetné azt, amit elhinni különben a legkönnyebb: a Verlaine-fordítás műhelynehézségeit. E nehézségek általában rokonok maradnak a költő skálájának nagy szélességében is, megtárgyalásuk terjedelme azonban inkább az összefogó vizsgálatra utasít. — A benyomás, melyet Szabó Lőrinc gyűjteményében az első pillanattól kezdve végig érzünk: ezek a versek mind gyönyörűek; annak a kompromisszumos munkának nyomait, amit a műfordítás kényszerűen magával hoz, teljesen el tudja tüntetni a vers egységes képe, folyamatosan kialakított belső és külső formája mögé. Gyünk ébred, vajjon az ösztönös költő spontán alakító ereje saját verskényszerének befolyása alatt nem távolodik-e az eredeti mintától egy intuitive kifejtett új minta felé, vagyis e tökéletesség mögött nem az átírás szabadsága rejlik-e? Ez a kérdés természetesen csak a tárgyra és intenzitására vonatkozik; hogy Szabó

nyelve lehető hűségű magyar-Verlaine-nyelv, az tagadhatatlan s leleményével hátrahagyja a legkiválóbb Verlaine-fordítókat is. — Az átírás dolgában, gondos figyelemmel, ezeket vehetjük észre: Szabó stilizálása és tárgy kifejezése nem sérti meg az eredeti tárgy költői organizmusát, azaz a téma intaktsága megmarad s nem változik át mintává, ami a műfordítás leggyakoribb esete. A fordító egyénisége a kifejezés egy másik síkján nyilatkozik meg, inkább a részletek beillesztésében és a kapcsolatok megszerkesztésében. Ahol Verlaine szinte csak egy illúzióval fut el a hangulat megrezzenése fölött, ott Szabó lecsattantja a szót, keményebbé, markánsabbá válik, sőt olykor képbe foglal és tömörít. Így az affektivitás néha szilárd formákat kap, mondatszerkesztést látunk, ahol az eredetiben jelzős utalás áll, vagy éppen felkiáltásba sűrített szólamot, ahol éreztetés kellene, s így a dalszerűség néha egy-egy pillanatra elvész az állító, folyamatos szerkesztésben. Az ilyen, nyílt fölragadások adnak másféle kihangzásokat, sőt poentszerűséget a fordításnak.

Ez a tendencia nem hatol bele a költészet struktúrájába, a részletek felszínén marad, azonban érezhetően kiüt Verlaine fuvoló dallamaiból. — A tökéletes sikerülést úgyis szinte lehetlenné teszi a két nyelv különböző pszichéje. A magyar szintaxis inkább az ige, az állítás hangsúlyozására hajlik, — mint Gárdonyi mondja: elől hordja a lámpást, mely megvilágítja a mondat többi tagját, — nehezebben mond le a kemény szónokiasságról, mint a francia s bár a szerkesztésben végtelen hajlékonyságra, az összefűzések gazdag játékára képes, ízében, hangulatában ellentmond a le nem záródó, illanó hullámmásznak s végül zenéje határozottan mélyebb, öblösebb. Ezért érzünk néha több erőt a magyar szóban, holott fogalmilag és érzelmi feszültségben is pontos megfelelője a franciának s ez a minőség természetesen érezteti hatását Szabó Lőrinc Verlaine-stílusán is, aki az ilyen helyeken ahelyett hogy fékezni igyekezett volna a magyar nyelv retorikus hajlamát, a kép, a vers, a hang vagy éppen a rím kedvéért szabadjára bocsátotta. De akad ennek a tendenciának igen szép, valóban „magyarító” példája is: *O, va prier contre l'orage: menj, harangozz a vad vihar elé.*

Formatempó és versmodor dolgában viszont igen különös és érdekes jelenségre bukkanunk e fordításokban: Verlaine technikájának, stílusának legjellemzőbb sajátosságaival Szabó Lőrinc gyarkrabban él, mint maga Verlaine. Mindez az új készség és hajlam, amivel Verlaine újszerű lírai kifejezését földíszítette és meglepővé tette, szinte pregnánsabban áll előttünk, mint az eredetiben. Természetesen a magyar nyelv és verstan megakadályozza ezek egyikének-másikának használatát: a poétikát forradalmasító rímjátékot, a hím- és nőrímek feltűtő éreztetését, a ceruza pikáns szeszélyességét mi nem érezhetjük kellőképpen a francia és magyar poétikai tradíciók előírásainak és tiltott meneteinek eredendő heterogenisége miatt, — azonban a többi: a nyaktörő enjambement-t,

a rímeknek nem a helyzetükkel adódó patétikus kicsattanását, hanem zenei, tartalmilag igénytelen pontosságát, a melodikus és nem frazeológiai szövegszerkesztést, melyben szinte véletlennek látszik a tartalom a találó és sikerült játék öröme mellett, — ezt a raffinált könnyedséget Szabó Lőrinc egészen fölszívta magába s ott is alkalmazza, ahol az eredeti nem nyújt rá impulzust; ilyenkor verlainesebb magánál Verlaine-nél.

De meg kell jegyeznünk egy-két helyet, amin az eredetit ismerő olvasó fennakadhat: a „kutya” szó (*chiene*) az *Antik lélek* című versben kifejezetten megkívánja a nőstény kutyát, szukát, hogy benne legyen a kölykeiért szűkülő állat teljes képe; *Les chères mains qui furent miennes*: „Enyémekek egykor” helyett: *enyémekek lettek*, vagy *most már enyémekek* kell, hiszen Verlaine esküvője után írta a verset, mely a múltba helyezéssel egészen elveszíti életrajzi értelmét; a „Szépség, halk asszonyok”-ban a *fureurs mâles*: férfias düh („Wahn” csatában vagy a politikában stb.), nem „parázna férfiak”, s így a „Nem”-et e helyt „Elég!”-gel kell fölcserélni. Viszont e téves árnyalatokért bőven megvigasztalnak a kitűnő rálelések és szemenszedett pontosságok; s az olyan lelemény, mint: *guêpe ivre de son vol fou: szárnyarészeg darázs*, — számtalan akad.

A kötet összeállítása ellen meg éppen nem hozhatunk fel semmit. Egyoldalú hangsúlyozások nélkül megkaptuk benne Verlaine arcának minden jellemző vonalát; portréja magyar változatából most már mi sem hiányzik, csupán életművének teljessége kívánná még a *Sagesse* Krisztus-ciklusának bemutatását, mert bennük művészi és lelki pályájának jelentős fokára érkezett el Verlaine s szépségeik is az olvasó elé kívánkoznak. A vers-összeválogatáshoz hasonló pontos bemutató érzék diktálta és állította össze a kötet bevezető tanulmányát; e novellisztikus modorban írott ismertetés mindössze kissé naturalista tónusú s emiatt nem mindig érezteti elevenen Verlaine életének s versei hangulatának kapcsolatait.

MEGJEGYZÉSEK FÖLDI MIHÁLYRÓL

1.

Földi Mihály pályafutása egyike a legérdekesebbeknek, mert tipikusan mutatja azt az utat, melyet a háború előtt felcseperedett, de csak a háború lezajlása után kifejlődött modern budapesti fiatalember megjár. Érdemes őt röviden végigkísérni az első idők realista novelláitól, a kisemberek ábrázolásától a szintézisre törekvő könyvmonstrumokon át az *Engem szeress!* és a *Bubi* külső-szerű transzparensvillogásába s végül a *Halasi-Hirsch fiú* mindent elnyelő nihiljébe.

A kezdetek Földi Mihály nagyítóüveg alá tette a hordárt s a fiatal író lelkes érdeklődésével és szeretetével megfigyelte a bajúszá rágását, minden gesztusát, minden gondját-baját. A kicsi dolgok, kis emberek kora volt a kétfejű sas szárnya alá dugott hármass hegy és kettős kereszt kora, impresszionista kor, Szinnyei-Merse Pál szelíd pipacsos rétjei, árnyékos domboldalai és napfényben fürdő fái fejezték ki legpregnansabban. Az emberek iparkodtak megérteni egymást s a fiatal Földi is szeretettel, impresszionisztikus mindent-fotografálással fordult a szegény hordár alakja felé.

Aztán következtek a *Sötétség*, a *Szahara* testes kötetei. Az író nem elégedett meg többé a világgéppel, amit az érzékszervei adtak. A dolgok lényegébe, belső összefüggésébe, az emberek cselekedeteinek mélységeibe, a lélek titkaiba akart behatolni. Földiben tehát már akkor feltámadt a zsidó intellektuel Ahasverus-természet, az örök kételkedő megszólalt benne, a bázistalan, de vagy mennyet, vagy földet áhító Mohammed-koporsó megkísérelte, hogy az egek felé lebegjen, a dolgok misztikus összefüggését keresve. Ezzel a korral kezdődött Földinél a „Dosztojevszkij-korszak” s nemcsak Földinél, hanem az általa és benne példázott modern budapesti intellektuel ifjúságnál is.

Földit azonban egyrészt általános, mindnyájunkban közös indokok, másrészt tragikus zsidó-pszichéje kibillentette abból a szférából is, melynek a küszöbéig már-már eljutott: a vallásos, szinte misztikus világszemléletben való megnyugvásból. Ezt az ideológiai zűrzavart jellemzi a „Hamlet királykisasszony” című később összeállított cikkgyűjteménye. Dosztojevszkij világát félelmetes északi fényvel derengi körül a fizikai világon túl levő világ hozzánk tükröződő fénye s már-már elveszi az alakok, a reális dolgok természetes színét, formáját is. Földi legdosztojevszkijebb korszakában is megmaradt reálisnak, nála a torzítások legfeljebb abszurdumok, de nem igazságok, a sötét, misztikus fény nem a szellemvilág letükröződő fénye, hanem mesterséges világítás, amellyel az író illuziót akar kelteni *önmagában*. Dosztojevszkij filozófiájának lényege a szenvedés szükségességébe és megváltó erejébe vetett hit. Földi a szenvedések okait kutatván, nem jutott el addig a mélyen keresztényi meglátásig, mely a szenvedést mint isteni jótéteményt nyugalommal fogadja, abban felmagasztosul s megváltó erejében megtisztul. Soha nem jutott el addig a pontig, ahol az ember másokat a saját szenvedéseivel vált meg a szenvedéstől, azáltal, hogy abban résztvesz és azonosítja magát a szenvedővel. Földi Dosztojevszkij-korszaka tulajdonképpen a hedonista lázadása a szenvedés ellen s amikor annak mélyebb okait s magyarázatait kutatja, teszi ezt azért, hogy végül felelősségre vonja az Istent s feleletet nem kapván, a vallásos világnézet *illuziójában* megnyugodjék. Akik akkor figyelemmel kísérték Földit, előre látták, hogy az egek felé való törés nihilizmusba való zuhanással végződik.

Tény, hogy a következő művekben a vallásos világgéptől mindig távolabb esik. Úgy látszik, leszámolt azzal a vággyal, hogy az

egyekbe törjön. Erre keveseknek adatott meg közülünk az isteni kegyelem. Megkísérli tehát, hogy a földhöz közeledjék, jobban, mint ahogy az impresszionista korszakában sikerült, *nem a felületen maradva*, hanem a dolgoknak, jelenségeknek jól megokolt magyarázatát adva. Három generáció életét állítja egymás mellé a *Mámoreosak* című regényében, amelyben a magasabb eszmei célokért való küzdelem teljes hiábavalóságát és magától a küzdelemtől való megszömlést mutatja be, dokumentálva mintegy a saját fejlődését is regényének hősein át. Földire is jellemzők e regénynek, az író talán legsikerültebb alkotásának stílusegyenetlenségei: reális, sőt naturalista részletek egybehangozottság nélkül váltakoznak benne szinte dilettánsan szimbolikus fejezetekkel. S ekkor kezdi foglalkoztatni a már-már rögeszmévé váló gondolat, a siker, az anyagiakon való uralkodás gondolata. Az írás, hasonlóképpen az álomhoz, sok tekintetben vágykielégülés. Földi Mihály nem tudott kielégülni és megnyugodni vallásos világképben, most megkísérli ennek az ellenkezőjét: a materializmusban való kielégülést és megnyugvást. Munkái középponti gondolata: egy gyengeakarátú, erkölcsileg talajtalan férfi beleül egy erősakarátú, kézzelfogható sikerekben dús férfi pozíciójába s annak az álarca alatt éli tovább a maga életét. Sándor magáévá teszi a másik Sándor eredményeit. Learatja a vetését, az élete művét magának rabolja el. A hős megöli a dús-gazdag, hatalmas, erős és szabad *alteregót* s beleül a trónusába. Vajjon az anyagiak kielégíthetik-e az embert, a *siker* (az, amit általában annak szoktak nevezni) valóban szabadabbá és harmónikusabbá teheti-e? Földi vizsgálódásainak eredménye: igen, ha erős, mindent leigázó akarat hozta létre, ha eléggé racionális fej és eszközök eredménye, de menthetetlenül bukásba sodor, ha nincs jól funkcionáló idegzet. Az az ember, aki Földinél ezekben a művekben nyilvánul, Nietzsche embere, a jón-rosszon tülemelkedett ember, az erkölcsön túli ember, az akarat-ember. Ez a probléma tulajdonképpen napjaink centrális problémája. Az orosz forradalom egyik hajtórúgója, Mussolini és nála kisebb diktátorok cselekedeteit mozgató probléma, a régi Raszkolnyikov-kérdésre adott igenlő válasz: megölheted, Raszkolnyikov, a buta vénasszonyt, aki pénzén ül, ha eléggé hiszel abban, hogy Napoleon vagy, de nem szabad gyengének mutatkoznod, jó idegeid kell, hogy legyenek s józan fejre van szükséged. Mindent megtehetsz, ha meg *tudod* tenni. Ami a reális valóságokon túl vagy kívül van: bizonytalan. Ami körülöttem van, az anyagi világ: azzal számolhatsz. Csak jó számolónak kell lenned.

Ennek a típusnak zavarosabb, vagy tisztább egyedei rohannak körülöttünk a tőzsdén, a politikában, a színházak körül, a racionális, erkölcsi megkötöttség nélküli, a maguk kegyetlen akaratára állított emberek irányítanak bennünket, racionálisan, számolva anyagi eszközökkel csak úgy, mint ideálokkal, petróleummal csak úgy, mint felekezetekkel, Londontól Vladivosztokig.

Ez a típus fogja megteremteni az új racionális társadalmat, államot, ez a típus mozgatja a gyárakat, repülőgépeket, ez a típus

hajtja igájába a sajtót, egy Stinnes-konzernbe vonva német és magyar és francia és osztrák lapérdekeltségeket, ez gyárt az Uralban acélt az új ágyukhoz és ez ütközik Keleten hasonló, de ellentétes érdekekért Sang-Hai határában.

Az új típust tehát megtalálta Földi, más kérdés azután, hogy ez olyan ideál-e, ami a racionális eredményeken túl — művészetet, tehát vallási élményeket is adhat az emberiségnek?!

Itt jutott el Földi Mihály a külső sikerek felé törő intellektuális ambíciók teljes nihilizmusába.

2.

Földi Mihály két említett darabja az általa megállapított új világszemlélet alapján született meg. Racionális engedmény a *siker* irányában, mely igazol mindent. Az *Engem szeress!* volt az a hegyfok, melyre Földit felvezette a Szellem: ime, ez mind a tiéd, ameddig a szemed ellát. A szemed élességétől függ, hogy meddig lát el. Kenyerekké változtatom a köveket...

A *Bubi*? Egy lépéssel feljebb a hegyen. S mert a siker nem igazolta: Földi keserű szájjal, csalódva szállott le, szomorú nosztalgiaival a kezdet vallásos felbuzdulásai, keresései iránt. A *Halasi-Hirsch-fü* megkísérli a régi vágyak valóraváltását: szintézist adni, sorra felvetvén a megoldatlanul maradt problémákat, amelyek egyszermindenkorra megoldottnak látszottak az *Engem szeress!* kétes, de nagy sikere és a *Bubi* teljes, külső-belső sikertelensége előtt. S az új regényben fel is veti a problémát: hol keressen bázist a modern, természettudományos alapon nevelődött, semmi-ben hittel hinni nem tudó fiatalember? Halasi Géza modern, budapesti zsidó intellektuel, aki a forradalom bukása után soha nem érzett élességgel érzi kitaláltságát. Kikeresztelkedik, abban a kissé naiv hitben, hogy a katolikus vallás egységében meg fogja találni az élete magyarázatát és harmóniáját. Szeret egy lányt, aki nem szereti őt, egyrészt azért, mert zsidó, másrészt mert kikeresztelkedett zsidó, harmadszor, mert nyugtalanítóan, veszedelmesen hisztérikus. Nagy filozófiai művet ír, amelyben közös nevezőre akarja hozni a materialista és spirituálista filozófia összes eredményeit. Minden problémát élére állít ebben a könyvben Földi, amit eddig elszórtan vetett fel. S a problémákat annyira élükre állítja, hogy a megoldás tökéletesen lehetetlen, mint ahogy a szögből húzott vonalak sem metszhetik egymást. Ilyen divergens vonal ennek a regénynek minden alapmotívuma, probléma- kéve, amelyet csak az elindítás köteleke tart össze.

A regény elindulásakor ez a kötelék még elég erős. De ahogy fejlődnek az események, ahogy kiéleződnek az alapvonalak, lassanként követhetetlenekké válnak. Halasi Géza alakja irrealizmusba vész, noha az író mindent megkísérel, hogy a valóság talajára visszaállítsa, még pedig külsőségek szorgalmas és néhol művészi felrakásával. De ez sem menti meg a főhőst: szavai száraz értekezé-

sek, elvesztik minden kapcsolatukat az eleven lélekkel. A főhősnek és imádottjának a figurája lassanként papirossá válik, fájdalmaik, érzéseik, harcaik mondvacsinált kitalálásokká, melyeket néhol az a szempont is befolyásol, hogy a regény *érdekes* legyen, tehát *sikere* legyen. Így történik aztán, hogy, miután a regény művészi mivoltával össze nem férő indokok szükségessé teszik az összes problémák harmónikus lezárását, az író kénytelen egymáshoz kényszeríteni a divergáló alapelemeket, a kívét összekötözni a másik oldalán is s mert ez logika szerint lehetetlen, rátérdel és összetördeli őket. Halasi Géza végül feleségül veszi Máriát, elbújnak egymással, mindent megtalálnak egymásban, az élet célját, örömét, tartalmát... Most már nem lesz idegen Máriának, akit egy hatalmas kötetten keresztül sem tud úgy meggyőzni, hogy mi is higyjünk neki? Most már nem bántják többé kétségek egyiküket sem? Valóban ez lenne minden átkunk feloldása?!

Nem, hanem Földinek szüksége volt arra, hogy *problémák ne maradjanak!* Szüksége volt a regény szempontjából, amely nem lett volna egész és szüksége volt a maga szempontjából, hogy közös nevezőre hozza, — ha csak illúzióknak is, — az őt és a hozzá hasonlókat megnyugodni nem engedő kétségeket.

Ahol ez a szándék nem dolgozik, ott a regény alakjai igazi emberek, cselekvéseik igazi, belülről motivált cselekvések. Azok a regényalakok, akik ebben a könyvben egyenes leszármazottjai, — bár jobban elmélyítve, — a kezdet kezdetén meglátott hordárnak és társainak, hús- és vér-emberek. Igazi, teljes, művészi-realista ábrázolatok. Amit a zsidó öregúr, vagy a pénzember, Ella, az újságíró mond, nem papiroscsinálmány, amit tesz: az élmény erejével hat. Méltányolandó Földi erőfeszítése, de csak azokon a helyeken nem mondott csődöt, ahol nem is volt szüksége erőfeszítésre. Úgy látszik, Földinek le kell mondania azoknak a dolgoknak a megoldásáról, amelyek egész életében kétségekkel gyötörték s amelyekből kiutat találni itt sem tudott. Neki nem adatott meg, hogy olyat is megcsináljon, amit nem lehet akár a legmagasabb racionális eszközökkel megcsinálni. Ebben a dologban boldogabb nála az az egyszerű somogyi csordás, aki egy bokor tövében bicskájával állatokat és erdőket farag a maga-metszette husángra. Mert a művészet nem más, mint két olyan pontnak logikus összekapcsolása, amelyet az intuíció állított fel; Földi művészete maga ez a logikus híd, két intuitive felállított pillér nélkül.

3.

S itt van minden bajnak a magyarázata és gyökere. Földi Mihály, mint az ő típusára teremtdött modern budapesti — vagy inkább városi — intellektuel, immár tökéletesen és hermetikusan elszakadt a természettől. Szublimált gondolati légkörben él, mint a Homunkulus, problémái fájdalmasan intellektuális problémák, amelyek messze estek az egészséges élet problémáitól s ezért meg-

oldhatatlanok. Hajszálfinom logikai disztinkciók ezek, tudományos mérlegre vetett filozófiai árnyalatok, melyek nem az élet anyaföldjéből, hanem a könyvtárak halotti-néma sírjaiból támadtak. Földi világa tulajdonképpen mindössze egy kicsiny és nagyon egysíkü töredék-világ, könyv-világ ez, amelynek életet csak a természethez való visszatérés adhat. De az az út, amelyen a természethez visszatérhetne, örökre el van előle zárva. Elzárja a túlfinomodott idegzet, a betegesen érzékeny és csak betűre beállított logika, de legfőképpen a néppel való szolidaritás teljes hiánya. Dosztojev-szkij a népben gyökerezett. S minden igazi művész, legyen akár muzsikusként, akár íróként. A természettel az egyszerű parasztnép él együtt, ősi, vallásos közelségben. Hogy pedig ez így van, arra bizonyosság Földi Mihály stílusa, illetve nyelve. Ez a nyelv már teljesen elvesztette eredeti, természetes zamatát, a nedvet, mely benne keringett, mint a növény leve. Száritott és tudományos gonddal rendszerezett, racionálisan felhasznált nyelv ez, pontosan fedi a logikai árnyalatokat, pontosan követi az észmunkát, de *megeleveníteni* jóformán semmit sem tud. Ennek a nyelvnek okszerű falansztervilágában, hogy nyernék vissza a dolgok vibrálásukat, buggyanó teljességüket? A magyar szavak árvácskavirágjai sápadtan, lekonyulva, halottan integetnek felénk, *mutatják* ugyan, amit az író velük mutattat, de az élet természetes lüktetését nem árasztják magukból.

Mindez pedig fontos, azért, mert Földi Mihályon, mint típuson, látjuk a modern intellektuel-ember válságát, nihilizmusba vezető, menthetelen rohanását, a népkultúrától, mint igazi kultúrától való tökéletes elszakadását s ennek az okait.

K R I T I K A

KARINTHY, A KRITIKA ÉS AZ ALAPSZABÁLYSZERŰ MODERNSÉG.

Azzal a kritikával kapcsolatban, amelyet a *Pandora* legutóbbi számába *Illés* Endre írt *Karinthy Frigyes Lepketánc* című meglepően gyenge egyfelvonásosáról, *Karinthy*, ez az ötletmozaikmunkában aprózódó, de kiváló tehetség, mely oly könyedséggel tudja meghódítani a magas elismerést és olcsó népszerűséget, hogy sokszor már mintha maga sem tudná megkülönböztetni magában az elsőrangú belső direktívákat és tiltásokat: egy hetilapban kijelentette többek közt, hogy *egyáltalában nem ellenszenves* neki a fiatalok szigorú, bíráló hangja. Megjegyzem azt is, hogy a cikk bevezetése *vértelen támadásról* beszél, amely *Karinthy* egy *írócsoport* részéről érte, holott sem támadásról, sem váratlanságról nem beszélhetünk s *Illés* a maga nevében írt, noha, úgy tapasztalom, nagyon sok *Karinthy*-hívó véleményét fejezte ki.

Szeretném, ha *Illés* kritikájának hangja valóban nem volna ellenszenves *Karinthy*nak; mert nekem, enyhén szólva, ellenszenves *Karinthy* elrejtett válaszában üres hányavetisége. De a túlkényeztetett hiúság pillanatnyi sértettségével már meg is magyarázhatjuk az oly értelmetlenségeket, mint: *a Pandora fiatal kritikusa az én emlőimből szívott tejet alakítja át méregfoggá*, vagy, hogy: *olyasvalakivel párbajoznék, akinek közben vívóleckét kellene adnom. Ha Karinthy komolyabban megnézi Illés* Endre egyszerű, mindenki által ellenőrizhető, az író multját tisztelettel kikerülő s minden személyes élt nélkülöző megállapításait, nem fog többet az *emlőivel* előhozakodni, hanem elgondolkozik azon, hogy lehet-e egyik napon ceetben és olajban, a másikon drága, illatos kenetekben főzni drámát és irodalmat.

Ne beszéljünk tehát *Karinthy* cikének efajta kitételeiről, hanem nézzük meg a válasznak azt a nem-személyeskedő részét, amely az irodalmi fejlődésnek egy régi, téves felfogását ismétli el: „... a futuristák legálább levonták a konzervenciákat és megszakították velünk a szellemi érintkezést.” A legalább szó itt, ha negatív is, szimpátiát jelez.

Azt hiszem, az írói becsületesség alapföltétele, hogy a multtal való szakítást vagy multhozkapcsolódást egy-egy író saját belső törvényei szabják meg s a konzervenciákat mindenki a maga mértéke s nem a „Velünk” előírásai szerint vonja le. Mászt csak dogma mondhat, nagyon szűk „fiatal” vagy „öreg” dogma. S az igazi multtal való szakítás nagyon kérdéses még a futuristáknál is és még kérdésesebb, hogy minden korban és egyénben azonos recept szerint — azonos multtalszakítással — történik-e a megújulás? Nem érezhetik egyes új írók, vagy egy egész generáció, ujszerűségük egyik részét akár éppen annak művelésében, amit közvetlen elődeik elhanyagoltak? A jó lényeg mindig új s ha a külsőségeket nézzük: az újkereséstől való irtózás korlátoltsága épp oly ellenszenves, mint maga a „futurista” korlátoltság, vagy az az egyébként mulatságos kritikai tájékozatlanság, amellyel „futurista” munkákhoz közönség és kritika legtöbbször közelednek. Műveletlenség, felületesség és intuícióhiány együtt dolgozik közre abban, hogy a „futurizmusok” kifogásolói és dícsérei szinte alig tudják meglátni a forma és stílus mögött az értéket, a kompozíciót és tartalmat, ezek elégtelenségét vagy teljes hiányát, a szűkségtelen bizarrságok vészes álarcában akárhányszor *Farkas Imrét* vagy egy lapos zsurnalistaköltőt.

Aki a „legalább levonták a konzervenciákat” dogma híve, az nem

ért még rá a szavak mögé nézni, az aktualizál, ujságírószemmel leír és nem megmér. Mert az újnak ezek a kihangsúlyozásai mindenkor lényegtelenek maradnak az új művek egészével szemben, sőt az újszerűség — ez a mulandóság — akárhányszor nem is a művekben, hanem a környezet kiszámíthatatlan és irányíthatatlan reagálásában van: a megátkodott konzervatív dogmatikában, a történeti látású, mélyebb kultúra hiányában, a mohó és naív kultúrznobságban. Ami kész és kitűnő, az rögtön időtlenné válik (bár időpontból indul ki), ha százszor „futurista” is. Az újat tehát sokkal helyesebb természeti jelenségnek fölfogni, láthatatlan-látható, gyors-lassú, hangos-halk, szerves fejlődés eredményének, mert ha az újszerűség művészigel befejezetten jelentkezik, akkor az elfogulatlan élvezet szemében egyformán lehet új és nem új, de mindenestre természetes lesz. Az új érték megszületése percében régivé változik, törvényt és mintává, — késleltetésről legfeljebb a környezet gondoskodik. *Ady* is sokaknak természetes volt; másoknak, akiket általában lenéznek, ma is „új”: nyilvánvaló, hogyha nem muló sallangokat veszünk ujságnak, akkor az „új” fogalma azonnal változik s legfőbb meghatározói közé veszi a környezetet. Az újnak tehát, amely dacosan szokott kikelni a mindenkori jelen elutasító mozdulatai ellen, tulajdonképpen örülnie kellene az elutasításnak, mint olyasminnek, ami létalapját adja. De melyik újító hajlandó elismerni, hogy új értéke csak a környezet — egyébként vitatható — butaságában áll?

Másban van az új, valahol sokkal mélyebben, tisztábban és bonyolultabban, elrejtve olyasmibe is, amiről most nem beszélhetek, a forma, stílus és tartalom végtelen sok kémiai keveredésében. Valami *Univerzálizmus* — van már ilyen? — uralkodik a szellemi életben, nem eklekticizmus, hanem lélektannal és esztétikával fölmérhetetlen Egyetemesség, amelynek mindenkor csak részlete az iskolák és egyének esztétikája, s csak részletek részlete a vita. Ezért eredménytelen végső pontokon, bár ott sem haszontalan, a vitatkozás és kritizálás,

s ezért marad meg egyedül fontosnak a mű, annak belső ereje és a mögötte álló ember, aki egész szubstanciájával mégis csak jobban képviseli az Egészet, mint tudatosított maga-részletével, a gondolataival. A művészet azonban, mint élő hit, ép úgy megeremti a maga teológiáját, mint a vallás: hitvitákat folytatunk s esztétikákat állítunk fel, pedig előre tudhatnók, hogy valamennyi tévedés. A kritikai szellem mindamelllett hasznos lehet, ha szabad, becsületes, őszinte teremtőakarattal tölti ki s nem erőszakos, féligkultúralt megszükités, az egyéni részletfölgást még jobban részletté törő, pártédekű, felelősségérzet-nélküli dogmatika vagy presztizsító irodalompolitika irányítja.

Az a kritikai becsületesség, amelyre szükség van, amelyet a *Pandora* szeretne újból megeremteni Magyarországon s amely csak akkor lehetne tökéletesen egységes — tévedhetetlen akkor sem —, ha egy ember végéne: ez a minden rétegeződést egyszerűre látó kritikai vágy becsületességet és komolyságot kíván a „környezettől” is. Emeljek én is szót megítélések ellen? Olyan helyről jöttek ezek, amelynek elsősorban zsurnalistahivatása van s amelynek szempontjait, úgy látszik, sem tájékozottság, sem belső tárgyhozértés nem emeli művészigel elég magasra ahhoz, hogy a szép emberi-politikai gondolatok körén túlra is szélesítse láthatárát. De a magyar „környezetből” más hangok is feleltek, nem manifestumban, hanem tettben hívó szavunkra, s a tisztázás aktuálisá tette, régi vágya bátran és nemesen hangzott el olyan nyilvánosság-fórumról is, amelytől nem elsősorban vártuk: egy déli bulvárlap hasábjain. *Kemény* Simon nem mellettünk beszélt, hanem a magyar helyzetről és sürgető, hiányra rámutató írása lényegesen különbözött attól az írásbeli tévedéstől, amely a fentiek elmondására alkalmat adott. Nem hiszem, hogy *Kemény* Simonnal több dologban egyet érthetnék, mint *Karinthy*val, de nem akartam szó nélkül hagyni fölhívását, mint ahogy a *Karinthy*val kapcsolatos cikkekre, mint jelenségre is válaszolok: Abban a szégyenteljes zürzavarban, barátkozásban, elfogultságban, dog-

matizmusban, kritikahelyettesítő kom-
münikációsben, amely évek óta megüli
a magyar irodalmi életet, a helyi-
érdekű felfogás, szokásjog alapján,
csakugyan támadásnak nevezheti az
elutasítást. Ebben a zűrzavarban ter-
mészetesen sokaknak kívánatos volna,
ha dogmatikusan itélnék el valakit
— mondjuk: Karinthyt vagy egyik
munkáját, — mint például burzsuj-
intellektuel frót; bizonyára kelleme-
sebb volna az is, ha „futuristamód“
válnók le, „érdekesen“, „speciálisan“,
tehát éppen ezért „veszélytelenül“.
Ebben az esetben olyan titkos szövet-
ségérzés alakulna ki köztünk és az
„öreges“ — kik az „öreges“? — kö-
zött, amilyen, mint már nagyon talá-
lóan megjegyezték a *Pandora* hely-
zetének jellemzésére, kialakulóban
volt a magyar politikában egy reak-
ciós hatalmi tábor és a Vági-párt kö-
zött: diszkreditálni az igazi ellenfelet!
Az volna kellemes, ha a fiatalság *le-
vonna minden konzervenciát*, egészen
az irreális sematizmusig s a multtal
*megszakítana minden szellemi érint-
kezést*, hogy szabályszerűen, egyesek
modernségének vagy konzervativsá-
gának alapszabályaihoz alkalmaz-
kodva, legyen modern. De az igazi,
építő-akarató fiatalság, amelynek
semmi köze *Karinthy* emléihez, de
köze van az egész magyar szellemi
multhoz és élethez, nem fogad el ki-
mondott vagy hallgatóságos utasítá-
sokat arra nézve, hogy milyen össze-
tételű legyen jövője, esztétikája, eset-
leg szociális vagy nemzeti érteke, ro-
konszenvei és egész világfelfogása.
A régi hangot egyetemesen csak az
ítéli el, akinek nincs vagy gyenge a
hangja, az, aki az avult ó-radikális
recept szerint bátor; a becületes és
igazi új irodalomnak és kritikának
azonban kemény — talán tévedő —
igazságérzetének kell lennie s van is,
ahhoz, hogy esetleg konzervatív is le-
gyen, nagyon konzervatív, olyan,
amilyennek természetes fejlődése és ereje
kiépíti vagy kiépítheti: nem öreges
és nem fiatalos, látja a régi és újat,
az újat, az újban a régit, jót és rosszat
mindkettőben s lemond a testhez és
érdekhez szabott modernségről. Hogy
mennyre más a többiekénél, azt mu-
tatja a *Lepketánc*-kritika is, mint je-
lenség. Ugyanez a kritika, mint véle-

mény, lehet becületes tévedés, lehet
rossz és tökéletlen. De nem élünk a
Wells-féle *Country of the Blind*-ban,
hogy párhuzamos vélemények össze-
vethetetlenül meredezzenek egymás
mellett: nézze meg akárki Karinthy
darabját, olvassa el megegyeszer *Illés*
Endre kritikáját és mondja meg, me-
lyik rosszabb a kettő közül.

Szabó Lőrinc

**MAKKAI SANDOR: MAGYAR FA
SORSA. (Kiadta a Soli Deo Gloria.)**

Makkai Sándor nagyon érezheti,
mennyre légüres térben kiáltanak
ma az igazság magyar agitátorai,
mennyre elzárja az ifjúságot a hiva-
talosan-helytelenül értelmezett ideá-
lizmus a kritikai öntudattól s meny-
nyire harcolniuk kellene az új ma-
gyaroknak a hazugság és kétszínű-
ség társadalmi és pedagógiai rend-
szere ellen, mert Adyn s a vele kap-
csolatos kérdéseken át, féltő szeretet-
tel, nyíltan és óvatosan, minden déli-
bábósságtól és elfogultságtól távolra,
egy új, nemes realizmushoz, bátor
európai-magyar öntudathoz akarja
vezetni olvasóit s elsősorban azokat,
akik az Ady-kérdés tisztázására fel-
kérték, a diákokat.

Új könyve a *vádolt Ady költésze-
téről* szól: magasrendű, gyakorlati
célzatú esztétikai agitáció, amely ab-
ban a megállapításban csúcsosodik ki,
hogy az ifjúságnak pusztán pedagó-
giai szempontból is meg kell ismer-
nie Adyt, aki „a humánus minden-
irányú átélésében az összes magyar
költők közül a legelső“ s az övéhez
hasonló tömegű tanulság „kevéssé ma-
gyar költő művéből sugárzik“. Fi-
gyelemreméltó megállapítás ez, bárki
meri kimondani először Ady *egész*
költészetére vonatkozólag. Ha pedig
egy református püspök kilencéves ta-
nulmányt szán a bizonyítására, vál-
lalkozása tiszteletet érdemelne még
akkor is, ha érvei nem tartalmazná-
nak többet az Ady-kutatások közis-
mert eredményeinél. *Makkai* műve
azonban túlnő e viszonylagos értéken
s önmagában is kimagasló alkotása
az Ady-irodalomnak. Csaknem min-
denütt új szempontokat talál a vitás
kérdések megvilágítására s részlet-
vizsgálatait meggyőző egységbe tud-

ja olvasztani. Nem kerüli ki a leg-
kényesebb problémákat sem s végig
megóvja azt a hitünket, hogy min-
denről őszintén, fönntartás nélkül
nyilatkozik.

Éles, biztos vonásokkal jellemzi
Ady korát, édes-tudatlan szendergés-
ét a művészeti és társadalmi átala-
kulás forrólázának idején, föltárja
Ady mélységesen magyar gyökereit,
proletárverseiben is észrevéve az
egyetemes igazságot, szétbontja Ady
szerelmi lírájának összetevőit, össz-
tönéletét, démoni elemeit, arisztok-
ratizmusát, szimbolizmusát, kétségbe-
esett életigenlését, mely a halálra
át Istenhez vezette... s Ady a könyv
végén nemcsak mint nagy magyar
fró, hanem mint az *egyetlen vallásos
magyar költő* áll előttünk. Fejtegeté-
se is bizonyításmódja oly egyszerű és
annyira a magyar szellem realizmu-
sán épülő, hogy — főként a könyv
rendeltetésére gondolva — eszünkbe
sem jut kifogásolni apró hiányossá-
gait. Világos, színes mondatai néhol
kissé szétfolynak s általában előadás-
szerűen-szónokiasak, de azok is akar-
nak lenni: a hang a közvetlenül el-
beszélő lelkes objektivitás melegét su-
gározza s a túlaradt mondatok min-
dig tele vannak termékenyítő iszap-
pal és dús aranyszemekkel, mint Erdély
kincses patakjai.

Ez a könyv Erdélyből jön: mily
jó, hogy ma a határon túl is van ma-
gyar kultúra! Itthon aligha írhatták
volna meg az ifjúságnak ezt a ne-
mes és tiszta tanulmányt, melyből
egyformán hiányzik a rajongás kel-
lemetlen öndicsérete és öngazolása s
a konzervativizmus vad és dacos
óvatossági politikája. Politikája,
igen, sőt részben csak oktanul rá-
kényszerített politikája: mert ma
már a konzervatív magyar társada-
lom sem annyira Adyból, mint az
Ady-ügyből csinál politikát. S most
Erdély könyvével éppen a konzerva-
tív magyarság jutott, távlatból s
nem-modern helyről, meggyőző Ady-
magyarázathoz, amelynek mellékesen
egyik nagy értéke az, hogy megmu-
tatta: hogyan kell szellemi téren ta-
lálkozni a jövő érdekében a magyar
konzervativizmusnak és magyar mo-
dernségnek.

Juhász Géza

**PAKOZDY FERENC: EMBER-
LEG. (Pandora-kiadás.)**

Ebben a költőben az az érdekes,
hogy megúnt, régi formában is új
tartalmat tud adni. Újat anélkül,
hogy hajhászna a meglepetést és bi-
zarrkodnék. Mondanivalói szonettek-
ben jelentkeznek — ha nem is ama
régi, csillámló és acélos öltönyben,
hanem modernizált, kényelmesebb kö-
pönyegben, mégis szonettekben — s
ezt a formát az elmúlt negyedszázad
szinte tökéletesen kiélte. Forma dol-
gában tehát nem hoz újítást a költő:
kellemesen hullámzó jámbus-sorait,
józengésű rímeit ismerjük az előtte
kifejlődött nemzedék könyveiből.

A rokonszenves bökkenő éppen az,
hogy az avuló kompozíció-forma rá-
csai mögül egy újnak tetsző szellem,
vagy óvatosabban: egy megkapó költő
és emberi attitűd tétova vonalait
indulnak felénk. Kínról és szomorú-
ságról beszél ez a költő is, de vala-
hogy újszerűen: nem kérkedik a kí-
nal, nem kéjeleg a szenvedésben, nem
játszik primitív-egyszerűséget s nem
csigázza magát komplex eksztázisok-
kig. Inkább azt kell rá mondanunk,
hogy *természetes*. Idegen tőle minden,
ami „fogás“, ravasz számítás, művészi
spekuláció. Igen-igen becületesen
látszik. Krisztus és Mária érzéseit
szűri át magán — micsoda merészség
Krisztust megszólaltatni! — s a meg-
váltás és a bűn sejtett titkait,
egy magába-fordult lélek legfinomabb
nyugalanságait dalolja, oly közvet-
lenül és magától értetődően, mintha
másként, mint versben szólni nem
is tudna. Ifjú rokona a vezeklő Ver-
laine-nek.

Aki egyfolytában olvassa a köte-
tet, itt-ott fakóan légiesnek találja.
Szókincse is szegényesnek tetszik. De
mindig akad egy-egy erős, egészséges
sora, amely tovább villanyozza lan-
kadó kedvünket. „Hallga! gagyogni
hallom őt“ mondja Mária, mikor meg-
érzi méhében a kis Jézust. Később,
mikor fiának betegyánál kesereg,
ezt mondja: „Éjjelre tiszta víz kis
inge“. Máskor a gyerek „szöszke“ fe-
jéről beszél. Az is megkap, ahogy rej-
tett s szinte megnevezhetetlen eszkö-
zökkel átízit és felemel olykor egy-
egy vértelen elhullott strófát. Megint
Mária szól a kis Jézusról: „S szót-

lan ülök csak itt az ágyon, lágyan fogom fehér kezét, ajkát mosolyra nyitja szét s csókolni és ölelni vágyom". Az utolsó szavak elutasíthatatlanul láttatják a fölforrott anyai szerelem heves mozdulatait. Vagy Krisztus szavai: hogyan búcsúzott Máriától: „Tétova szemmel álltam ott, valami bennem sírt e csendben s anyám is összebuzdult...” Mily sajtóosan jósló és kísérletes itt ez a váratlanul-erős ige!

Mégis, mindezek dacára is, kétségtelen, hogy ez a költészet kissé egyhangú. Motívumai, sőt rímei is (csüggeteg-beteg, híven-szívem, estem-teszem stb.) untalan visszatérnek, sőt az is megesik, hogy egyazon témát egészen hasonló módon, strófáról strófára rokonítva, kétszer is megversel (21. és 36. l.). Legszívesebben úgy néznénk erre a kötetre, mint egy költő első, lezárult korszakának jó emlékére. S ha a kötet végén álló versek — amint érzem — e korszak végéről valók, akkor már van is némi konkrét bizonyíték rá, hogy ez a költő közelesem új ösvényekre vág. Igaz, mindössze annyi, hogy egyik utolsó szonettjében (*Lázadó Krisztus*) háromszor is bátran „elrontja” a jambus-sort s hogy a legutolsó vers legutolsó sorai habozás nélkül csapnak össze egy „tökéletlen” rag-rímben. Ez apróságokban Pákozdy Ferenc formabeli felszabadulásának szimbólumait próbálom látni.

Kardos László

LAKATOS LÁSZLÓ: AZ EMBER, AZ ASSZONY ÉS A TOLVAJ, (Kultúra-kiadás.)

1. Bírálat Lakatos László könyvéről. Keserű és szatirikus. Tudniillik a Lakatos könyve és nem a bírálat. Meg sem érdemli a keserű szatirát. Már mint a nő, aki ellen olyan ádázul acsarkodik. Mert gyűlöli. Tudniillik a nő a szerzőt. Mert csak az haragszik így a nőre, aki szerelmes. A nő ugyanis gyűlöli azt, aki szerelmes. Kivált, ha másba szerelmes. Tudniillik, ha a nő másba szerelmes.

2. Ez Lakatos László humorának strukturája. A harmadik mondat mindig ellentétes értelmet ad a másodiknak. Azt, amire az első után ugyis mindenki számított. Így lesz

a banálisból meglepő. S harmadszorra már meglepően banális. Minden trükk banális, mert kiismerik. Lakatos humor trükk, mert kiismertem. Kiismertem, hisz utánozni is megpróbáltam. Sikert. Neki.

3. Sikert neki kitűnő krokikat írni napilapok számára. Mert kitűnőek, könyvben is kiadta őket. Éppen könyvbe gyűjtve tűnik ki, milyen kitűnőek. Napilapok számára.

4. Ujságcikk nem kíván okvetlenül elmélyedést. A szerzőtől sem. A szerző tehát nem okvetlenül mélyed el. Nem mélyed el az ujságokban s éppen ezért csupa ócskaságot ír. Tehát aktuális. Mert ami igazán új, az csak évek múlva lesz aktuális.

5. Lakatos ujságnak írt. Csupa ujságot. Ujság, hogy az asszony ingatag. Sőt csalfa. Sőt hűtlen. Sőt sokat költ. Sőt, ha sokat költ, tönkremegy. A férje.

A nőnek logikája sincs. A férfinak sincs. Senkinek sincs, míhelyt szerelmes. Mindenki szerelmes.

A szerzőnek is van logikája. Mint mindenkinek.

6. A szerző sok ujságot tud. Hogy a színész léha. És a színésznő erkölcs is híres. Hogy a színész hiú. És a színésznő szerénysége is szembe-tűnő. Hogy az ügyvéd ravasz. És az orvos is keresni akar a páciensen. Hogy a perveztes is fizet az ügyvédnek. És a gyógyíthatatlan betegség után is jár orvosi honorárium. És ne feledjük, hogy a lecsúszott tőzsdés azt az autót adja el, amit konjunktura idején megvett. Esetleg börtönbe jut, de azért a felesége hűtlen marad hozzá. A baj csak az, hogy a divatos nőgyógyász végrehajtja a tiltott műtétet. Pénzért hajtja végre.

7. Ime, ilyen az élet. A Lakatos László könyvében. Elég undorító. Tudniillik az élet. Az az élet, amit ő fest. Szűk kis zűg, de ő otthon van benne. Pedig undorodik tőle. Anynyira undorodik, hogy nem bírok többet írni róla.

8. Azaz mégis... Mert van egy cikke a bolháról. A bolha testről-testre pattan, az elbeszélés végigugrál mindenkin. És mindenkit megcsíp. A bolha is. Ócska Andersen-téma. Olyan ócskaság, ami mindig új. Soha nem lehet aktuális, mert örökérvényű.

És végül. Végül odacsempész a kötetbe valamit önmagáról. Ezt a kis lírát szinte sajnálom. Mert ez a líra olyan humor, amitől sírva fakadhat az ember. És nem kell szégyelnie a könnyeit!

9. ... Saját fegyvereit próbáltam Lakatos László ellen fordítani: kimutatni, hogy szatiráiban túlnagy arányban vicces — fárasztóan vicces — maga a módszer. S ez a módszer mindig kész, de a lelemény gyakran erőtlenséggel kezdődik s csak vitriollal folytatódik, ami kezdetnek elég, folytatásnak azonban kevés. Hogy több legyen, azaz hogy elég legyen mindvégig, ahhoz ultra-vitriol kellene: meggyőzőbb meggyőződés, sokkal kevesebb lélektani körmon-fonság, futuristavicc-fanyarság és sokkal több tisztaság és egyszerű igazságérzet. És, ha jelentőssé akar válni, nem volna szabad ennek a saját magát — ismétlem: fárasztóan — túlviccelő viccelődésnek ily sajnálatosan szűk körre szorítkoznia; hiszen a kulisszák és a lipótvárosi zsúrvilág testi-lelki dekadenciája igen-igen kis területe az életnek, még a magyar életnek is. Erről a dekadenciáról, színéről, szavairól, szagáról és helyzetalakulásairól nem kell meggyőzni bennünket, — ismerjük az életből s az irodalomból. Nem maga a fölfedés, a tükrözés volna fontos itt, hanem a szembeheiyekedés és annak kiszélesítése e körön túlra is. Lakatos nem elégedhet meg azzal, hogy ultra-intim-pista módjára elkönferálja a lelki szennyeket s közben tudósan-cinikusan-udvariasan-vitriolosan mosolyogjon, hiszen könyvén kívül ugyan, de valahol mindig érződik benne valami erkölcsi elégedetlenség és komoly művészi akarat, amelyet egyszer már — A teve című regényében — sikerült is plasztikus életté formálnia. A dolog azonban most valahogy úgy áll, hogy Lakatos, bár kegyetlenebb a figurával szemben, mint hasonló szellemű írásaikban Heltai és Molnár, olyan tükröt oly módon tart az aljasság, butaság, szemtelenség és sznobság képviselőinek szemé elé, hogy azok lerázzák magukról a gúnyt s megkönnyeb-bülve mondják az íróra, hogy ő is csak unzerájner. A megveszekedett keserűség így lassan veszélytelenné, benható undorrá válik, s az olvasó

csak sajnálni tudja, hogy eszatirák-ból legnagyobbbrészt hiányzik az az egyszerű nemesség és — hiába! — az a romlatlan erő, amely nélkül még rombolni sem lehet igazán jogsosan és eredményesen. Kardos Pál

A KUT KIALLITASA.

A Képzőművészek Új Társaságának kiállítását torzsalkodások, huzavonák előzték meg, amelyeknek következményeképpen a kiállítás pár nevet nélkülöz. Súlyos veszteség bizonyára e súlyos nevek és ismert értékek hiánya, de ahogy elmaradásuk teret nyitott új fiataloknak, a KUT a veszteségre kárpótlást talált.

A kiállítás többet ad s főképp több életet mutat, mint esztendő óta képzőművészetünk bármely eseménye. Ami az életet hozza a kiállításba s ami sokak előtt bizonyosan a kiállítás gyengéjének fog tűnni, az, hogy sokan tisztulatlanabb, bizonytalanabb vágású képekkel, szobrokkal jelentkeznek, mint aminőkhöz nevük a szemünket szoktatta. Átmeneti állapotot venni észre sokaknál s épp azoknál, akiket úgy könyvelt el eddig az ember, hogy megtalálták már a maguk stílusát.

Ez az átmeneti állapot új ígéretekkel biztat Márffy Ödönnél, aki gyöngyházás színességéből a fehéren át a rajzosabb egyszerűség felé közeledik. A struktúrát hangsúlyozó *Interieur*-je s a színeket szinte kontúrok közé bilincselő *Csendélet*-e már nagy lépés új problémák s azok megoldása felé. Szőnyi Istvánnál még egyre tart — egy-két esztendeje most már — a magát tagadó, a maga akadémiaja ellen harcoló periódus, az átalakulás a nehéz formákból egy festői könnyedségbe. Teljes művet ez a mindent próbáló keresés nem tud hozni, képeinek értéke az, hogy kísérletek, viaskodások s hogy festőjük minden esetvonással távolabb jut régi magától, ha még nem is lehet érezni, hogyan fogja újra megtalálni önmagát. Szenes Andrásnak Párizsból küldött képein régi, szemtelmulattató sokszínűségét a szinte klasszikusértékű andré-derain-i barna váltja fel; kitűnő étape a fejlődés új fordulója előtt. Korda Vince mult-

ja legjobb eredményeit dobta el, hogy eljusson egy van-goghi ihlet-ségű puritánságig; most ezt a való-sággal művészetellenes puritánságot kell eldobnia, hogy tehetsége teljes erejében juthasson szóhoz. *Derkovits Gyula* valami primitív képforma felé tart, a freskók egyszerű színei felé, a majdnem sematizáló vonalak felé s el tudta ezért régi színeinek meleg-ségét is veszíteni; de ugyanakkor ki-jutott az irodalmas piktúrából is. *Walleshausen* Zsigmondnak van leg-nehezebb dolga, vallásos festőből most vedlik át tiszta festővé; vona-lai, ha merevek, színei, ha nehezek, nem légiesednek meg többé a neo-katolikus áhitatban, — magának kell segítenie magán. Az út, amelyre lé-pett, a „hangulattalan”, az objektív piktúra útja, helyes; a kérdés most az, hogy tud-e majd az úttal „lépést tartani“.

A legerősebb kollekciót *Szobotka Imre* hozta a kiállításra: képeket, amelyek az impresszionizmus lírai fényjátékait a kubizmus összegező vonalaival egyesítik. *Szobotka* jelen-tősége mai piktúráinkban, azt hiszem, itt van, a két festői tendencia össze-beronálásában, fényeiben levegőt, majdnem azt mondanám, életet visz a kubizmus sémává szigorodó forma-kultuszába, a kubisztikus struktúrá-val meg legyőzi az impresszionizmus véletleneit. Kevesen jutottak el, hir-telenében *André Lhote*-on kívül nem is tudok mást citálni, addig a teljes-ségig, amit ez a két gyökérből egybe-növő festés jelent; *Szobotka* vele az új magyar piktúra legéleire került.

A többiek, akik a *KUT* eddigi kiál-lításainak a nivóját biztosították, itt-szereplő képeikkel tartják ma is a nivót. Ha nem írok róluk hosszabban, ez nem akarja szerepük jelentőségét kisebbiteni, azért van csak, mert mű-vészetük új értékes teljesítménye nem jelenti művészetüknek sem ész-revehető változását, sem döntőbb je-lentőségű előbbrelépését. *Rippl Rónai, Koszta, Czóbel, Ziffer* és *Kmetty* képei, *Ferenczy Noémi* gobelinjei megerősítik azok hitét, akik őket eddig is a magyar piktúra igazi reprezentánsainak tartották. *Egry József* képei mind vizionáriusabbak s mind tisztultabban monumentálisak.

Régi képeinek emlékeit eleveníti fel akvarelljein *Bornemissza Géza*, ha halványságukon gyakran ott is ér-zik, hogy emlékeket elevenítenek. A maguk útján haladnak erős követke-zetességgel a nemrég indult fiatalab-bak is: *Rauscher György*, akinek, nem tudom, kevesebb következetesség nem használna-e; a mindig izléses, mindig szellemes, de ennél még min-dig nem több *Molnár C. Pál*. Téli kiállítására erősebben s erősebbnek mu-tatta a pompás tehetségű *Novotny Emilt*, mint itt szereplő pár vászna. *Aba-Novák Vilmos* képei multkori ki-állításának legjobb darabjait egyre teljesebben folytatják. *Blattner Géza* mulatságos staffage-figurái-ban korai hollandokra emlékeztető tájkompozíciói, *Kiss Vilma* férfiasan torzító portréi, *Déli Antal* lírizáló tá-jjai, *Kolozsvári Sándor* Fuzsitából már-már szabaduló rajzai és *Szente János* frissenzdől tájai követelnek még elismerést.

Először szerepelnek a *KUT*-ban, régi s régen-modern festő pedig mindakettő, *Kádár Béla* és *Schönber-ger Armand*. *Kádár* egy könnyebb s technikázásra inkább alkalmat adó „expresszionista“ periódus után ma az egyszerű felületek s a geometrikus, ozenfant-i formaalakítás periódusáig érkezett. Ez a festői szellem több fe-lelősséget kíván s *Kádár* kitünő stí-lusérzéke mellett erős bizonyíték, hogy képei a vállalt stílusból soha ki nem billennek s dekoratív hatásukat semmi sem bontja meg. *Schönberger* erős színekbe s szigorún hajló vona-lakba próbálja tömöríteni a termé-szetet, de sok egymást metsző vonal még zavart teremt. Teoretikus egye-nesektől szabad *Dunai táj*-ával azon-ban talán legjobb munkáját alkotta meg.

A szobrászok között egy új név, *Vilt Tibor*, követel magának fig-yelmet. Két, síma felületeivel monu-mentálisan ható feje nem szabad ugyan még jólismert hatásoktól, de hisz de *Fioriból* elindulni a legjobb út a fejlődés felé. *Csorba Géza* klasz-szicizáló portréi után ma egy roman-tikusabb ihletű plasztika irányába halad; régebbi munkáinak lezártasá-gát *Beethoven-feje* nem éri el. Ismert értékeit mutatja újabb dolgaiban is

az újabb generációnak *Ferenczy Béni* mellett négy legerősebb tehet-ségű szobrásza: *Bokros-Birmann De-zsó, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál* (akinek egyik szerencsésen megoldott figurája hosszabb idő óta először mutatja őt monumentálisabb mére-tekkel dolgozó szobrásznak) és *Varga Oszkár*. *Komor András*

KODÁLY ZOLTÁN MAGYAR DAL-ESTJE.

„... A magyar nép úgy élt a mű-veltebb réteg tőszomszédságában, mint egy idegen világrész. Ma is úgy él. Budapestről Párizsba rövidebb volt az út, mint Kászonyfaluba. Ma még inkább az. Én is előbb jutottam el Párizsba, mint Kászonba. De még elég jókor megtudtam, hogy itt is van annyi keresni valónk, mint ott.”

Kodály Zoltán írja ezt magyar dalestjének programját kísérő, ne-mes szavakkal megfogalmazott kis cikkében. Szemben és fájdalom-saban nem lehet rámutatni az egész magyar élet nagy elhibázottságára. Politikánk — radikális és konzerva-tív egyaránt — éppúgy alap nélküli felépítmény, mint kultúránk számos területe s zenénk elsősorban: egé-szen *Bartók* és *Kodály* fellépéséig. A magyar élet nagy megrázkódásai és szakadásai mindig abból eredtek, hogy a fej, idegen felhőket verve, vagy önző pipafüstbe burkolózva, nem ügyelt a kapát forgató kézre és a rögöt tapodó lábra.

Lehet-e, hogy a magyar zene fogja megmutatni azt az utat, amelyre egész emberségünknek irányozódnia kell? S lehet-e rátérnünk valaha erre az útra? Faji, földrajzi, történelmi de-termináltságok nem állandósítják-e kényszerűen tévedésünket? S a jövő nem hoz-e olyan elsöprő eseményeket, amelyek még végzetesebben összeku-szálják életünket és ösztöneinket?

„Én csak kérdezek: felelni nem az én tisztem.”

Annyi bizonyos, hogy mikor *Ko-dály Zoltán* estjén fölcsendültek a misztikusan mély gyermek-kórusok, belénk kiáltott a népi balladák sötét-sége, megharsant a tréfás románcok állati vidámsága: valami ősi nosztal-gia szólalt meg mindnyájunkban, egy

elmerült, de titkos mélységekben még élő világ hívása. S hogy ez a varázs még hathat (nemcsak magyarban, de „gácsban, svábben és zsidóban” is, mindenki, akit megérintett már egy nem harcos és mégis hódító szel-lem csodája), az lehetőségét jelenti ösztönös népi kultúra és tudatos ma-gas kultúra egymásratalálásának.

Kodály Zoltán a maga zenéjében s így a maga személyében példázza e lehetőség megvalósulását. Teleszívja minden idegét a népi melódika, rit-mika időtlen formáival, a faji zene időtlen érzéstartalmával, hogy idegei-nek maiságán és személyességén ke-resztül idomítsa át az egyetemes érté-keket kultúrértékekké; s fordítva is: személyes zenei fantáziájának vé-rével teszi mindnyájunkban élővé a népzene primitívebben s általánosab-ban elmondott, latens szépségeit.

Nem egyszer vetették szemére *Ko-dály*-nak, hogy csupán „feldolgoz” és „aláfest”. De aki nem lát ennél töb-bet ezekben a zseniális interpretációk-ban, az sohasem fogja megérteni azt a teremtő alázatot, amellyel a legna-gyobb és legkomolyabb művészet só-várog megtalálni azokat az élő, adott értékeket, melyeknek a maga kultúr-eszközeivel interpretátora lehet.

Tisztán zenei szempontból is sokat lehetne írni a két gyermekkórus ellen-pont-művészetéről, a balladák for-maépítéséről, a dalfeldolgozások har-móniai szépségeiről: e beszámoló azon-ban nem terjeszkedhet ki a tizenhá-rom bemutatott újdonság fejtegeté-sére. Csak annyit említhetünk, hogy a *Jelenti magát Jézus...* gyermeki áhitata s a *Lengyel László-játék* já-tékos mezbe bujtatott komolysága, egy nép sorsának szorongattatását, föl-foháskodását és szabadulását réjtő sokszínűsége, a *Vitéz Kádár István* méltóságos és megrendült egyszerű-sége, a *Barcsai* brutális és komor drámaisága, a *Tücsöklakodalm* ani-mális humora és paraszti vaskossága, a *Kádár Kata* mesebeli melankóliája s a virággá vált szerelmesek földön-túlisan finom, virághangú átka mély hatást tett. Amit érezünk, nem csu-pán zenei gyönyörűség volt, hanem meghatott ráismerés is önmagunk igaz gyökereire, visszatalálás szél-

tépte lomb-életünkben mindentretjő, ősi savaktól feszülő maggá.

Az előadók méltó társai voltak *Kodály* Zoltánnak. Elsősorban kell megemlékeznünk a kisdíjak lelkes kórusáról, akiket *Borus* Endre tanít és dirigál, maga is csaknem gyermekké olvadó bájjal és lelkességgel. Megincultan kell arra gondolnunk, hogy ezek a kis dalosok egykor fölőnek s elmoshatatlanul viszik magukkal életükbe dalaik emlékét. Egy hajszállal talán jobb emberek lesznek másoknál evvel az emlékekkel. *Szekelyhídy* Ferenc férfias magyarsága és *Kentner* Lajos, a kiváló fiatal zongoraművész, gazdag színessége mellett külön meglepetés volt *Medgyaszay* Vilma, aki megfelelő hanganyag híján, a népi dalok és balladák elmélyült belső átérzésével és igazi színeszi renekléssel játszotta meg szárait.

Sárközi György

FIATAL MAGYAR ZENESZERZŐK.

Szégyenletesen üres teremben, a technika csodáihoz és csodagyermekéhez tóduló parádés közönség szomorú távolmaradása mellett mutatta be a fiatal magyar zeneszerző-nemzedék munkáit *Kósa* György, aki e nemzedéknek maga is egyik kitűnő és lelkes tagja. Szívszorító volt látni, amint e nagyrészt tehetséges fiatal emberek munkái majdnem üres szék-sorok között hangzottak el a sötétségbe s amint a tatóngó terem homályába veszett az a megható művészi munka, amelyet *Kósa* György szentelt fiatal társai ügyének. Van-e ott igazi zenekultúra és őszinte zenei érdeklődés, ahol ezer és ezer ember rohan a hangos szencziókhoz, de csak a sötétség és homály hallgatja a bontakozó új magyar muzsikát?

Az este kétségkívül nem volt szenzációs: nem hallottunk egy olyan kompozíciót se, amely hangokból és ritmusokból új világot tudott volna építeni, soha nem látott fényvel fölszökő új csillagzatot. De a képzett, öntudatos és a magukratalálás lázában vergődő ifjak munkáiból azt láttuk, hogy a magyar zenének immár olyan kü-

lön talaja van, amelybe minden becsületes szándékú és mondanivalóját zenei hangokban érző lélek megfogóhat, hogy a maga potenciáihoz képest új virággá vagy fává vagy akár kipattanó új világgá sarjadjon.

E külön talajt *Bartók* Béla és *Kodály* Zoltán s — amint néhány kompozícióból ezúttal is örömmel tapasztalhattuk — a magyar népzene teremtette meg: e hármassal eltipró és természeti erejű hatás alól ma nehéz lenne szabadulni. Ha itt is, ott is ismerős zenei foszlányokat hallottunk a fiatalok munkáiból kicsendülni, ezt nem szabad utánérzésnek felfognunk, csak a természetes táplálóanyag kezesztülütésének. A legérdekeltebb pedig *Kósa* György estéjén is az volt, ami idegen levegőből került gyökér nélkül zenénkbe: akár már letűnt, akár még meg sem ért idegenszerűségek is ezek.

Radnai Miklós becsületes, alkalmazkodást kerülő, de zenénk fejlődéséből máris kihullott német romantikája csakúgy kiűtött a programból, mint *Kovács* György gépzene-kísérlete. Nem meggyőző *Molnár* Antal modernsége sem, aki hasztalan igyekszik a banális tartalmat elleplezni.

A programon szerepelt egy-két olyan komponista is, akiket a magyar zene nagy forradalma már első lendületeivel szelébe ragadott. *Lajtha* László két szép zongoradarabja *Bartók* visszhangja s *Kelen* Hugó erősen kodályos munkája invenciózus volta mellett is közel áll eredőhelyéhez.

Az egészen új szerzők közül *Kadosa* Pál lepett meg kitűnően megformált, temperamentumos és jóértelemben eklektikus szonátájával. Eddig csak jelentéktelenebb apróságait hallottuk, amelyekből csupán sejteni lehetett markáns muzsikáját. Komoly értékű, egy tépődő, magányos, kontempláló lelket látottunk *Szeleányi* István *Három vázlat*-a. Zenei intelligenciájával, nyugtalan elmélyedésével fog meg *Hermann* Pál *Andante* és *Allegretto*-jában.

Néhány rövidebb zongoradarab nem adott teljes képet szerzőjéről. Csak sejteni tudjuk *Bárdos* Lajos misztikus líráját és *Seiber* Mátyás fiatal lendületét s egyelőre majdnem semmit sem látunk *Weiss* Imre és

Szabó Ferenc képességeiből. Magát *Kósa* Györgyöt sem előadott bagatelljeiből ítéljük meg: ezeknél nagyobb fába is vágta már fejszéjét.

Örülünk hogy a fiatal magyar muzsikusok között mindig több tehetség akad, — hiszen *Kósa* György estjén sem vonulhatott fel valamennyi. A magyar zene nagy századában élni nem kis feladat, de feladatuk tudata a fiatalok energiáit csak megnövelheti.

Sárközi György

NÉGY SZÍNHÁZI BEMUTATÓ (Zörög a haraszt, Az ügyvéd és a férje, Igazgyöngy, Az isteni diva).

A *Belvárosi Színház* új darabjával, a *Zörög a haraszt*-tal, új színpadi szerző mutatkozik be: *Nagy* Samu.

Békevilág, langyos-gunyoros hangulat. S már itt meg kell állnunk és kérdeznünk: parancsolja-e valami különösebb szükség — a mai színpadra felrakni a tegnapi színeket? Helyes-e, jó-e, kívánatos-e ez a mind gyakoribbá váló visszafelé-fordulás? Nincs-e elég mondanivaló, elég alak, elég esemény, elég probléma, elv, cél, küzdelem, harc, hit, összeütközés — ma is? Egy-két kivételes esetben, éppen a mai lázak összetevőit keresve, egészen ritka magasságokba lendült, ha nem is a színpadon, ez a félmulttörténetírás. De egyes esetek kivételeire építve lehet-e vajjon általánosító felmentést adni ezeknek a törekvéseknek? *Nagy* Samu darabjával erre a kérdésre nem válaszolhatunk. Mert ahogy ezek az alakok — és csak ezek az alakok — egymás mellé kerülnek, ahogy megmozdítja őket egy kisvárosi pletyka-szenzáció, ahogy kitarják belső énjüket, azonnal az első szavukon érezzük: nem az igazi életet hozzák magukkal a színpadra, egyéni sorsuk nem egy elsüllyedt korszak általános valóságát példázza. Ezek az alakok mondanivalóstul-mindenestől poros vicclapokból, elfeledett adomákból, régi történetekből s nem az ezerkilencszáztíz esék Magyarországból sétálnak élénk.

S ezen a ponton vesztí el minden különösebb jelentőségét *Nagy* Samu darabja. Az előjáték után szabályos vígjáték következik. Amíg egy hü-

asszony eljut „odáig”. Kissé „erősebb” mese, elég ügyes fordulatokkal, három jólépitett felvonásban. A végén ugyan még egyszer esik a darab: a vígjáték — kifejlésében — bőhőzattá válik. De ez már oly megterhelés, amit a szolid alapépítmény különösebb veszély nélkül is elbírt. S egy nem éppen kellemetlenül eltöltött este emlékével távozzunk a színházból.

Akár *Az ügyvéd és a férje* előadása után, amely szintén a *Belvárosi Színház* újdonsága. A darab szerzői: *Berr* és *Verneuil* urak. Utóbbi nálunk is jólismert házi szállítója a kis párizsi bulvár-színpadoknak. A darab hőse: a „mester”, az ügyvéd úr, amint azt már a cím is sejteti, természetesen nő. *Dr. Bolbec Colette*, — fordíthatnók le egy pesti sikerre ennek a vígjátéknak a tartalmát. A diplomás nő, akiben a hivatás és az asszony összeütközik. Mint győző az asszony, és mint kerekedik felül mégis a hivatás: ezt mesélgeti nagy rutinnal és igazi hozzáértéssel a darab pompásan perdülő, három felvonása. Szerte egész világon, nagyvárosok kőszínházaiban és vidéki színpadok szegénységében, elszórva, mindenfelé, egyszerre száz és száz ilyen francia vígjátékot játszanak esténkint.

Új magyar szerzőt hozott a *Kamara Színház* is: *Igazgyöngy* címmel *Fóthy* János első darabját mutatta be.

E bemutató alkalmából nem alkalmazhatjuk az „első darab”-nak kijáró, „szinte kötelező” kíméletet *Fóthy* Jánossal szemben. Nem alkalmazhatjuk, mert nincs az *Igazgyöngy*-ben egyetlen alak, egyetlen jelenet, egyetlen mondat, a szavak mögött nincs egyetlen megbújó gondolat sem, amely megállítana s a csirázó mag egészséges továbbfejlődését ígérné.

Házasságtörési komédia, szalón-vígjáték. Nem éppen ritka eset, hogy fiatal emberek igen régi dolgokat látnak meg, de kérdjük a szerzőt: hol, merre látta, mikor hallotta a valóságban, a művészetben, valami igazi láz revelációjában a házasság válságának ezt az elnyűtt, élettelen, szellemi perifériák legkülső mellékcuccáin recsegő verklí-áriáját. A történet az állott levegőjű családi otthonban kezdődik, a legénylakás chypre-illatában folytatódik s a jóbarát mély élet-

bölcsésegektől villanyszikrás szobájában ér véget. Csodálivaló-e, vagy elszomorító, hogy egy fiatal írónak, aki felkerült a legmesszehangzóbb szószerkekre, a színpadra, három felvonásban, két és fél órán át, a rendelkezésére álló színészanyaggal csak ennyi mondanivalója legyen! Típusok ismétlődnek a sokszorosan felmelegített ételek élvezhetetlenségével. Mint egy üres gyerekszoba züllött játéka: egymás hegyén-hátán, vad, összevissza rendetlenségben hevernek egymás mellett a színpadi lomtár kiselejtett kellékei. Élet helyett kóc, emberek helyett papírmasé, drámát feszítő erő helyett törött rúgók zűrös, egymáshozkényszeredett, élvezhetetlen konglomerátuma az *Igazgyöngy*.

A *Vígsház* is tartott bemutatót, új darabja lényegében: egy öregedő, hisztériás *Isteni diva* alakja köré szervezett kisebb-nagyobb szerepek stagnáló-társulata. Mondanivalókat erről az együttesről rövidre foghatjuk: a kritikának nem lehet semmi dolga az ilyenféle gyámoltalan kísérletezéssel; visszautasítása a színészeknek és a közönségnek jól felfogott, legegynibb érdeke. A közönség át is látta feladatának fontosságát: a darabot még a premieren megbuktatta.

Illés Endre.

JAZZ-BAND, DAGFIN, A V. HAJÓSA, CITROEN-EXPEDICIO.

Az ideai filmszezón legérdekesebb és a filmművészet szempontjából legjelentősebb filmje James Cruze amerikai rendező *Jazz-band* című munkája volt. Cruze itt *Chaplin* és a burleszk után — bár a burleszkelemek felhasználásával — új lehetőségét teremti az önálló, irodalomtól független filmművészetnek. A mese másodrendűvé degradálódik és csak arra való, hogy keretet adjon a darab két-harmadát betöltő álomnak, amelyet Cruze az álom irreális valóságának megfelelően és a modern álompszichológia nagyszerű alkalmazásával érzékeltet, ami együttal annak teljesen filmszerű megoldását is jelenti. Az összefüggéstelenül, csak az álom logikáját követve egymásválgató képek sokszor szinte térben lebegő, fantasztikus díszleteikkel, az álmodó éber

életének motívumait groteszkül elstilizáló tartalmukkal hatalmas lendületű mozgáskompozíciót adnak, amelyet, amellet, hogy tökéletesen kifejezi az adott mondanivalót, önmagában is hiánytalan művészi hatást kelt.

A *Jazz-band* filmszerűségének szöveges ellentéte Joe May *Dagfin*-ja, amely a német film e reprezentatív man-jének hosszú szünet után első munkája. Az összes jobbnevű film-mesteremberek közül talán Joe May rendezői technikája a legfilmellene-sebb, — ebben a filmjében is. A tempótlanul egymásután következő képek mindegyike önálló, lezárt életet él és csak a mese szála fűzi össze őket. A mozgások nem mennek át egyik képből a másikba és így nem hozhatják létre azt az egyvonalú, folyamatos lüktetést, ami a filmhatásnak nélkülözhetetlen kelléke. Az ilyen film nem egyéb, mint mozgófényképes illusztrációja valamilyen történetnek és hatása elsősorban témája értékétől függ. A *Dagfin* bonyolult, értesen ponyvafű szűszéje inkább bosszantó, mint érdekes és megfogó és csak *Wegener* szuggesztív, monumentális játékművészete teszi a darabot valahogyan elfogadhatóvá.

A *V. hajósa*... ilyen filmről is meg kellene emlékeznünk, valami ilyenről, de mégis, nem lehet: ilyen film nincs, ezt a filmet csak úgy elővarázsolta a magyar cenzura, mint az ujságok is egyetemes szörnyűlködéssel megírták, egy másik, nem nagyon jelentékeny amerikai alkotásból: *A V. hajósa*-ból. Abban legalább még volt egy-két mély tudást és lelkiismeretet mutató jelenet, például a csöndesen és feszülten figyelő hallgatóság a forradalmárok beszéde alatt; a magyar variánsból épp ezek maradtak ki s a páratlanul erőszakos megcsonkítások és jelenetfölcserélések tudatában nincs mit írni Cecil B. de Mille-ről. Csak sajnálni lehet s kitűnő rendezőt és csodálkozni, csodálkozni a végtelenségig, Volgától a Visztuláig...

Élvezetes, szép tanító film a *Citroen-expedició afrikai útja*. A nagy autóvállalat tudományos reklámfilmje csaknem egyórás képsorozatlan végigutaztat az északi Szaharától egészen a madagaszkári partokig. Ős-

erdők, Csád-tó, Tanganyika, trópusi vegetáció s állatvilág betanulása mellett — gazdag és élő film-tájképfestészet — megismertet a pigméusok és négerkék természetével egybeforrott, primitív kultúrájával. Nagyszerűen hatnak a legapróbb részletekig művészi kidolgozott néger táncok és vad táncegyüttesek. A rendező tulajdonképpen maga a megtett út, de a kitűnő érzékkel összeválogatott képanyagban csak az maradt meg, ami jellemző a tárgyra s amellet filmszerű, úgy, hogy ez a mozarab — a mindent kibíró autók propagandájának diszkrét háttérbe szorításával — példásan igazolja a film egyik nagy gyakorlati hivatottságát.

Majoros István

BERLINI LEVÉL

Drámát, tragédiát írni bizony nincs kedvük az embereknek s a csak pár évvel ezelőtt súlyos szavakkal indulók egyre-másra hangolják át zene-szerszámaikat az összetettebb, poli-fónabb s szellemibb műfajra: a komédiára. Ezt tette Walter *Hasenclever* is s a Schauspielhaus legnagyobb sikerei közé számíthatja azt az „*Ein besserer Herr*“ című vígjátékot, ahol a végeredményben mégis európai szel-lenű író alkudozik az új dialektikájú s megváltozott súlypontú emberekkel. S valódi a vígjáték, élesek a szavak, elevenek a kacagások s a végén, klasszikus recept szerint, minden rendbe jön. A házasságszédelő hős, a polgári keretéből a giccsbe rugaszkodott nagygazdag hős s az agyon-dialektikázott familia (egyik legmulatságosabb része a darabnak ez a szellemi boxsata) polgári házassággal végzik táncukat. S az embernek az az érzése: rajtunk, nézőkön kívül legalább még egy ember örül az étvágygerjesztő befejezésnek: a költő.

Az emberiség angol nyelven olvasó része alig kerülhetett el, hogy Margaret *Kennedy* könyve, a „*Constant Nympe*“ ne kerüljön a kezébe. Most, Elisabeth *Bergner*, minden berlini ember saját, külön magántulajdonát képező *Bergner* kedvéért pár száz estén a kevésbé internacionálisan érdeklődők kötelesek lenyelni ezt az ügyefogyott bohémságú s mozirek-

lámhoz illő lélektannal összerem-tett naívságot. Viszont el kell ismerni: ha annyira színész, annyira egyéni, színes és szuggesztív ember sóhajtja, neveti, szemtelenkedni, hörgö a levegőbe akár a legidétlenebb köz-helyeket is s megcselekszi azt a csodát, hogy kétszer egy héten s előreláthatólag egy kerek esztendeig büvöl-feszült élményt a sok sületlenségből, amint azt *Bergner* teszi, akkor utólag még az írónak is van egy kis igaza.

Nem vehet az ember kezébe ujságot, alig láthat színlapot, hogy ne találkozzék honfitársakkal. A legsúlyosabb tudományok szilárd s arisztokratára váraiban s az ál-amerikai álkonjunktúra zavarosában halászók közt egyaránt. Az életfeltételek s az emberi tulajdonságok különbsége magyarázza, hogy *Szöke Szakáll* Berlinben nemcsak kabaréóriás, de még a Lessing-Theaterbe is eljut. Néha meg kell vakarni a felszint, hogy hazánki-fiat felfedezzük. Így Georg *Sebastian*, aki nagy publikum- és sajtósikerrel vezényelte a Städtische Operben az *Aidát*, *Sebestyén Györggyel* azonos. S ha legbensőbb kultúrértékeink, mint *Bartók* vagy előkelő tolmácsolója, *Basilides* Mária, a maguk valódi s nemes formájában ismertek, a saját eszközeivel, a saját hangjával hódította meg Berlint újólag *Molnár* Ferenc is. A *Játék a kastélyban* formaművészete egyhangúlag nagyon tetszett. Csöndesebb, de messzibbreható esemény, hogy a *Collegium Hungaricum* új lakóháza elkészült. Mert ez a reprezentatív magyar intézmény szolgálhatja a legjobban a külső s a belső magyar kultúrpolitikát. Az új keretben ezt még az eddiginél is jobban teheti.

Beethovent ünneplik egész Németországban. A hivatalos berlini program kissé szűk. Fideliót, a Kilen-cediket s a Missa solemnist adták elő, mindegyiket kétszer, más-más dirigenssel. De tanulságos, lenyűgöző és megható az a végtelen szeretet és egységes, osztatlan megnyilatkozás, ahogy az egész sajtó, a hivatalos élet s minden ember bensőséggel vall színt a magányos művész mellett. Az egész német népek ragyogó pillanata az, amelyben politikát, jazzbandet, Shan-

ghait és amerikanizmust felejtve önmaga legbelsőbb valóját nyilatkoztatja meg ezen az ünnepen. A legmélyebb értelemben vett individualizmus tömegünnepe ez a mostani s ennek az agyonüthetetlenül egészséges és módosíthatatlanul európai kultúrhivatású népnek önmagára-ismerése.

Kubányi Gyula

UJSÁGHÍR: VAJDA JÁNOS AGYVELEJE 1500 GRAM.

A közelgő Vajda János-émlékünnepkel kapcsolatban érdekesnek tartjuk közölni azt az ujsághírt is, amely Vajda holttestének fölboncolásáról annakidején a *Magyarország*-ban megjelent. A lap számára *London*sz Elek, fiatal újságíró, írt halottasházi riportot, pársoros, lapzártaelőtti megemlékezést a költőről, de akkor sem kedve nem volt, sem alkalma nem nyílt lapjában megírni a fejlelfürészelés jelenetét, amelynek *Pertik* tanáron és a bonctermi szolgán kívül egyetlen tanúja ő volt. Ez a páratlan emléklélmény, három évtized múltán, amikor már-már hozzáöregedett az Elhúnythoz, lírává frissült benne:

versét örömmel közöljük. Költeményének Vajda halálutáni életrajzához új adatokat szolgáltató tárgyi részét az említett ujsághír a következőkben egészíti ki:

— „Vajda János holttestét ma délután négy órakor boncolták fel a Rókus-kórház halottaskamrájában. Agyvelejénél azt az érdekes és ritka megfigyelést tették, hogy benne a homlokerekesztvények, amelyeknek kifejltsége az intelligenciával van összefüggésben, szinte példátlan kifejltséget mutatnak. Az agyvelő súlya 1500 gram. Az a közönséges tapasztalat, hogy 50 évesnél idősebb embereknél az agyat tápláló ütőereknek falai rendszerint elkeményednek és elmeszesedést mutatnak, *Vajdánál* egyáltalán nem állott be, sőt ellenkezőleg, az ütőérfalak egy 25 éves ifjú artériáinak üdeségét mutatták, ami annak a jele, hogy *Vajda* hetven éve ellenére is teljes birtokában volt agyának és szellemi erejének. Az agyvelőt konzerváló folyadékba tették és orvosilag tanulmányozni fogják...”

„Magyarország”, 1897. I. 19.

PANDORA

megjelenik évenként tizenkétszer

A szerkesztésért és kiadásért
SZABÓ LŐRINC

felelős; minden közleményért a szerzője felel

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest VII, Rózsa ucca 25 (Biró Miklós nyomdája)
Telefón: 443-27

Kéziratokat a szerkesztő címére
(IX, Üllői út 31, fsz. 3),
előfizetéseket a mellékelt csekken vagy postautalványon
a Magyar Jelzáloghitelbankba (V, Nádor u. 7) kérünk

Előfizetési díj:
egy évre 20, félévre 10, negyedévre 5 P. Egyes szám ára 2 P.
Külföldi előfizetés 20 százalékkal drágább

Megjelent
a „Studium” kiadásában

Magyar Irodalmi Lexikon

Szerkesztették:
Ványi Ferenc dr., Fóris Miklós és
Tóth András dr. Átnézték: Dézsi Lajos dr.
egyetemi tanár és Pintér Jenő dr.
tanter. főigazgató

Nagy-lexikon alakban, 1760 nagy hasábon (880 oldalon), finom famentes papíron egész vászonkötésben

ÁRA 40 PENGŐ
Kedvező részletfizetés

Az egyetlen olyan magyar irodalmi lexikon, mely a nevezetesebb művek tartalmi kivonatát is adja
Nélkülözhetetlen segédkönyve tanulóknak, tanároknak

„Studium” Könyvkiadó r. t.
Budapest VI, Múzeum körút 21. szám

Paul Verlaine válogatott versei
Fordította: Szabó Lőrinc

Ára: 5 P
Pandora-kiadás

Szabó Lőrinc új verskötete:
A SÁTÁN MŰREMEKEI

Ára: 340 P
Pandora-kiadás

PÁKOZDY FERENC
EMBERMÉRLEG

VERSEK

Pandora-kiadás

ORVOSI KOZMETIKAI INTÉZET

Kvarcfénykezelés, villanyvibrációs
arcmasszázs, fagyó- és hízókúrák
gőzölések, hajeltávolítás

Budapest VIII,
Baross u. 21, IV. lift. Tel. J. 98-45

SALON DES MODES

LÁZÁR JULIA

VÁCI UCCA 20, II. EMELET

HA példányszámát akarja
emelni,
HA nem tud elég hirdetést
szerezni,
HA sokalja kiadóhivatala
költségeit,
HA kevesli lapja bevételeit,
forduljon bizalommal az

I. L. K.-HEZ
IDŐSZAKI LAPOK ÉS
KÖNYVEK
TERJESZTÉSE

BUDAPEST
VII, RÓZSA UCCA

25

Telefonszám:
József 443-27